

SƏNDƏN PAYIM

**Azərbaycanlı şəhid Hacı Səttar İbrahiminin
həyat yoldaşı Qədəmxeyir Məhəmmədinin
xatirələri**

**Qələmə alan:....Behnaz Zərrabizadə
Tərcümə edən:...Zəhra Hüseynzadə**

Kitabın adı:.....Səndən payım
Tərcümə edən:.....Zəhra Hüseynzadə
Müəllif:..... Behnaz Zərrabizadə
Çap tarixi:.....2017
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

Издательство «Свет»
Типография «Махаон», 2017

ISBN 4-11-000519-1

Mündəricat

Giriş	6
Birinci fəsil.....	10
İkinci fəsil	14
Üçüncü fəsil	16
Dördüncü fəsil.....	25
Beşinci fəsil.....	32
Altıncı fəsil.....	37
Yeddinci fəsil	41
Səkkizinci fəsil.....	46
Doqquzuncu fəsil	60
Onuncu fəsil	70
On birinci fəsil	78
On ikinci fəsil.....	91
On üçüncü fəsil	96
On dördüncü fəsil.....	103
On beşinci fəsil.....	124
On altıncı fəsil.....	148
On yeddinci fəsil	175
On səkkizinci fəsil.....	189
On doqquzuncu fəsil	197

Şəhid Hacı Səttar İbrahiminin, nəcabətli və
dözümlü həyat yoldaşı Qədəmxezir Məhəmmədinin
müqəddəs ruhlarına və onların dəyərli övladlarına təqdim
olunur!

*Allah bu dözümlü və imanlı xanıma rəhmət eləsin!
Allah o mücahid, ixtisaslı və fədakar gəncə də rəhmət
eləsin ki, sevimli yoldaşının çəkdiyi əzablar onu çətin
cihadından döndərə bilmədi.*

*Bu iki böyük insanın övladlarının çəkdikləri
əziyyətləri də dəyərləndirmək lazımdır.*

Seyid Əli Xamenei, 2012

*Ağa Teymur bir tabutu önümə qoyub dedi:
“Səməddir”.*

*Həm tabutun dövrəsinə yığışdı. Səmədin baş
tərəfində mənə və uşaqlara yer qalmadı. Ayaq tərəfində
oturub sakitcə ağladım və dedim: “Mənim səndən payım
həmişə bu qədər olub; sonuncu adam, sonuncu baxış”.*

*...Həmişə xalqın idi. Onu aparırdılar; qüsülsüz-
kəfənsiz. Dedim ki, uşaqlarımı gətirin. Onlar məndən
atalarını istəyəcəklər. Qoyun görsünlər ki, ataları getdi
və daha qayıtmayacaq!*

Giriş

Dedim ki, bu qadının həyatını yazacağam. Artıq qərara gəlmişdim. Zəng vurdum. Dəstəyi özün götürdün. Yaşlı bir qadınla danışacağımı gözləyirdim. Lakin səsin çox gənc idi. Düşündüm ki, yəqin qızıdır. Dedim: “Mən Hacı Səttarın xanımı ilə danışmaq istəyirəm”. Gülüb dedin: “Mənəm”.

Haqqında eşitmişdim. Hacı Səttarın şəhadətindən sonra əzab-əziyyətlə beş uşaq böyütmüsən.

Eşitmişdim.

Dedim özüdür ki var; mən bu qadının həyatını yazacağam. Hər şey düzəldi. Dedin ki, mən söhbətçil adam deyiləm. Lakin ilk görüşün vaxtını təyin etdin: 21 aprel 2009-cu il.

Alça mövsümü idi. Evinə gəlib qarşında oturur, səsiyan cihazı işə salırdım, sən də xatirələrimdən, atanandan, gözəl kəndinizdən, uşaqılığından danışırıdın. Nəhayət, mövzu Hacı Səttara və müharibəyə çatdı. Bunlar bir-birinə bağlı mövzular idi. Müharibənin ağır yükü kiçik evinə, sənin - Qədəmxeyir Məhəmmədinin arıq çiyinləri üzərinə düşmüşdü. Və bunu heç kəs anlamadı...

Sən danışır, mən dinləyirdim; güləndə gülür, ağlayanda ağlayırdım. Ramazan ayında müsahibə bitdi. Sevinirdin ki, oruclarımı tutacaqsan. Axırda dedin: “Bir şey danışmaq istəmirdim, amma deyəsən, hər şeyi danışdım”. Mən səndən də çox sevinirdim. Müsahibələri köçürməyə getdim.

Danışdıq ki, xatirələri yazıb hazırlayandan sonra sənə verim, yaddan çıxanları əlavə edək. Lakin onda hər şey qarışıdı.

Eşidən kimi yanına gəldim. Lakin bu dəfə kağızla yox, bir neçə kompot və meyvə şirəsi ilə. 30 dekabr 2009-cu il idi. Gördüm ki, çarpayıya uzanmışan. Gözlərin açıq idi, mənə baxırdın, amma tanıyırdın. Şok içində idim. Dedim: “Qurban olum, Qədəmxezir, mənəm, Zərrabizadə. Yadındadır, alça mövsümü idi, sən danışırıdın, mən də alça yeyirdim? Alçanın turşluğunu bəhanə edib gözlərimi yumurdum ki, göz yaşlarımı görməyəsən. Axı qəm-kədərlərini təzələməyə gəlməmişdim!”

Deyirdin: “Sevinirəm ki, bu qədər ildən sonra bir qadın gəlib qarşımda oturub və bütün bu illərin tənhalığımı danışmağımı istəyir; heç kimə demədiyim tənhalıq hekayəsini”. Deyirdin: “Sizinlə Hacı haqda danışanda yadıma düşür ki, ona necə də darıxmışam. Onunla səkkiz il yaşadım, amma üzünü doyunca görmədim. Digər ailələr kimi bir-birimizin yanında deyildik. Aşiq idik, amma həmişə uzaqda. İnanın ki, bu səkkiz ildə bir neçə ay ardıcıl olaraq bir-birimizin yanında olmamışıq. Hacı mənim həyat yoldaşım idi, amma təkcə mənim deyildi. Uşaqlarım həmişə onu istəyirdilər; həm həyatda olanda, həm də şəhadətindən sonra. Deyirdilər ki, ana, hamının atası məktəbə gəlib uşağını aparır, bəs bizim atamız niyə yoxdur? Deyirdim ananız ki var. Beş uşağı arxama salıb Xədicəni məktəbə aparırıdın. Məsumə günortadan sonra oxuyurdu. Günorta olanda beşimiz Xədicənin ardınca gedib məktəbdən gətirir və altımız Məsuməni məktəbə aparırıdın. Axşamüstü bu vəziyyət yenə də təkrar olunurdu. Və hər gün beləcə...”

Qarda evin damını və həyəti necə təmizlədiyini danışanda ağlayırdım.

Ey gözəl dostum! Uşaqlarını böyütdün, yeganə oğlunu evləndirdin, qızları bəxt evinə köçürdün. Sonuncudan nigaran idin.

Qalx, hekayən hələ bitməyib. Səsyazanı işə salmışam. Nə üçün danışmırsan? Niyə belə lal-dinməz mənə baxırsan?

Qızların ağlayırlar. Onlar deyirlər: “Biz yenicə öyrəndik ki, anamız son bir neçə ildə xəstə olub və narahat olmayaq deyə bizə heç nə deməyib. Deyirdi ki, siz indi rahat nəfəs alıb digərləri kimi yaşayırsız, mənim xəstəliyimə görə rahatlığınızın pozulmasını istəmirəm”. Bacın deyir: “Bu lənətə gəlmiş xəstəlik...”

Yox-yox, Qədəmxeyirdən başqa heç kimin danışmasını istəmirəm. Qədəm can, belə olmaz, sən həyat hekayəni tamamlamalısən. Hacı haqqında hər şeyi danışdın, növbə öz dözümlülüyünə, cəsarətinə, hövsələnə və fədakarlıqlarına çatanda xəstələnib sükut edirsən. Nə üçün məni tanımırsan?! Qalx, bu hekayə deyilməlidir. Qalx, səsyazanı işə salmışam, qarşında oturmuşam... Mənə belə lal-dinməz baxma!

Behnaz Zərrabizadə
Yay, 2011

Ad: Qədəmxezir Məhəmmədi Kənan
Təvəllüd: 07.05.1962, Həmədan şəhəri, Qayış kəndi
Nikah: 1977
Vəfat: 07.01.2010

Ad: Hacı Səttar İbrahimi, Hüseyin köməkçiləri
(Ənsarül-Hüseyin) diviziyasının 155-ci batalyonunun
komandiri
Təvəllüd: 02.11.1956, Həmədan şəhəri, Qayış kəndi
Şəhadət: 03.03.1987, Şələmçə, Kərbəla-5 əməliyyatı

Birinci fəsil

Atam xəstə imiş. Deyirdilər ki, çox ağır bir xəstəliyə yoluxubmuş. Mən dünyaya gələn kimi sağalmışdı.

Bütün qohumlarımız, dost-tanıqlarımız mənim dünyaya gəlişimin atamın sağalmasına səbəb olduğunu düşünmüşlər. Əmim vəcdə gəlib deyibmiş: “Qədəmləri necə də xeyirlidir! Gəlin adını Qədəmxeyir qoyaq”. Atamın son övladı idim. Məndən qabaq iki qız və dörd oğul dünyaya gəlmişdi. Onlar məndən çox böyük idilər, bəziləri ailə qurub öz evlərinə köçmüşdülər. Buna görə də, mən ata-anamın, xüsusən də atamın əziz balası oldum.

Biz Rəzən rayonunun Qayış kəndində yaşayırdıq. Gözəl təbiəti olan bir kənddə yaşamaq çox zövqlü idi. Kənd evlərinin hamısının ətrafını böyük əkin sahələri əhatə edirdi: buğda və arpa tarlaları və üzüm bağları.

Səhərdən-axşama qədər qonşu qızlarla birgə kəndin ensiz torpaq küçələrində qaçır, qəm-kədər bilmədən oynayırdıq. Axşamüstü parça və yunla düzəltdiyimiz kuklaları götürüb bizim evimizin damına çıxırdıq. Bütün kukla və oyuncaqlarımı ətəyimə töküüb nərdivanın hündür pillələrindən qalxır və gecəyə qədər damda evcik-evcik oynayırdıq.

Uşaqlar mənim oyuncaqlarımdan ötrü sino gedirdilər. Oyuncaqları atam səhərdən alırdı. Mən uşaqların onlarla ürəkləri istəyən qədər oynamasına icazə verirdim.

Gecə göy üzü ulduzla dolanda uşaqlar bir-bir damdan qaçıb evlərinə gedirdilər. Mənsə hələ də oturub oyuncaq və gəlinciklərimlə oynayırdım. Yorulanda uzanıb qaranlıq səmada göz vuran gümüşü ulduzlara baxırdım. Hava tam qaralanda və sərinləşməyə başlayanda anam

gəlib məni qucaqlayır, naz və nəvazişlə damdan endirirdi, şam yeməyimi verib yatağımı səirirdi, əlini başımın altına qoyub lay-lay çalırdı, saçımı o qədər tumarlayırdı ki, axırda yuxuya gedirdim. Sonra özü qalxıb işlərinin ardınca gedirdi, xəmiri kündələyib siniyə düzürdü ki, səhər yeməyinə çörək bişirsin.

Səhər tezdən yanmış odunun iyinə və təzə çörək ətrinə yuxudan oyanırdım. Səhər yeli üzümə vururdu. Anamın səhər tezdən quyudan çəkdiyi sərin su ilə üzümü yuyur, sonra qaçıb atamın dizinin üstə otururdum. Səhər yeməyi vaxtı həmişə yerim atamın dizinin üstü idi. O, mehribanlıqla mənə yemək verir və saçımı öpürdü.

Atam çodar idi. Ayda bir dəfə ətraf kəndlərdən qoyun alır, Tehrana və digər şəhərlərə aparıb satırdı. Bu yolla yaxşı gəlir əldə edirdi. Hər dəfə bir yük maşını dolu qoyun alıb-satırdı. O, məhz bu səfərlərdə mənə oyuncaq və gəlincik alırdı. Atamın alış-veriş səfərinə getdiyi günlər ömrümün ən pis günləri idi. O qədər ağlayırdım ki, gözlərim qan qoyurdu. Atam məni qucaqlayıb tez-tez öpür və deyirdi: “Əgər ağlamasan və yaxşı qız olsan, sənə nə istəsən, alaram”.

Bu vədlərlə sakitləşib atamın getməsinə icazə verirdim. Və mənim sifarişlərim başlayırdı: “Hacı ağa! Gəlincik istəyirəm; uzun saç, mavi gözləri olsun, gözləri də açılıb-bağlansın. Qolbaq da istəyirəm. Mənə rezin çəkələk də al. Dikdaban ayaqqabı al, yol yeriyəndə tıqqıldasın. Oyuncaq qazan və boşqab da istəyirəm”.

Atam məni öpüb deyirdi: “Alaram. Təki yaxşı qız olasan, ağlamayasan. Hacı ağa üçün gül. Hacı ağa sənə hər şey alar”.

Mən ağlamırdım, amma atama gülmürdüm də. Onu iki-üç gün görməyəcəyimə görə narahat olurdum.

Təklidən acığımı gəlirdi. Atamın gecə-gündüz yanımda olmasını istəyirdim. Bütün kənd camaatı atamı necə sevdiyimi bilirdi. Anamla bulaq başına su gətirməyə və ya paltarları yumağa gedəndə qadınlar mənə sataşib deyirdilər: “Qədəm, sən kimə ərə gedəcəksən?”

Deyirdim ki, Hacı ağama.

Deyirdilər: “Axı Hacı ağa sənin atandır!”

Deyirdim : “Yox, Hacı ağa ərimdir. Nə istəyirəm, mənə alır”.

Uşaq idim və bu sözlərin mənasını bilmirdim. Qadınlar gülüb bir-birinin qulağına nə isə pıçıldayıb və təstlərin içindəki paltarları çəngələyirdilər.

Atam gedib-gələndə qədər günlər çox çətin ötürdü. Anam səhərdən-axşama qədər işləyirdi, mənə bekarlıqdan darıxırdım, deyirdim ki, mənə də iş ver, yoruldu. Anam işləyə-işləyə deyirdi: “Sən yıxıl yat. Vaxtı gələndə o qədər işləyəcəksən ki, yorulacaqsan. Hacı ağa tapşırıb ki, heç nəyə əl vurma qoymayım”.

Yeyib-yatmaq istəmirdim, amma başqa işim də yox idi. Bacılarım dillənirdilər: “Ana, Qədəmi nə qədər əzizləyirsən! Biz uşaq olanda nə üçün belə etmirdin?!”

Ata-anamın məni çox sevmələrinə rəğmən, onları məktəbə getməmə razı sala bilmədim. Atam deyirdi ki, məktəbin qızlara faydası yoxdur.

Məktəbin müəllimi gənc bir oğlan idi. Oğlan və qızlar bir yerdə oxuyurdular. Anam deyirdi: “Bircə o qalib ki, məktəbə gedib oğlanların yanında otursan və naməhrəm kişi sənə dərs keçər”.

Mənə məktəbi çox sevirdim. Bilirdim ki, atam mənim ağlamağıma dözə bilmir. Buna görə də, hərdən axşama qədər ağlayıb yalvarırdım: “Hacı ağa, sən Allah, qoy məktəbə gedim”.

Nəhayət, atam dözməyib dedi: “Yaxşı, ağlama, sabah göndərəm ananla məktəbə gedərsən”. Mən də həmişə inanır, sevincimdən səhərəcən yata bilmirdim. Lakin səhər açılarda və anamdan məni məktəbə aparmasını istəyəndə atam min cür hiylə və kələklə başımı aldadırdı. Yenə mənə söz verib deyirdi ki, bu gün işimiz var, sabah mütləq gedəcəyik. Axırda da arzum ürəyimdə qaldı və məktəbə gedə bilmədim.

Doqquz yaşım olmuşdu. Anam mənə namaz qılmaq öyrətdi. Həmin il ramazan ayında oruc tutdum. İlk günlər çox ağır keçdi, amma oruc tutmağı sevirdim. Çox həvəslə obaşdan oyanıb yemək yeyir və gündüz oruc tuturdu.

Ramazan ayından sonra atam məni əmisi oğlunun ərzaq dükanına apardı. Salamlaşandan sonra dedi: “Qızıma hədiyyə almağa gəlmişəm. Qədəmin doqquz yaşı olub və bütün oruclarını tutub”.

Atamın əmisi oğlu parçaların arasından qəşəng və xırda çəhrayı gülləri olan ağ bir çadra çıxardı. Atam çadranı açıb başıma atdı. Çadra düz mənim ölçümə idi, sanki mənə tikmişdilər. Sevincimdən uçmaq istəyirdim. Atam gülüb dedi: “Qədəm can, bu gündən naməhrəmlərin önündə başına çadra at, yaxşı, balam?”

Həmin gün evə gedəndə anamdan məhrəm və naməhrəm sözlərinin mənasını soruşdum. Evimizə adam gələn kimi qaçıb anamdan soruşurdum ki, bu ağa məhrəmdir, yoxsa naməhrəm?

Bəzən anam suallarımdan bezirdi. Buna görə də, evimizə bir kişi gələn kimi qaçıb çadramı başıma atırdım. Daha məhrəm və naməhrəm sözünün mənası qalmamışdı. Hətta qardaşlarımdan önündə də başıma çadra atırdım.

İkinci fəsil

Əmimin evi bizim evimizlə yan-yanı idi. Hər gün bir neçə saat onlara gedirdim. Bəzən anam da gedirdi.

Bir dəfə tək onlara getmişdim. Günorta idi. Eyvandan başlayıb həyətdə bitən çoxlu hündür pillələrlə enərkən qarşımda gənc bir oğlan peyda oldu. Diksindim, dilim tutuldu. Bir neçə anlığa baxışlarımız toqquşdu. Oğlan başını aşağı salıb salam verdi. Ürəyimin səsini eşidirdim, sinəmdən çıxmaq üzrə idi. O qədər həyəcanlanmışdım ki, salamının cavabını verə bilmədim. Salamsız və sağolsuz həyətdə qaçdım, oradan da birnəfəsə öz həyətimizə. Qardaşımın yoldaşı Xədicə quyudan su çəkirdi. Məni görəndə vedrə əlindən düşdü. Qorxmuşdu. O dedi: “Qədəm, nə olub? Niyə rəngin qaçıb?”

Nəfəsim sakitləşənə qədər dayandım. Onunla çox rahat danışdım. Qardaşlarımın yoldaşları arasında mənə ən yaxını o idi. Əhvalatı ona danışdım. Gülüb dedi: “Dedim bəlkə səni əqrəb sancıb. Oğlan görməmişən?!”

Oğlan görmüşdüm. Məgər kənddə yaşamaq, oğlanlarla oynamaq, amma onlarla bir-iki kəlmə danışa bilməmək olar?! Hərçənd atamdan başqa heç bir oğlandan və heç bir kişidən xoşum gəlmirdi.

Mənim fikrimcə, atam dünyanın ən yaxşı kişisi idi. Onu o qədər sevirdim ki, o yaşda yeganə arzum atamdan tez ölmək idi. Bəzən kənddə kimsə ölürdü və biz yasında iştirak edirdik. O zaman bir gün atamı da itirəcəyimi düşünüb ağlamağa başlayırdım. O qədər ağlayırdım ki, əldən düşürdüm. Hamı elə bilirdi ki, mən onların ölüsü üçün ağlayıram.

Atam da mənə qarşı elə idi. On dörd yaşım olsa da, bəzən məni qucağına götürüb saçımı öpürdü.

Həmin axşam anamın söhbətlərindən öyrəndim ki, o oğlan atamın əmisi nəvəsidir və adı Səməddir.

Ertəsi gündən evimizə şübhəli get-gəllər başladı. Əvvəlcə atamın əmisi gəlib atamla danışdı. Sonra növbə atamın əmisi arvadına çatdı. Səhər işlərini görəndən sonra gəlib bizim həyatımızda oturur və günortaya qədər anamla danışdı.

Ondan sonra Səmədin anası peyda oldu, bir neçə gündən sonra da atası göründü. Atam razı deyildi və deyirdi: "Qədəm hələ uşaqdır, izdivac yaşı çatmayıb".

Bacılarım etiraz edib deyirdilər: "Biz ərə gedəndə Qədəmdən kiçik idik, onu niyə vermirsiniz?!" Atam isə bəhanə gətirirdi: "Zəmanə dəyişib".

Atamın məni bu qədər sevdiyini görüb sevinirdim. Bilirdim ki, məni çox istədiyinə görə bu tezliyə özündən ayırmaz. Amma qohumlar əl çəkmirdilər. Xəbər göndərir, dost-aşnanı öyrədirdilər ki, atamı razı salsınlar.

Bir il ötdü. Əmin idim ki, atam məni bu tezliyə ərə verməyəcək. Lakin bir gecə qohumlarımızdan bir neçə kişi xəbərsiz evimizə gəldilər. Atamın əmisi də onların arasında idi. Az sonra atam otağın qapısını bağladı. Kişilər saatlarla oturub danışdılar. Mən həyətdə alma ağacının altında oturmuşdum. Həyət qaranlıq idi və məni heç kim görmürdü. Mən isə kişilərin oturduğu otağı yaxşı görürdüm. Bir qədər sonra atamın əmisi cibindən bir kağız çıxarıb üzərinə nəşə yazdı. Öz-özümə dedim: "Qədəm, nəhayət, səni Hacı ağadan ayırdılar".

Üçüncü fəsil

Həmin gecə qonaqlar gedəndən sonra atam anama demişdi: “Allaha and olsun, hələ də Qədəmi ərə verməyə razı deyiləm. Bilmirəm necə oldu ki, iş buraya çatdı. Əmim oğlunun günahı idi. Ağlamağı ilə məni pis vəziyyətə saldı. Qəhər içində dedi ki, oğlum yaşasaydı, Qədəmi ona verərdin? İndi elə bil ki, Səməd mənim oğlumdur”.

Atamın əmisi oğlu illər öncə yeniyetmə ikən xəstələnib dünyasını dəyişmişdi. Bu qədər vaxt keçməsinə baxmayaraq, atası hər dəfə onu xatırlayanda ağlayır, yanındakıları da kədərləndirirdi. İndi də bu məsələdən sui-istifadə edib atamın razılığını almışdı.

Qayıqda adət belədir ki, nişandan öncə kişilər və ağsaqqallar oturub mehri təyin edirlər, toy xərcini və digər alış-verişləri təxmin edib kağıza yazırlar. Bu kağızı bir nəfər bəyin ailəsinə verir. Bəyin ailəsi xərcə razılarsa, kağızın altını imzalayıb bir hədiyyə ilə gəlinin ailəsinə geri göndərir.

O gecə səhərə qədər dua etdim ki, atam nikah mehrini və toy xərcələrini çox yazmış olsun və bəyin ailəsi qəbul etməsin.

Ertəsi gün səhər atamın qonaqlarından biri kağızı Səmədin atasına apardı. Onda bildim ki, atam beş min tükən mehr təyin edib. Ata-anası atamın təyin etdiyi rəqəmlərlə razı deyilmişlər, ancaq Səməd mehrin miqdarını görəndə kimi narahat olub demişdi: “Niyə bu qədər az?! Mehri artırın”. Yanındakılar etiraz etmişdilər. Səməd isə iki ayağını bir başmağa dirəyib mehri beş min tükən də artırmış və kağızın altını özü imzalamışdı.

Həmin gün axşamüstü imzalı kağızı bir donluq parça ilə birgə bizə gətirdilər. Daha ümidim üzüldü. Atam ilk elçimə belə asanlıqla müsbət cavab verdi və sonbeşiyini bəxt evinə göndərdi.

Bir neçə gündən sonra evimizdə şirniyyat və nişan mərasimi keçirildi. Kişilər bir otaqda oturmuşdular, qadınlar bir otaqda. Mən həyətdəki anbarda gizlənib zərzər ağlayıdım. Xədicə hər yeri axtarandan sonra nəhayət, məni tapdı, ağladığımı görüb nəsihət verməyə başladı: “Qız! Bu nə deməkdir?! Məgər uşaq olmusan?! Sənin artıq 14 yaşın var. Sənin yaşda qızların hamısı arzu edirlər ki, onlara Səməd kimi bir oğlan elçi gəlsin və ailə qursunlar. Məgər Səmədə nə olub?! Yaxşı ailəsi yoxdur?! Yaxşı ata-anası yoxdur?! Bu il də olmasa, gələn il ərə getməlisən. Hər bir qız gec-tez bəxt evinə köçməlidir. Səməddən yaxşısı kim ola bilər?! Sən elə bilirsən bu kiçik kənddə Səməddən yaxşı ər tapacaqsan?! Bəlkə gözləyirsən ki, dünyanın o başından bir şahzadə gəlib əlini tutacaq və səni sarayına aparacaq?! Qız, dəli olma, bəxtinə təpik atma. Səməd yaxşı oğlandır. Səni də görüb bəyənib. İnadkarlıq eləmə. Elə etmə ki, peşman olsunlar və qalxıb getsinlər. Onda deyəcəklər ki, yəqin qızın eybi varmış. Və ömrünün sonuna qədər evin küncündə qalacaqsan”.

Qardaşım yoldaşının sözlərindən sonra bir az rahatlaşdım. Xədicə əlimi tutdu və birlikdə həyətdə çıxdıq. Quyudan su çəkdi, suyu təştə tökdü, uşaq kimi əl-üzümü yudu və məni özü ilə otağa apardı. Xəcalətimdən ölürdüm. Əl-ayağım buzlanmışdı və ürəyim bərk döyünürdü. Bacım məni görəndə kimi qalxıb başıma qırmızı şal atdı. Hamı əl çaldı. Mənə türkcə şeir və nəğmə oxumağa başladılar. Mənsə xüsusi bir hiss

keçirmirdim. Sanki gəlin mən deyildim. Ürəyimdə Allahu çağırırdım ki, qonaqlar tez getsinlər və atamı görüm. Əmin idim ki, atam başıma əlini çəkən kimi bütün qəmkədərim bitəcək.

Bir neçə gün ötdü. Bahar səhəri idi. Həyətdə durmuşdum. Həyətimiz çox böyük idi, bütün kənarlarında otaqlar vardı. Həyətin iki qapısı vardı, biri küçəyə açılırdı, biri isə bağçaya.

Bağça albalı ağacları ilə dolu idi. Birdən oraya getmək istədim. Bağça yaşllaşmış, gözəlləşmişdi. Ağaclar tumurcuq açmışdı, kiçik yarpaqları gözəl bahar günəşi altında parlayırdı. Soyuq qışdan sonra belə yaşıl təbiət və xoş hava adama çox həzz verirdi. Birdən bir səs eşitdim. Sanki kimsə ağacların arxasından mənə çağırırdı. Əvvəlcə qorxub diksindim, bir az diqqətimi artıranda isə səsi aydın eşitdim. Sonra bir nəfər ağacların arxasındakı qısa divarın üstündən bağçaya tullandı. Tərpənmək istəyirdim ki, bir kölgə qaçıb qarşımda dayandı. Gözlərimə inanmadım. Səməd idi. Gülərüzlə salam verdi. Özümü itirdim və çadramı düzəltdim. Başımı aşağı salıb heç bir söz demədən, hətta salamının cavabını da vermədən var-gücümlə həyətdə qaçdım, pillələri iki-iki qalxıb otağa girdim və qapını içəridən qıfıladım.

Səməd bir qədər gözləmiş, məndən xəbər çıxmadığını görəndə dilxor halda düz qardaşım yoldaşının yanına gedib məndən şikayət etmişdi: “Deyəsən, Qədəm mənə heç sevmir. Mən çox çətinliklə hərbi hissədən məzuniyyət alıb Qədəmi görməyə və onunla iki-üç kəlmə danışmağa gəlmişəm. Bağcanın arxasında bir neçə saat keşik çəkmişəm ki, onu təklildə görüm. O insafsız isə hətta salamıma cavab da vermədi, mənə görəni kimi qaçıb getdi”.

Günortaya yaxın Xədicə bizə gəlib dedi: “Qədəm, axşamüstü gəl mənə kömək elə. Qonağım var, təkəm”.

Axşamüstü onlara getdim. Şam yeməyi bişirirdi. Mənə dair planının olduğunu bilmədən ona kömək etməyə başladım. Şam azanı verilən kimi qapı açıldı. Səməd gəlmişdi. Xədicəyə hirslənib dedim: “Əgər anamla Hacı ağa bilsələr, hər ikimizi öldürürlər”.

Xədicə gülüb dedi: “Əgər sənin ağzın bərk olsa, heç kəs bilməz. Dadaşın da bu axşam evdə deyil, sahəni suvarmağa gedib”.

Bir qədər arxayınlaşandan sonra gözaltı ona baxıb təəccübləndim. Keçəl idi. Xədicə içəri dəvət etdi və o, otağa girdi. Salam verdi. Yenə salamını ala bilmədim. Heç bir söz demədən qalxıb o biri otağa keçdim. Xədicə məni çağırdı, cavab vermədim. Bir az sonra Səmədlə birgə otağa girdilər. Xədicə göz-qaşla yanlış etdiyimi başa saldı, sonra da otaqdan çıxdı. Səmədlə tək qaldım. Bir az vurnuxandan sonra qalxıb ağır baxışlarından qaçmaq istədim. Qapının çərçivəsinin üstündə dayanıb əllərini açdı və yolumu bağladı. Gülümsəyib dedi: “Hara?! Nə üçün məndən qaçırsan? Otur, səninlə işim var”.

Başımı aşağı salıb oturdum. O da oturdu; təbii ki, məndən çox aralıda. Sonra da dayanmadan danışmağa başladı. Deyirdi ki, mən istəyirəm yoldaşım elə olsun, belə olsun. Sonra dedi: “Hələlik əsgərəm, xidmətim bitəndən sonra Tehrana gedib yaxşı bir işlə məşğul olmaq istəyirəm”.

Üzümdə nigaranlıq ifadəsini görüb dedi: “Bəlkə də elə burada Qayıqda qaldım”.

Peşəsindən danışdı dedi ki, suvaqçıdır və Tehrandə daha asanlıqla iş tapa bilər.

Başımı aşağı salmışdım və heç nə demirdim, o da dayanmadan danışdı. Axırda hirsələnib dedi: “Sən də bir söz de ki, ürəyim rahatlaşsın”.

Deməyə sözüüm yox idi. Çadramı boğazımın altında bərk tutmuşdum və qarşıdakı otağa baxırdım. Dindirmə cəhdinin faydasız olduğunu görüb sual verməyə başladı: “Sən harada yaşamaq istəyirsən?”

Cavab vermədim. Əl çəkmirdi. Soruşdu: “Anamla birgə yaşamaq istəyirsən?” Nəhayət, dilləndim. Ancaq bir kəlmə “yox” dedim və yenə sakit durdum.

Məni asanlıqla dindirə bilmədiyini görüb daha danışmadı. Fərsətdən istifadə edib Xədicəyə kömək bəhanəsi ilə otaqdan çıxdım və süfrə sərdim. Yeməyi də mən çəkdim. Xədicə israrla deyirdi: “Sən get Səmədin yanında otur, mən işlərimi görəne qədər onunla danış”. Mənsə razılaşmayıb mətbəxin işlərini görürdüm. Səməd tək qalmışdı. Süfrəyə oturanda da Xədicənin yanında oturdum.

Şam yeməyindən sonra qabları yığdım və çay gətirmək bəhanəsi ilə əlindən qaçdım.

Səməd Xədicəyə demişdi: “Məncə, Qədəmin məndən xoşu gəlmir. Əgər belə davam etsə, biz birgə yaşaya bilmərik”.

Xədicə ona ürək-dirək verib demişdi: “Narahat olma, bunlar təbiidir. Bir qədər keçəndən sonra səni sevcək. Gərək səbirli olasan”.

Səməd çayını içəndən sonra getdi. Xədicəyə dedim: “Ondan xoşum gəlmir, keçəldir”. Xədicə gülüb dedi: “Problemin yalnız budur?! Dəli! Axı o, əsgərdir. Bir neçə aydan sonra əsgərliyi bitəcək və kəkili çıxacaq”.

Sonra soruşdu: “İkinci problem?”

Dedim ki, çox danışır.

Xədicə yenə gülüb dedi: “Buna da çarə var. Gözlə, sən başını qınından çıxarıb utanmağı kənara qoyanda yazığa danışmağa imkan verməyəcəksən”.

Xədicənin sözünə gülməyim tutdu və bu gülüş zarafata yol açdı. Gecənin yarısına qədər deyib-güldük.

Bir neçə gündən sonra Səmədin anası xəbər yolladı ki, bizə gəlmək istəyir.

Axşamüstü gəldi. Bir boğça paltar gətirmişdi. Anam təşəkkür edib boğçanı otağa qoydu və işarə ilə bildirdi ki, gedib açım. Könülsüz gedib otaqda oturdum və boğçanın düyününü açdım. Bir neçə kofta, ətək və bir qədər parça idi. Heç birindən xoşum gəlmədi. Təşəkkür etmədən boğçanı açdığım kimi də düyünlədim.

Səmədin anası başa düşdü, amma üz vurmadı. Anam dodağını dişləyib qaşını qaldırdı və işarə ilə təşəkkür etməyimi, gülməyimi, xoşuma gəldiyini söyləməyimi bildirdi. Mənsə heç nə demədim, büzüşüb otağın küncündə oturdum.

Səmədin anası gedib hər şeyi oğluna danışmışdı. Bir neçə gündən sonra Səməd gəldi. Keçəl olduğu bilinməsin deyə başına papaq qoymuşdu. Əlində bir çanta da vardı. Məni görəndə həmişəki kimi gülüb çantanı verdi və dedi ki, sənə layiq olmasa da, qəbul et.

Heç nə demədən çantanı alıb zirzəmidəki otaqların birinə qaçdım. Arxamca gəlib məni çağırırdı. Dayandım. Qapının ağzında cibindən bir kağız çıxarıb mənə verdi və dedi: “Qədəm, sən Allah, məndən qaçma. Bax, bu, məzuniyyət vərəqəmdir. Sənə görə hərbi hissədən icazə almışam. Yalnız səni görməkdən ötrü gəlmişəm”.

Kağıza baxdım, ancaq yazıb-oxumaq bilmədiyim üçün heç nə anlamadım. Səməd başa düşüb dedi: “Məzuniyyət vərəqəmdir. Birgünlük idi. Bax, biri iki etmişəm ki, bir

gün artıq qalıb səni görüm. Allah eləsin heç kim başa düşməsin. Əgər vərəqəyə əlavə etdiyimi bilsələr, mən batdım”.

Qorxurdum ki, kimsə gəlib bizim danışdığımızı görər. Heç bir söz demədən otağa keçdim. Nədənsə otağa girmədi. Elə qapının önündən dedi: “Onda heç olmasa, mənə qəti bir söz söylə. Əgər məni sevmirsənsə, de ki, bir şey fikirləşim”.

Yenə cavabım yox idi. Otağın içindən başqa bir otağa qapı açılırdı. Həmin otağa keçdim. Səməd də sağollaşmadan getdi. Çanta əlimdə idi. Bir küncdə oturub onu açdım. Mənə bir neçə köynək, ətək və yaylıq almışdı. Zövqünü bəyəndim. Bilmirəm necə oldusa, birdən ürəyim darıxdı. Paltarları toplayıb çantaya tökdüm və ağzımı bağlayıb həyəətə qaçdım. Səməd getmişdi.

Ertəsi gün gəlmədi. Sonrakı günlərdə də gəlmədi. Yavaş-yavaş ondan nigaran olurdum. Ürəyimin sirrini heç kimə deyə bilmirdim. Anamdan Səməd haqda soruşmağa utanırdım. Bir gün bulaq başına gedəndə qadınlardan eşitdim ki, hərbi hissə hazırlıq vəziyyətindədir və heç bir əsgərə məzuniyyət vermirlər. Atam evdə şah əleyhinə nümayişlərdən danışdı. Deyirdi ki, əksər şəhərlərdə komendant saati tətbiq olunub. Xalq hökumətin və şahın əleyhinə şüarlar verirlər. Bizim kəndimizdə isə sakitlik idi və əhali öz sakit həyatını yaşayırdı.

Səmədlə son görüşümüzdən bir ay ötürdü. Xədicə və qardaşım bizdə idilər. Eyvanda oturmuşduq. Bütün kənd evləri kimi, bizim həyətimizin qapısı da gündüzlər həmişə açıq olurdu. Qapının arxasından səs eşitdim: “Ya Allah! Ya Allah!” Səməd idi. İlk dəfə idi ki, səsini eşidəndə məndə başqa bir hal yaranırdı. Ürəyim

döyünməyə başladı. Qardaşım İman qapıya qaçdı və salamlaşandan sonra onu içəri dəvət etdi. Səməd məni görən kimi adəti üzrə gülümsündü və salam verdi. Üzümün istiləşdiyini hiss etdim. Sanki yanaqlarıma iki isti kəfgir basmışdılar. Başımı aşağı salıb otağa keçdim. Xədicə Səmədi içəri dəvət etdi. O, içəri girən kimi mən otaqdan çıxdım. Qardaşımın yanında Səmədlə danışmağa, onun oturduğu otaqda oturmağa utanırdım. Səməd bir saat oturub qardaşımın və Xədicə ilə danışdı. Ümidini üzüb ayağa qalxanda eyvanda məni gördü və kinayə ilə dedi: “Bağışlayın, əziyyət verdim. Çox əziyyət verdim. Hacı ağaya və Şirincana salam deyin”.

Sağollaşib getdi. Xədicə məni çağıraraq dedi: “Qədəm, yenə işləri korladın. Nə üçün içəri girmədin? Gör yazıq sənə nə gətirib!” Əlindəki çamadanı göstərərək dedi: “Dəli, bunu sənə gətirib”.

Səmədi görəndə özümü elə itirmişdim ki, əlindəki çamadanı görməmişdim. Xədicə əlimdən tutdu və otaqların birinə girdik. Qapını bağlayıb çamadanın ağzını açdıq. Səməd özünün böyük şəklini çamadanın içinə yapışdırmışdı. Xədicə ilə mən şəkli görən kimi gülməyə başladığımız. Çamadan paltar və parça ilə dolu idi. Yaxşı ətir gəlsin deyərək paltarların arasına bir neçə ədəd ətirli gəlin sabunu qoymuşdu.

Paltarlar çox səliqə ilə qatlanmışdı. Xədicə zarafata başlayaraq dedi: “Boğazında qalsın, Qədəm! Xoş halına! Səni çox sevir”.

Arxamızca gəlmiş İman qapını döyürdü. Həyəcanla yerimdən qalxıb dedim: “Xədicə, gəl çamadanı gizlədək”.

Xədicə təəccüblə dedi: “Nə üçün?”

İmanın çamadanı görməsindən utanırdım. Dedim: “İman Səmədin şəklin görsə, fikirləşər ki, mən də ona şəkil vermişəm”.

İman yenidən qapını döyüb dedi: “Qapını niyə bağlamısınız?! Açın görün”.

Xədicə ilə şəkli qoparmağa çalışdıq, amma olmadı. Səməd şəklin kənarlarından əlavə altına da yapışqan lent vurmuşdu ki, tez qopmasın. Xədicə zarafata dedi: “Görürsən, deyəsən, şəklə ikiüzlü yapışqan lent vurub. Necə də özündən razıdır!”

İman qapını elə döyürdü ki, az qala yerindən qopacaqdı. Şekli qopara bilmədiyimizi görüb çamadanın ağzını bağladığı və otağın küncünə yığılmış yorğan-döşəyin altında gizlətdik. Xədicə qapını açdı. İman bu işin içində bir iş olduğunu düşünüb əvvəlcə baxışı ilə otağı gəzdi və sonra dedi. “Bəs çamadan hanı? Səməd Qədəmə nə gətirmişdi?”

Yavaşca Xədicəyə dedim: “Canıma and olsun, mənə satsan, özündən küs”.

Xədicə İmanın başını qarışdırdı, əlini dartıb otaqdan çıxardı.

Dördüncü fəsil

Günlər bir-birinin ardınca ötürdü. Səməd bəzən tez-tez yanıma gəlirdi, bəzən də aylarla görünmürdü. Ölkənin vəziyyəti qarışmışdı, şah əleyhinə nümayişlər kəndlərə də çatmışdı. Bahar bitdi. Payız da gəlib getdi. Soyuq və buzlu qışı da arxada qoyduq.

Səməd olmayanda bəzən onu tamamilə unudurdum. Gələndə isə yadıma düşürdü ki, mənəmlə onun arasında nəşə baş verəcək. Bu fikirlə nigaran olurdum. Lakin atamın mənə hədsiz qayğısı könlümü xoş edir və tez hər şeyi unutdururdu.

Novruz bayramına yalnız bir neçə gün qalmışdı. Anam yaxşı qonaqlıq hazırlamış və qohumları dəvət etmişdi. Bütün kənd anamın aşpazlığını bəyəniydi. Qayışda onun kimi dadlı xörək bişirən yox idi. Hamıya qarşı da olduqca mehriban idi və hamı onu “Şirincan” çağırırdı.

O gün qardaşlarımın yoldaşları və bacılarım da bizə köməyə gəlmişdilər.

Anam Səmədin ailəsini də dəvət etmişdi. Günbatan çağı kimləinsə damda bizim oturduğumuz otaqda yeriyib oynadığını və şeir oxuduğunu eşitdim. Tavanın ortasında bir baca vardı. Bütün kənd evlərində belə baca olur. Uşaqlar gəlib dedilər: “Ağa Səməd və dostları damdadırlar”.

Oturub səslərə qulaq asdığımız yerdə ipə bağlanmış bir boğcanın bacadan otağa sallandığını gördük.

Dostlarımdan bir neçəsi də qonaqlığa dəvət olunmuşdular. Onlar əl çalib dedilər: “Qədəm, ya Allah, boğcanı götür!” Hələ inanmırdım ki, Səməd kürəkən Səməddir və bu proqram adət-ənənələrimizə uyğun

olaraq, mən gəlin üçün hazırlanmışdır. Buna görə də, yerimdən tərpənməyib dedim ki, siz götürün.

Dostlarımın biri əlimi tutub zorla itələdi və dedi: “Cəld ol”. Başqa çarəm yox idi. Boğçanı götürməyə getdim. Səmədin zarafatı tutmuşdu. İpi yuxarı çəkdi. Ayaq pəncələrim üstə dayanmağa məcbur oldum. Lakin Səməd ipi bir az da yuxarı çəkdi. Bacadan gülmək səsinə eşidirdim. Öz-özümə dedim: “İndi sənə göstərəm”. Əyildim ki, Səməd kürsüdən endiyimi düşünsün. Bir ayağımı yerə qoydum. Səməd fikirləşibmiş ki, bu işdən acığımı gəlib və boğçanı almaq istəmirəm. Bu fikirlə ipi o qədər boşaltdı ki, başımın üstünə çatdı. Mən də bir göz qırpımında dönüb boğçanı tutdum. Oyunu uduzmuş Səməd ipi buraxdı. Qonaqlar mənə əl çaldılar. Yaxınlaşıb sevincək ipi boğçadan ayırdılar və onu yerə qoyub açdılar.

Səməd yenə də ən yaxşılarını almışdı: kofta, şalvar, ətək, ən son model yaylıqlar və hamını təəccübləndirən qiymətli və yaraşqlı parçalar.

Anam da Səmədə bəzi şeylər almışdı. Onları gətirib boğçaya yığdı: ayaqqabı, alt paltar, corab, köynək, şalvarlıq parça, sabun və nabat. Boğçanı düyünlədi, tavandan asıla qalmış ipi boğçaya bağladı və dedi. “Qədəm can, ağa Səmədə de ipi çəksin”.

Kürsünün üstünə çıxdım. Fikirləşirdim ki, onu necə çağırım. İlk dəfə idi adını çəkmək istəyirdim. Əvvəlcə ipi bir neçə dəfə çəkdim, amma heç kim başa düşmədi. Damda oxuyub-oyunayırdılar.

Anam dayanmadan deyirdi: “Qədəm, tez ol, çağır”.

Məcbur qalib çağırdım: “Ağa... ağa... ağa...”

Özüm səsimin titrədiyini eşidirdim. Utandığımndan bədənim buz kimi olmuşdu. Cavab eşitmədim. Yenidən ipi çəkib qışqırdım: “Ağa... ağa... ağa Səməd!”

Ürəyim bərk döyünür və nəfəsim gəlmirdi.

Səsimi eşitmiş Səməd bacadan otağın içinə əyildi. Üzünü gördüm. Təəccüblə mənə baxırdı. Onun baxışı və mehriban üzü qəlbimin döyüntüsünü artırdı. İşarə ilə boğçanı göstərdim. Güldü və sevincək yuxarı çəkdi.

Səmədin dostları damda əl çalıb oynayırdılar. Sonra aşağı enib kişilərin oturduğu otağa keçdilər. Şam yeməyindən sonra ailələr nikah mərasimi və toy barədə danışdılar.

Ertəsi gün Səmədin anası gəldi və bizi nahar yeməyinə dəvət etdi. Anam məni çağıraraq dedi: “Qədəm can, get bacılara və qardaşlarının yoldaşlarına da ki, Gəlin xanım hamınızı sabah nahara dəvət edib”.

Çadramı başıma atıb bacımgilə yola düşdüm. Küçənin başında Səmədi gördüm. Çiyində bir səbət vardı. Məni görəndə kimi sanki dünyanı ona verdilər. Gülüb dayandı. Səbəti yerə qoyub dedi: “Salam”. İlk dəfə salamımı cavabladım. Lakin böyük günah etdiyimi hiss edirdim. Bütün bədənim titrəyirdi. Həmişəki kimi qaçmağa başladım.

Bacım həyətdə idi. Xəbəri ona çatdırıb dedim: “Bacılara və qardaşlarımızın yoldaşlarına da de”. Sonra çox sürətlə qaçdım. Bilirdim ki, Səməd indi küçələrdə məni axtarır. Məni tapmamış aradan çıxmaq istəyirdim. Yolda dayımın maşını gördüm, işarə ilə saxlamasını istədim. Yazıq dayım dedi: “Nə olub, Qədəm? Niyə rəngin qaçıb?”

Dedim: “Heç nə olmayıb, evə tələsirəm”. Dayım əyilib maşının qapısını açdı və dedi: “Gəl səni aparım”.

Ürəyimdən keçən də bu idi. Tez mindim. Döngəni keçəndə maşının yan güzgüsündən küçənin başında dayanıb təəccüblə bizə baxan Səmədi gördüm.

İki ailə arasında qonaqlıqlar başlanmışdı. Bir neçə aydan sonra atam bir qoyun aldı. Nəzri vardı. Anam Səmədin ailəsini də dəvət etdi. Səhər tezdən atamın kirayələdiyi bir mikroavtobusa mindik. Qoyunu mikroavtobusun arxasına qoyub bir qədər aralıda dağın başında yerləşən İmamzadə ziyarətgahına getdik. Mikroavtobus dağı güclə qalxırdı.

Sürücü dedi: “Maşın çəkmir. Yaxşı olar ki, bir neçə nəfər düşsün”. Mən, bacılarım və qardaşım yoldaşları endik. Səməd də bizim arxamızca qaçdı. Bu fürsətdə mənimlə danışmaq istəyirdi. Mənsə ya öndə gedirdim, ya gedib bacılarımın arasında dayanırdım və ya qardaşlarımın yoldaşları ilə danışırıdım. Səməd dilxor olmuşdu. Nəhayət, ziyarətgaha çatdıq. Qurbanı kəsdilər, bir neçə nəfər ətini bölüb ətrafda yaşayanlara payladılar. Bir hissəsi ilə də nahara bozbaş hazırladılar. İmamzadənin yanında ona vəqf olunmuş kiçik bir bağ vardı. Bir neçə nəfərlə bağa getdik. Ağaclarda qırmızı albalını görüb sevincək dedim: “Ay can, albalı!” Səməd gedib albalı yığmağa başladı. Bir neçə dəfə məni köməyə çağırırdı, amma hər dəfə özümü bir işə verdim. Bacım və qardaşım yoldaşı bu vəziyyəti görüb ona kömək etdilər. Səməd bir qədər albalı yığıb bacıma vermiş və demişdi: “Bunları Qədəmə ver. O məndən qaçır, amma mən bunları ona yığmışam. Özü dedi ki, albalını çox sevir”. Axşamüstünə qədər bir dəfə də Səmədə yaxınlaşmadım.

Ondan sonra Səməd məzuniyyətə az çıxırdı. Anası deyirdi ki, məzuniyyət limiti bitib. Bəzən həftəsonu gəlib bizə də baş çəkirdi. Qardaşı Səttar isə bizə tez-tez gəlirdi,

hər dəfə də hədiyyə gətirirdi. Bir dəfə mənə bir cüt qızıl sırğa gətirdi. Çox qəşəng idi. Sonralar bildim ki, ona çoxlu pul veribmiş. Bir dəfə də bir qol saati almışdı. Atam saati görəndə dedi: “Sağ olsun! Ehtiyatlı ol, bahalı saatdır, əsl yapon istehsalıdır”.

Yavaş-yavaş toy söhbətləri başladı. Gecələr iki ailənin böyükləri oturub mərasim barədə danışdılar. Səmədlə mən isə hələ iki kəlmə düz-əməlli danışmamışdıq.

Bir axşam Xədicə mənə evlərinə dəvət etdi. Digər qardaşım yoldaşları da orada idilər. Qardaşlarım əkin sahələrini suvarmağa getmişdilər, xanımlar da fürsəti fəvriyyə verməyib bir yerə yığılmışdılar. Yatmaq zamanı biri dedi ki, Qədəm, get yataqları gətir.

Yataqlar qaranlıq otaqda idi. Yandakı otağın zəif işığı onu bir qədər işıqlandırır. Otağa girib yataqların üstündən mələfəni götürdüm. Otaqda bir nəfərin olduğunu hiss etdim. O qədər qorxmışdım ki, ürəyim gedəcəkdi. Öz-özümə fikirləşdim ki, yəqin mənə qara basır. Birdən bir hərəkət səsi eşitdim. Ürəyim az qala dayanacaqdı. Dedim ki, kimsən? Otaq qaranlıq idi və nə qədər baxırdımsa, bir şey görmürdüm.

- Mənəm, qorxma. Otur, sənənlə danışmaq istəyirəm.

Səməd idi. Yenə qaçmaq istəyərkən hirsli dedi: “Yenə qaçmaq istəyirsən?! Dedim ki, otur”.

İlk dəfə idi hirsli olduğunu görürdüm. Dedim: “Sən Allah, get, yaxşı deyil. İndi biabır olaram”.

Ağlamaq istəyirdim. O dedi: “Məgər nə etmişik ki, biabır olaq. Mən özbaşına gəlməmişəm. Qardaşlarının yoldaşları bilirlər. Xədicə xanım dəvət edib. Sənənlə danışmağa gəlmişəm. Deyəsən, gələn ay toyumuzdur axı. Amma hələ bir kəlmə də danışmamışıq; mən cin olmuşam, sən də Bismillah. Amma sözlərimi demədən və

sənin ürək sözünü eşitmədən nikah mərasiminə gəlmərəm”.

Çox qorxmışdım. Dedim: “İndi qardaşlarım gələrlər”.

Çox möhkəm cavab verdi: “Qardaşların gəlsələr də mən özüm cavablarını verərəm. Sən hələ otur və de ki, məni sevirsən, yoxsa yox?” Xəcalətimdən ölürdüm. Axı bu nə sual idi?! Ürəyimdə Allaha şükür edirdim ki, qaranlıqda onu əməlli-başlı görmürəm. Cavab vermədim.

Yenidən soruşdu: “Qədəm, dedim ki, məni sevirsən, yoxsa yox? Niyə məni hər dəfə görəndə qaçırsan? De görüm başqa birini sevirsən?”

- Vay... Yox-yox... Allah haqqı! Bu nə sözdür?! Mən heç kimi sevmirəm.

Onu gülmək tutdu və dedi: “Bax, Qədəm can, mən səni çox sevirəm. Amma sən də məni sevməlisən. Sevgi ikitərəfli olmalıdır. Mən istəmirəm ki, ikrahla mənə gələsən. Əgər sevmirsənsə, de. İnan ki, heç bir problemsiz hər şeyi bitirərəm”.

Ayaq üstə dayanıb yorğan-döşəyə söykənmişdim. Səməd qarşımda idi. Yavaşca dedim: “Mən heç kəsi sevmirəm, ancaq səndən utanıram”.

Dərin nəfəs alıb dedi: “Məni sevirsən, yoxsa yox?”

Cavab vermədim. Dedi: “Bilirəm ki, həyalı qızsan. Mən bu nəcabətini və həyanı sevirəm. Amma bir-birimizlə danışmağın eybi yoxdur. Əgər qismət olsa, bir ömür bir yerdə yaşamaq istəyirik. Məni sevirsən, yoxsa yox?”

Cavab vermədim. Yenə dedi: “Sən Hacı ağanın canı, mənə cavab ver, sevirsən?”

Yavaşca dedim: “Bəli”.

Sanki bu bir sözü gözləyirdi. Mənə sevgisini bildirməyə başladı və dedi: “Tezliklə əsgərliyim bitəcək.

İşləyib torpaq almaq və ev tikmək istəyirəm. Qədəm, sənə ehtiyacım var. Sən gərək mənə arxa-dayaq olasan”. Sonra da inanclarından danışib dedi ki, ona mənim kimi imanlı və hicablı bir qız qiismət olduğu üçün sevinir.

Yaxşı danışdı və sözləri yeni idi. Həmin gecə fikirləşdim ki, bu kənddə heç bir kişi Səməd kimi deyil. Heç kəsin yoldaşına “mənə arxa-dayaq ol” dediyini eşitməmişdim. Mən qulaq asır və hərdən nəsə deyirdim. Saatlarla söhbət etdi, keçmiş xatirələrindən, mənim qaçmağımdan, öz darıxmağından, hansı ümid və arzu ilə məni görməyə gəlməsindən və həmişə mənim etinasızlığım ilə üzləşməsindən danışdı. Lakin birdən yadına nəsə düşdü və dedi: “Sən deyəsən, yorğan-döşək aparmağa gəlmişdin”.

Doğru deyirdi. Güldüm və bir ədyal götürüb o biri otağa keçdim. Gördüm ki, Xədicə quru yerdə yuxulayıb. Digərləri də həyətdə keşik çəkirdilər ki, qardaşlarım gələndə bilsinlər.

Gecə saat dörd idi. Səməd həyətdə çıxıb xanımlara təşəkkür etdi və dedi: “Hamınıza minnətdaram. İndi ürəyim rahat oldu. Arxayınlıqla nikah mərasimi və toy işləri ilə məşğul ola bilərəm”.

Sağollaşanda onu qapıya qədər ötürdüm. İlk dəfə idi onu ötürürdüm.

Beşinci fəsil

Payız gələndə kənddə toylar başlayırdı. Əhali məhsullarını yığandan sonra qollarını çırmayıb gənclərin xeyir işi ilə məşğul olurdular.

1977-ci il dekabrın 3-ü idi. Səhər tezdən oyanıb nikah oxutdurmaq üçün Dəməqə getməyə hazırlaşırıdım. O vaxt Dəməq bizim sovetliyin mərkəzi idi. Səmədlə atası bizə gəldilər. Başıma çadra atıb atamla birgə yola düşdük. Anam qapıya qədər bizi yola saldı. Məni öpdü və qulağıma dua oxudu. Atamın motosikletinin tərkində oturdum, Səməd də atasının motosikletinin tərkində. Dəməqdə yalnız bir qeydiyyat şöbəsi vardı. Şöbənin rəisi gülürüz bir qoca idi. Mənimlə Səmədin pasportunu aldı. Bir qədər Səmədə sataşandan sonra dedi: “Get Allaha şükür elə ki, gəlinbacının pasportu şəkilli deyil və mən sizin nikahınızı oxuya bilmərəm. Bu məsələdən yaxşı istifadə et və öz başına iş açma”.

Bu zarafata güldük, lakin qeydiyyat şöbəsinin şəkilsiz pasportla əsla nikah oxuya bilməyəcəyini öyrənəndə əvvəlcə narahat olduq və sonra suyumuz süzülə-süzülə motosikletlərə minib kəndə qayıtdıq. Belə tez qayıtdığımız görə hamı təəccübləndi. Onlara məsələni danışdıq. Motosikletləri evə qoyub mikroavtobusla Həmədana getdik.

Axşamüstü Həmədana çatdıq. Səmədin atası dedi ki, əvvəlcə şəkil çəkdirsək, yaxşı olar.

Həmədanın böyük və qəşəng bir meydanı vardı. Çox gözəl idi. Meydan yaşıllıqla və güllə dolu idi. Ortada bir su hovuzu vardı. Hovuzun ortasında bir daş üzərində şahın at belində heykəli qoyulmuşdu. Meydanda bir fotoqraf şəkil çəkirdi. Səmədin atası dedi ki, elə burada

şəkil çəkdirək. Sonra gedib fotoqrafla danışdı. Fotoqraf həmişəyaşılıların yanındakı onyeddikiloluq yağ qabının üstündə oturmaları olduğunu bildirdi.

Fotoqraf gedib üçayaqlı fotoaparətini gətirdi və arxasında dayandı. Aparatın üstündəki qara parçanı çiyinə atdı və əlini havada saxlayıb dedi: “Buraya bax”. Mən oturub hərəkət etmədən fotoqrafın əlinə baxdım. Az sonra fotoqraf qara parçanın altından çıxıb dedi: “Yarım saatdan sonra şəkil hazırdır”.

Bir qədər meydanda gəzişdik. Şəkil hazır olanda Səmədin atası şəkilləri alıb mənə verdi. Çox pis düşmüşdüm. Atama baxıb dedim: “Hacı ağa, yəni mən beləyəm?!”

Atam üz-gözünü turşudub dedi: “Ağa, niyə belə çəkmisən?! Mənim qızım belə deyil axı”.

Fotoqraf heç nə demədi. O, pulunu sayırdı. Səmədin atası isə dedi: “Mənim gəlinim çox qəşəng və gözəldir. Heç bir eybi yoxdur”.

Şəkilləri çantama qoyub Səmədin atasının dostu ilə yollandıq. Gecəni orada qaldıq. Səhər tezdən atam gedib pasportumu dəyişdirdi və bizi aparmağa gəldi. Qeydiyyat şöbəsinin əməkdaşı pasportlarımızı alıb atamdan mehrin miqdarını soruşdu və dedi: “Xanım Qədəmxezir Məhəmmədi, mən vəkilm sizi bir cild Quran və on min tümən pul mehri ilə...” Cümlənin qalanını eşitmədim. Həyəcanlı idim. Atama baxdım. Üzündə təbəssüm vardı. Təsdiq əlaməti olaraq, başını bir neçə dəfə yellədi. Dedim: “Atamın icazəsi ilə bəli”. Sonra önümüzə böyük bir dəftər qoydu və imzalamalı olduğumuzu söylədi. Mən savadsız olduğumdan imza yerinə barmağımın izini vururdum, Səməd isə imzalayırdı.

Şöbədən çıxanda tamam başqa hisslər keçirirdim. Sanki kimsə məni atamdan ayırmışdı. Buna görə də, bütün o müddətdə qəhərli idim, atamın yanında dayanırdım və ondan bir an da ayrılmırdım.

Günorta yeməyinin vaxtı çatdı. Bir yeməxanaya getdik və Səmədin atası piti sifariş verdi. Mən atamla yan-yana oturdum. Səməd heç kimin duymayacağı işarə ilə onun yanında oturmağımı istədi. Özümü bilməzliyə vurdum. Səməd bir yerdə qərar tutmurdu, oyan-buyana gəzib stolun yanında dayanır və deyirdi: “Bir şey lazımdır mı?”

Axırda atası hirsələnib dedi: “Bəli, lazımdır. Sən lazımsan, gəl otur”.

Pitini gətirdilər. Fikirləşirdim ki, Səmədlə atasının yanında necə yeyəcəyəm. Bir yandan da çox ac idim. Çarəm yox idi. Hamı yeməyə başlayanda çadramı üzümə çəkdim və başımı qaldırmadan axıra qədər yedim. Dadlı piti idi. Nahardan sonra kəndə qayıtmaq üçün mikroavtobusa minəndə Səməd işarə ilə onun yanında oturmağımı istədi. Yavaşca atama dedim: “Hacı ağa, mən sənin yanında oturmaq istəyirəm”.

Gedib pəncərənin yanında oturdum. Atam da mənim yanımda oturdu. Bilirdim ki, Səməd məndən inciyib. Buna görə də, kəndə çatana qədər bir dəfə də başımı çevirib ona baxmadım. Onlar bizimlə eyni cərgədə oturmuşdular.

Qayışda hamı bizi gözləyirdi. Bacılar, gəlinlər və qohumlar bizə toplaşmışdılar. Məni görənlər kimi yanıma qaçdılar. Təbrik edib görüşüb-öpüşürdülər. Səmədlə atası bizi qapımıza qədər ötürdülər. Səməd gedəndən sonra başa düşdüm ki, bir yerdə olduğumuz bir gündə ona necə bağlanmışam. Yanımda qalmasını istəyirdim. Gecəyə

qədər gözüüm qapıda idi. Gözləyirdim ki, bu dəqiqə açılacaq və o bizə gələcək.

Ertəsi gün səhər yeməyi vaxtı pis hisslər keçirirdim. Atamdan utanırdım. Uşaqlıqdan səhər yeməyini onun dizləri üstə və ya yanında oturub yemişdim, indi isə onunla mənim aramda böyük bir məsafənin olduğunu hiss edirdim. Atam fikirli idi, başını aşağı salmışdı və laldinməz yeməyini yeyirdi.

Bir az sonra atam getdi. Bir neçə dəqiqədən sonra anamın səsinə eşitdim. Həyətdən məni çağıırırdı: “Qədəm, gəl, ağa Səməd gəlib”.

Pillələrin neçəsini birdən endiyimi və çəkələri necə geyinib özümü həyətdə çətdirdiyimi bilmədim. Səməd əsgər formasını geyinmişdi, çantası da əlində idi. İlk dəfə ona birinci salam verdim. Gülüb dedi: “Necəsən?”

Yaxşı deyildim. Artıq ona darıxırdım. Dedi: “Mən hərbi hissəyə gedirəm. Məzuniyyətim bitdi. Bəlkə toya qədər bir-birimizi görmədik. Özündən muğayat ol”.

Məni ağlamaq tutdu. O gedəndə ixtiyarsız olaraq yanaqlarıma süzülən yaş damlalarını duydum. Üzüm islanmışdı. Qəhərdən boğulurdum. Heç kimin məni o halda görməsini istəmirdim. Bağçaya qaçdım. Nişandan sonra onu ilk dəfə gördüyüm ağacın altında oturub ağladım.

Ertəsi gündən toy öncəsi mərasimləri bir-bir başladı: yataq aparma mərasimi, cehiz aparma mərasimi, gəlin bəzəmə mərasimi.

Atam cehizi hazırlamışdı, əlindən gələn hər şeyi etmişdi. Altınəfərlilik saxsı yemək dəsti, iki yataq dəsti, xalça, yeməkbişirmə lampası, tikiş maşını və mətbəx avadanlıqları almışdı.

Bir gün qohumlar yıęıęıb sevincək cehizimi yük maęınına ykldilər v qayınatamgil apardılar. Cehimizi bir otaęa yıędılar. O otaq mənimlə Səmədin otaęı oldu.

Altıncı fəsil

Toyun təyin olunduğu gündən bir gün qabaq Səməd hərbi hissədən qayıtdı və gecənin yarısına qədər müxtəlif bəhanələrlə bir neçə dəfə bizə gəldi.

Ertəsi gün qardaşım İman yanıma gəldi. Qırmızı rəngli yük maşını almışdı. Məni maşınına mindirdi. Yoldaşı Xədicə yanımda oturdu. Başımı aşağı salmışdım, amma çadranın altından və üzümə saldıqları qırmızı tülün altından bayırı görə bilirdim. Kəndin uşaqları sevinclə və qışqıra-qışqıra maşına sarı qaçırdılar. Bəziləri maşının arxasına, yük yerinə minmişdilər. Uşaqlar atılıb-düşür və maşın yellənirdi. Sanki kəndin bütün uşaqlarını oraya tökmüşdülər. Qardaşımın yeni maşınına ürəyi yanırıdı. Deyirdi ki, indi maşının döşəməsi qopacaq. Səmədgilin evi bir neçə küçə aralıda idi.

Mənim nə vaxt maşına mindiyimi bilməyən Şirincan tez arxamca gəldi. “Qurban olum” deyə-deyə məni maşından endirdi, özü salam və salavatla Quranın altından keçirdi. Atam evdə yox idi. Atanın qızının toyunda iştirak etməsi bizim kənddə adət olmasa da, son anlarda atamı görmək istəyirdim. Qardaşımın yoldaşı Xədicənin köməyi ilə maşına mindim. Şirincanla mən dayanmadan ağlayır, bir-birimizdən ayrılmaq istəmirdik. Bizim ağladığımızı görən Xədicə də ağlamağa başladı. Nəhayət, maşın yola düşdü və mən Şirincandan ayrıldım. Səmədgilə çatana qədər Xədicə ilə ağlayırdıq.

Çatanda bizi gözləyən bəy qohumları maşına yaxınlaşdılar. Qapını açıb əlimdən tutdular və maşından endirdilər. Üzərlik qoxusu küçəni doldurmuşdu. Yaxşı səsi olan qohum kişilərin biri həzrət Məhəmməd (s) barədə gözəl təsniflər oxuyurdu və hamı salavat deyirdi.

Səməd sağdış-solduşu ilə birgə dama çıxıb küçəyə nar, qənd və nabat atırdı. Hər an nabatın və narın başıma düşəcəyini gözləyirdim. Lakin Səmədin onları mənə tərəf atmağa ürəyi gəlməmişdi. Toy mərasimi qonaqlara nahar verməklə davam etdi. Axşamüstü qonaqlar evlərinə qayıtdılar. Yaxın qohumlar isə qalıb şam yeməyi hazırladılar.

İlk iki gündə Səmədlə mən utandığımızdan otaqdan çıxmırdıq. Səmədin anası səhər, günorta və axşam yeməklərini siniyə qoyub Səmədi çağırır və deyirdi ki, yemək qapının arxasındadır.

Biz keşik çəkirdik, bayırda heç kimin olmadığına əmin olanda sinini götürüb yeməyi yeyirdik.

Adət belə idi ki, ikinci gecə bəyin ailəsi gəlinin ailəsini görməyə gedirdi. Həmin gün axşamüstüdən yerimdə qərar tutmurdum. Paltarlarımı geyinib otaqda hazır oturmışdım. İstəyirdim ki, ata-anama necə darıxdığımı hamı bilsin və bu işi gecikdirməsinlər. Nəhayət, şamı yeyib getməyə hazırlaşdıq. Sevincimdən qanad çalırdım. Hamıdan tez qaçmaq və tez çatmaq istəyirdim. Buna görə də, tez-tez önə keçirdim. Səməd arxamca gəlib çadramı çəkirdi.

Atamgilə çatanda yerə-göyə sığmırdım. Atamı görəndə kimi özümü qucağına atdım, həmişəki kimi öpməyə başladım; əvvəl sağ gözünü, sonra sol gözünü, sonra sağ yanağını, sonra sol yanağını, sonra burnunun ucunu və hətta qulaqlarını da öpdüm. Şirincan bir tərəfdə dayanıb ağlayır və dodaqaltı deyirdi: “Allah ümidini naümid etməsin, qəşəng qızım!”

Səmədin ailəsi təəccüblə mənə baxırdılar. Axı Qayışda heç bir qız hamının önündə atasını belə öpə bilməzdi. Atamgildə olduğum bir neçə saatda ayrı hisslər yaşadım.

Yenidən dünyaya gəldiyimi hiss edirdim. Bir qədər onun yanında oturdum, əllərini tutub ya gözümün üstünə qoyurdum, ya öpürdüm. Bəzən gedib Şirincanın yanında oturur, onu qucaqlayırdım.

Nəhayət, getmək vaxtı çatdı. Ata-anamdan ayrılmaq çox çətin idi. Qarıya qədər on dəfə gedib-qayıtdım. Tez-tez atamı öpüb anama tapşırırdım: “Şirincan, Hacı ağamdan muğayat ol. Hacı ağamı sənə tapşırırdım. Əvvəl Allah, sonra sən və Hacı ağa!”

Qayıdanda tələsmədən, yavaşca yeri yirdim. Kiçik addımlar atırdım və digərləri ilə məsafəm çoxalır. Geridə qalıb ağlayırdım.

Səməd heç nə demirdi, ətrafıma baxırdı ki, ensiz torpaq küçələrdə çalaya düşməyim.

Ertəsi gün Səməd getdi. Getməli idi, əsgər idi. O gedəndən sonra ev mənə zindan kimi oldu. Səmədin anası hamilə idi. Mən evdə əlimi ağdan-qaraya vurmurdum, indi isə məcbur qalıb qab yuyur, ev süpürür və 10-12 nəfərlik çörək üçün xəmir yoğururdum. Əllərim kiçik idi, xəmirləri yaxşı çəngələyə bilmirdim.

Noyabr ayı idi. Hava soyumuşdu. Ağacların sarı quru yarpaqları həyəət tökülürdü. Soyuq havada hər gün yarpaqları süpürməyə məcbur idim.

Toyumuzdan iki həftə keçirdi. Bir gün Səmədin anası qızıgilə getdi və mənə dedi: “Mən Şəhlagilə gedirəm, şam yeməyini sən bişirərsən”.

Bu iki həftədə hər iş görmüşdüm, yemək bişirməkdən başqa. Lakin çarə yox idi. Birinci mərtəbədə yerləşən mətbəxə girdim. Primusu yandırdım. Qazanı su ilə doldurub qaynamasını gözlədim. Pirumusun alovu azalıb-artırdı, nasosla tez-tez hava vururdum ki, sönməsin.

Nəhayət, su qaynadı. Yuyub-təmizlədiyim düyünü suya tökdüm. Həyəcandan əllərim keyimişdi. Düyünü primusun üstündən nə vaxt götürəcəyimi bilmirdim. Səmədin bacısı Kübra dadıma çatdı. Allahı çağırırdım ki, düyü yaxşı çıxsın və rüsvay olmayım. Düyü bir qədər qaynayandan sonra Kübra dedi ki, indi vaxtdır, gəl götürək.

İkimiz köməkləşib düyünü aşsüzənə tökdük. Onu dəmə qoyub plovla yemək üçün kartof, soğan və ət qızartmağa başladım.

Axşam hamı evə gəldi. Yeməkləri çəkdim, amma qorxudan otağa girmədim. Mətbəxin küncündə oturub dua etməyə başladım. Kübra məni çağırdı. Qorxa-qorxa otağa girdim.

Səmədin anası süfrənin başında oturmuşdu. Boş plov buludları süfrənin ortasında idi. Hamı yeyə-yeyə deyirdi: “Bəh-bəh! Necə də dadlıdır!”

Ertəsi gün səhər qonşuların biri qayınanamın yanına gəldi. Mən həyəti süpürürdüm. Qayınanam mənim yemək bişirməmi tərifləyib deyirdi: “Bilirsiniz Qədəm dünən bizə necə xörək bişirmişdi?! Bişir-düşürünə söz ola bilməz. Nə də olsa, Şirincanın qızıdır!”

O evdə ilk dəfə idi özümü çox şad hiss edirdim.

Yeddinci fəsil

Toyumuzdan iki ay ötürdü. Səmədin anası axırıncı ayına keçmişdi və hər an doğuş ağrısının tutacağını gözləyirdik.

Axşamüstü idi. Ev işlərini yenicə qurtarmışdım və bir az istirahət etmək istəyirdim. Kübra tələsik otağımın qapısını açıb dedi: “Qədəm, qaç... qaç... anamın halı pisdir”.

Həyəcanla yerimdən qalxıb qayınanamın olduğu otağa qaçdım. Ağrıdan yerində qıvrılırdı. Özümü itirdim, nə edəcəyimi bilmədim. Dedim ki, bir nəfəri göndərin mamanı çağırınsın.

Bacılarımızın və gəlinlərimizin belə hallarında Şirincanın nə etdiyi yadıma düşdü. Baldızlarımla böyük bir samovar gətirib otağa qoyduq və alışırdıq. Qayınanamın hər dəfə ağrısı azalanda tapşırıqlar verirdi: körpənin paltarlarını şkafa qoyub, bu gündən ötrü çoxlu parça ayırıb və sair. Həyəət pillələrinin altında bir neçə böyük ləyən və təmiz dəsmal da vardı. Baldızlarımla mən cəld qaçıb lazım olanları gətirirdik.

Nəhayət, mama gəldi. Qayınanamı o halda görməyə ürəyim gəlmirdi. Arxamı çevirib samovarla məşğul oldum; fitilini azaldıb-çoxaldırdım, baxırdım ki, su qaynayır, yoxsa yox. Qayınanamın qışqırtısına mənə ağlamaq tutdu. Onun üçün dua edirdim. Bir az sonra qayınanamın səsi daha da yüksəldi və sonra körpənin nazik və qəşəng ağlamaq səsi otağa doldu.

Qayınanamın ətrafında oturmuş bütün qadınlar sevindiklərindən ayağa qalxdılar. Mama körpəni ağ parçaya büküb qadınlara verdi. Hamı sevinir və rahat

nəfəs alırdı. Mən hələ də otağın küncündə idim. Baldızım dedi: “Qədəm, qaynar su... bu ləyəni doldur”.

Kiçik baldızım mənə köməyə gəldi. Ləyənin dolmasını gözləyərkən dedi: “Qədəm, gəl qayınına bax. Çox qəşəngdir”.

Ləyən yarıya qədər dolanda aparıb mamanın önünə qoyduq. Qayınanam hələ ağrıdan qıvrılırdı. Qadınlar ucadan danışdılar. Mama birdən hirsələndi: “Nə olub?! Sakit! Xəstənin başı üstə bu qədər danışmazlar. Qoyun işimi görün. Uşaqların biri çıxmır. Əkizdirlər”.

Yenidən nəfəslər dayandı və otağı sükut bürüdü. Mama bir az çalışdı və sonra mənə dedi: “Qaç maşına xəbər ver, gərək şəhərə aparaq. Mən bir şey eləyə bilmirəm”.

Həyətə qaçdım. Qayınatam pilləkənin üstündə oturmuşdu. Rəngi qaçmışdı. Təəccüblə mənə baxdı. Qırıq-qırıq səslə dedim: “Uşaqlar əkizdirlər. Biri dünyaya gəlib, biri isə gəlmir. Gərək şəhərə aparaq. Maşın lazımdır”.

Qayınatam qalxıb hər iki əli ilə başına vurub dedi: “Ya İmam Hüseyin!” Və sonra küçəyə qaçdı.

Az sonra qardaşımın maşını qapının önündə dayandı. Bir neçə nəfər köməkləşib qayınanamı qucağımıza götürdük və çox əziyyətlə maşına qoyduq. Qayınanam demək olar, ağrıdan özündən getmişdi. Qardaşım dedi: “Rəzənə aparaq”.

Qadınların bir neçəsi qayınanamları getdilər. Mən, baldızım Kübra və ilk anda dünyaya gəlib ağlayan körpə evdə qaldıq. Kübra ilə mən özümüzü itirmişdik. Uşağı nə edəcəyimizi bilmirdik. Kübra paltar geyindirib ədyala bükdükləri uşağı mənə verib dedi: “Sən uşağı saxla, mən şərbət düzəldim”. Uşağı qucağıma götürməyə

qorxurdum. Dedim: “Yox, sənın qucağında qalsın. Şərbəti mən düzəldərəm”.

Baldızımın cavabını gözləmədən bir stəkan götürüb samovardan doldurdum. İçinə bir neçə qənd salıb qaşıqla qarışdırdım. Uşağın ağlamaq səsi bir an da dayanmırdı. Samovar pıqqıldayıb buxarlanırdı. Düşündüm ki, bu böyüklükdə samovarı daha söndürək. Lakin buna vaxt yox idi, daha vacib məsələ əldən gedən uşaq idi.

Stəkanı Kübraya verdim. O, suyu qaşıqla uşağın ağzına tökməyə çalışır, lakin körpə içə bilmirdi. Qasığı dodaqları ilə sıxıb sovurmaq istəyərkən metal qaşiq onu incidir və zavallı daha bərkdən ağlamağa başlayırdı. Kübra ilə mənim halım körpənin halından da pis idi. Əlimizdən heç nə gəlmədiyini görüb ikimiz də ağlamağa başladıq.

Qayınanam həmin axşam Rəzən xəstəxanasında o biri övladını da dünyaya gətirə bildi. İkinci uşaq qız idi. Ertəsi gün səhər onu evə gətirdilər. Hələ yatağında düz-əməlli uzanmamış körpə oğlunu qucağına qoyduq ki, süd versin. Uşaq südü iştahla udurdu, biz də sevindiymizdən ağlayırdıq.

Əkizlər dünyaya gələndən sonra həyatımızda yenilik yarandı. Mən bu vəziyyətdən çox məmnun idim. Səməd əsgərliyini keçirir və iki həftədən bir evə gəlirdi. Bu səbəbdən çox vaxt darıxırdım. Əkizlər dünyaya gələndən sonra isə evimizə get-gəl çoxaldı, işlərim o qədər artdı ki, daha Səmədi fikirləşməyə vaxtım qalmadı. Qonaqlara qulluq edir, qab yuyur, evi və həyəti süpürür, bişir-düşür edirdim. Gecələr o qədər yorulurdum ki, heç nə haqda fikirləşmədən dərin yuxuya gedirdim.

Bir neçə həftədən sonra Səməd evə gəldi. Məni görüb təəccüblə dedi: “Qədəm, canım haqqı çox arıqlamısan. Bəlkə xəstələnmişən?”

Gülüb dedim ki, yeni bacı və qardaşının əməyidir.

Lakin bunu zarafata deyirdim. Bundan da artıq işləməyə hazır idim, amma yoldaşım yanımda olaydı. Bəzən Səməd bir iş üçün harasa gedəndə qanadı sınımış quş kimi oyan-buyana vurnuxurdum, gözüüm qapıda qalırdı. Deyirdim olmaz ki, bu iki günü evdə qalıb heç yerə getməyəsən?

Deyirdi ki, işim var, gərək gedim.

Ona darıxırdım. Soruşurdu: “Qədəm, nə üçün yanında qalmamı istəyirsən?”

Onu sevdiyimi və onun üçün darıxdığımı dilimdən eşitmək istəyirdi. Mənsə başımı aşağı salıb sualdan qaçırdım.

Yanımda qalmağa çalışırdı. İşlərimdə mənə kömək edə bilmirdi. Deyirdi: “Ayıbdır. Ata-anamın yanında yoldaşıma kömək etməyim yaxşı deyil. Söz verirəm ki, öz evimizə köçəndə sənin üçün hər işi görüm”.

Yanımda oturub deyirdi: “Sən işləyə-işləyə danış, mən də sənə baxım”.

Deyirdim ki, sən danış.

Deyirdi: “Yox, sən danış. İstəyirəm ki sən danışasan, mən hərbi hissəyə gedəndə səni və sözlərini xatırlayım, darıxmağım azalsın”.

Səməd gedib-gəlirdi. Mən əsgərliyinin bitməsinə və həyatımızın qaydasına düşməsinə ümidlə hər şeyə dözməyə çalışırdım.

Əkizlər yavaş-yavaş böyüyürdülər. Harasa gedəndə əkizlərin biri mənim idi. Çox vaxt Həmidə qucağıma götürürdüm. Birinci gecə bizi hirsləndirib səhərə qədər

ağladığına görə ona qarşı ana sevgisi hiss edirdim. Camaat bizi görəndə gülür və zarafata deyirdi: “Mübarəkdir! Nə vaxt ana oldun, biz bilmədik?!”

Bir aydan sonra qayınanam yenidən əvvəlki vəziyyətinə qayıtdı. Səhər tezdən oyanıb çörək bişirirdi. Mənim işim ondan tez durub təndiri qalamaq idi. Buna görə çox erkən oyanırdım. Bəzən yatıb qalırdım və qayınanam məndən tez durub özü təndiri qalayır və özü çörək bişirirdi. Belə vaxtlarda həyəətə getməyə cürət etmirdim. Bu səbəbdən hər səhər yuxudan oyananda ilk öncə otağımın pərdəsini çəkirdim. Təndir yanandan sonra tüstüçəkənin üzərinə qoyduğumuz boru divarda olanda sevinir və qayınanamın hələ oyanmadığını bilirdim. Boru təndirin üstündə olanda isə matəm başlayırdı.

Səkkizinci fəsil

Martın ortaları idi, qış bitirdi, amma hələ qar əriməmişdi. Kəndin küçələri pəlçıqla və sobaların külü ilə qaralmış qarla dolu idi. Qadınlar ev tökmüşdülər və yorğan-döşəklərini yuyurdular. Gündüzlər şüşələri silirdik, axşamüstü hava buludla dolurdu, gecə göy guruldayıb yağış yağdı və bütün zəhmətlərimiz bada gedirdi.

Novruz bayramına bir neçə həftə qalmış Səmədin hərbi xidmət müddəti bitdi. Özümü Qayışın ən xoşbəxt xanımı hesab edirdim. Böyük həvəslə səhərdən axşama qədər evi süpürür və başdan-ayağa yuyurdum. Öz-özümə deyirdim: “Eybi yoxdur, əvəzində bu mənim ən yaxşı bayramımdır; həyat yoldaşım yanımdadır, bütün bu təmizlikdən və bayram şənliyindən birgə həzz alacağıq”.

Səməd gəlmişdi, amma özünə iş axtardığından evdə az tapılırdı. Yaxşı iş tapmaq üçün Rəzənə gedirdi.

Bir gün yuxudan oyanıb səhər yeməyi yeyəndən sonra qayınanam otağımızın qapısını döydü. Salamlaşandan və halımızı soruşandan sonra əkizləri bir-bir gətirib otağa qoydu və Səmədə dedi: “Mən bu gün bacın Şəhlagilə gedəcəyəm. Bir az işi var, ona kömək etməliyəm. Bu uşaqlar əl-ayağa dolaşırlar. Onlardan muğayat olun”.

Gedəndə üzünü mənə tutub dedi: “Qədəm, yandakı otaq çox çirklidir. Onu süpür və hisini təmizlə”.

Səməd geyinmişdi, getməyə hazırlaşdı. Bir qədər fikirləşib dedi: “Sən həm uşaqlara baxa, həm də evi təmizləyə bilərsən?”

Özümdən asılı olmadan, çiyinlərimi çəkib dodaqlarımı salladım. Mən cavab vermədən Səməd dedi: “Hər ikisini edə bilməzsən”.

Pencəyini çıxarıb dedi: "Mən uşaqları saxlayaram, sən get otaqları təmizlə. İşin bitəndə gedərəm".

Mən də fikirləşdim ki, səhərdir və uşaqlar yatıblar; yaxşı olar ki, gedib otaqları təmizləyim, Səməd də öz otağımızda qalıb uşaqlara baxsın".

Yandakı otağın pəncərələrini açdım, sobanı təmizlədim, döşəkləri götürüb qatlanmış yorğanların üstünə qoydum. Süpürgəni əlimə götürən kimi əkizlərin ağlamaq səsi gəldi. Əvvəlcə əhəmiyyət vermədim, düşündüm ki, Səməd sakitləşdirər. Lakin çox keçmədən Səmədin də səsi gəldi:

-Qədəm! Qədəm! Gəl gör bu uşaqlar nə istəyirlər?

Süpürgəni yerə atıb həyətin o başında yerləşən otağımıza qaçdım. Əkizlər oyanmışdılar və süd istəyirdilər. Birini Səmədin qucağına verdim, o birini özüm qucağıma götürüb südlərini hazırlamağa başladım. Səməd qucağındakı uşağa süd verdi, mən də o birinə. Uşaqlar südlərini içib sakitləşdilər. Fürsətdən istifadə edib otağı süpürməyə getdim. Hələ yarıya qədər süpürməmiş yenidən ağlamaq səsləri gəldi. Yəqin ki şalvarlarını islatmışdılar. Səməd məni çağırmadan getməyə məcbur oldum. Təxminim düz idi. Əkizlər südlərini içmiş, indi də yerlərini islatmışdılar. Uşaqların altını dəyişməyə başladım. Səməd başımın üstündə dayanıb baxır və deyirdi: "İndi öyrənmək istəyirəm ki, öz uşaqlarımız olanda ustalaşım".

Uşaqları yuyub qurutdum. Südlərini də yemişdilər. Arxayın idim ki, bir neçə saat sakit qalıb yatarlar. Yenidən işimin ardınca getdim, süpürgəni götürüb işə başladım. Toz-torpaq otağı başına almışdı. Yayılığımı ağzımı bağladım. Otağa zəif gün işığı düşürdü. Toz zərrələri günəş şüası altında oynayırdılar. Fikirləşirdim

ki, otağı süpürəndən sonra döşəkləri eyvana günəşin altına sərim. Lakin yenidən ağlamaq səsi gəldi və sonra Səməd dilləndi:

- Qədəm! Qədəm! Gəl gör bunlar nə istəyirlər?

Süpürgəni yerə qoyub yenidən otağımıza getdim. Uşaqlar südlərini içmişdilər, yerləri də quru idi, bəs nə üçün hay-küy salırdılar?! Məcbur qalıb uşaqların birini mən qucağıma götürdüm, birini də Səməd. Beləcə otaqda gəzməyə başladım. Qalmış işlərimə görə narahat idim. Səməd də gecikirdi, lakin mənə ürək-dirək verib deyirdi: “Uşaqlar yatanda gəlib sənə kömək edəcəyəm”.

Uşaqlar qucağımızda yuxulayırdılar, amma yavaşca yerə qoyan kimi ayılıb ağlayırdılar. Otaqda yeriyyə “piş-piş” etməkdən yorulmuşduq. Uşaqları ayaqlarımızın üstünə qoyub yellədik. Yenə də yatmaq bilmirdilər. Səməd mənə keçmişdən, mənə atamın əmisigilin evinin pilləkənində görməsindən danışdı: “Həmin gün ürəyimi alt-üst etdin”. Mənim ona cavab verməməyimdən və onun ümitsizliklə hər gün bir vasitəçi göndərməsindən danışdı deyirdi: “İndi ki səni belə çətinliklə əldə etmişəm, gərək Qayışın ən xoşbəxt xanımı edim”.

Səmədin səsi uşaqlara lay-lay kimi gəlirdi. Səməd dayanan kimi uşaqlar yenidən ağlamağa başlayırdılar. Nə etdiksə, uşaqları yatızdıra bilmədik. Yerə qoyan kimi ağlayırdılar. Məcbur olub yenidən onlara süd hazırladım. Südlərini içən kimi yenidən yerlərini islatdılar. Yerlərini qurutdum. Özlərinə gəldilər, yuxuları qaçdı və oynamaq həvəsinə düşdülər. İndi bir nəfər lazım idi ki, onları qucağına götürüb otaqda gəzdirsən.

Günorta oldu, mənə hələ otağı süpürə bilməmişdim. Uşaqları Səmədin yanında qoyub nahar yeməyi hazırlamağa getdim. Lakin Səməd təkbaşına uşaqların

öhdəsindən gəlmirdi. Bir yandan da bayırda hava soyuq idi və uşaqları otaqdan çıxarmaq olmurdu. Güc-bəla ilə yalnız nahar yeməyi hazırlaya bildim. Günorta baldızımdan və qaynanamdan başqa hamı evə qayıtdı. Səmədin qardaşlarına və atasına nahar yeməyi verdim. Süfrəni yığışdırmağa başlayan kimi uşaqlar ağlamağa başladılar. İşlərim qalmışdı. Ya süd hazırlayırdım, ya uşaqların altını dəyişirdirirdim, ya da yatızdırmağa çalışırdım.

Gözlərimi açıb-yumunca axşamüstü oldu və qayınanam qayıtdı. Lakin nə evi süpürmüşdüm, nə həyəti yumuşdum, nə şam yeməyi bişirmişdim, nə də qabları yuya bilmişdim. Üstəlik, Səməd də işindən qalmışdı. Qayınanam bu vəziyyəti görüb bir az hirslandı. Səməd məni müdafiə edib anasına uşaqların başımıza açdığı oyundan danışdı. Qayınanam daha heç nə demədi. Uşaqları ona verib rahat nəfəs aldıq.

Ertəsi gündən Səməd yenə iş axtarmağa getdi. Qayışda iş tapılmadı, məcbur qalıb Rəzənə getdi. Rəzəndə də iş tapa bilmədiyini görüb çantasını yığdı və Tehrana yollandı.

Bir neçə gündən sonra qayıdıb dedi: “Yaxşı bir iş tapmışam. Tezliklə işə başlamalıyam. Sizə xəbər verməyə gəldim. Heyf ki bayrama qala bilməyəcəyəm. Başqa çarəm yoxdur”.

Çox narahat olub etiraz etdim: “Bu ilki novruz bayramına planlarım var, getmə”.

Səməd məndən çox narahat idi. O dedi: “Olmaz! Nə vaxta qədər xərcimizi ata-anam verəcək?! Daha xəcalət çəkirəm. Özüm işləməliyəm. Gərək öz çörəyimizi yeyək”.

Səməd getdi və mən toyumuzdan sonrakı ilk novruz bayramını tək keçirdim. Ağır günlər idi. Hər gecə göz yaşları içində başımı yastığa qoyurdum və hər gecə də yuxuda Səmədi görürdüm. Həyat yoldaşları ilə çiyin-çiyinə bu evdən o evə gedib bayram payı alan gəlinləri görəndə ağlamağımı güclə saxlayırdım.

Aprelin ortalarında havadan gül-çiçək ətri gəlirdi. Sanki Allah yuxarıdan yaşıl rəngli nə varsa, Qayış torpağına tökmüşdü.

Bir gün ev işləri ilə məşğul olarkən Səmədin kiçik qardaşı Musa küçədən qışqırdı.

- Dadaş Səməd gəldi!

Nə etdiyimi bilmədən ayaqyalın eyvanın hündür pillələrini iki-iki endim. Həyətdə böyük bir parça görüb başıma atdım və küçəyə qaçdım. Səməd gəlmişdi. Gülgülə mənə sarı qaçırdı. Əlində iki böyük çanta da vardı. Küçənin ortasında bir-birimizə çatdıq. Dayanıb bir-birimizin gözlərinə baxdıq. Səmədin gözləri dolmuşdu. Məni də ağlamaq tutdu. Birdən gülməyə başladıq. Göz yaşları ilə gülüş bir-birinə qarışdı.

Bir-birimizə salam vermək yadımızdan çıxmışdı. Həyətdə qədər çiyin-çiyinə gəldik. Otağımızın önündə Səməd çantaların birini mənə verib dedi: “Bunu sənə gətirdim. Apar otağımıza”.

Evdəkilər Səmədin gəldiyini eşidib onu qarşılamağa çıxdılar. Hamı həyətdə toplaşdı. Salamlaşandan, görüşüb-öpuşəndən sonra qayınanamın otağına keçdik. Səməd çantanı yerə qoydu. Hamımız onu dövrəyə alıb vəziyyətini soruşduq. Yarımçıq bir binada suvaqçı kimi çalışırdı. Bir az sonra çantayı açıb atasına, anasına, bacı və qardaşlarına gətirdiyi hədiyyələri verdi.

Hər şey gətirmişdi; yaylıq və şaldan tutmuş, koftaya, şalvara, ayaqqabıya və çətrə qədər. Kübra pəncərədən mənim çantamı görmüşdü və israrla deyirdi ki, sən də hədiyyələrini gətir baxaq.

Utanırdım. Qorxurdum ki, birdən Səməd mənə elə bir şey gətirmiş olar ki, qardaşlarının görməsi yaxşı çıxmaz. Dedim ki, sonra. Baldızım başa düşdü və israr etmədi.

Öz otağımıza gedəndə Səməd tez çantamı açmağımı istədi. Həqiqətən, əlindən gələni etmişdi. Mənə bir neçə yaylıq, ətək və kofta almışdı. Çadralıq və şalvarlıq parçalar, hətta qayçı, tikiş alətləri, sancaq və sabun da almışdı. Çantanın ağzı güclə bağlanmışdı. Dedim: “Nə olmuşdu?! Məgər Məkkəyə getmişdin?!”

Dedi: “Bir şey deyil. Bilirəm ki, bizdə çox əziyyət çəkirsən. On-on iki nəfərə evdarlıq etmək asan iş deyil. Bunlar onun yanında heçnədir”.

Dedim ki, yox, çoxdur.

Gülüb sözünə davam etdi: “Tehrana getdiyim gün özümə söz verdim ki, sənə hər gün bir şey alım. Bunların hər birinin hekayəsi var. İndi de görüm, hansını daha çox bəyəndin?”

Aldıqlarının hamısı qəşəng idi. Hansının daha yaxşı olduğunu deyə bilmirdim. Dedim ki, hamısı gözəldir, sağ ol.

İsrar etdi: “Yox, sən Qədəmin canı, de. De ki, ən çox hansından xoşun gəlir”.

Yenidən hamısına baxdım. Ev şalvarı üçün aldığı parçalar həqiqətən, başqa aləm idi. Dedim ki, bunlar hamısından qəşəngdir.

Sevincindən ayağa qalxıb dedi: “Kaş biləydin bu parçaları alanda nə halda idim! O gün sənə çox darıxırdım. Bunları sənə xüsusi eşqlə aldım. Həmin gün o

qədər darıxırdım ki, istəyirdim işi buraxıb hər şeydən vaz keçim və yanına gəlim”.

Sonra qızarmış və dolmuş gözlərini görməyim deyə başını aşağı saldı.

Həmin axşamdan Səmədin qayıtması münasibətilə qonaqlıqlar başlandı. Səmədin qayıtdığını öyrənən qohumlar bizi qonaq çağırırdılar: baldızım Şəhla, Şirincan, bacılarım və qardaşım yoldaşları.

Səməd bütün dəvətləri məmnuniyyətlə qəbul edirdi. Gecəyə qədər qohumların evində oturub deyib-gülürdü. Qayıdandan sonra da Səməd oturub mənimlə danışırdı. O deyirdi: “Mən bu qonaqlıqlara görə səni az görürəm. Sən gedib xanımlarla otursan, sənün üçün darıxıram. Burada qalacağım bir neçə gündə gərək qədrini bilim. Sonra gedəndə ürəyim yanacaq, həsrət çəkəcəyəm ki, niyə sənə çox baxmadım, səninlə çox danışmadım”.

Bu xoşbəxtlik yalnız bir həftə çəkdi. Həftənin sonunda Səməd getdi. Həmin gün gecəyə qədər otağımda qalıb ağladım.

Evin hər tərəfinə baxanda onu xatırlayırdım. Hər şeydən onun ətri gəlirdi. Heç kəsə və heç bir işə hövsələm yox idi. Ağlamaq üçün kiminsə “gözünün üstə qaşın var” deməsinə bənd idim. Səməd gedəndən sonra özümü tək-tənha hiss edirdim. Ürəyim Hacı ağamı istəyirdi, Şirincana darıxırdım. Səmədin ətri duyulan yorğanı başıma çəkdim. Evimizi istəyirdim: Vay-vay! Hacı ağa, necə ürəyin gəldi qızını belə tək qoyasan?! Niyə daha mənə baş çəkmirsən?! Vay-vay! Şirincan, niyə halımı soruşmursan?!

Həmin gecə yuxuya gedənə qədər ağlayıb yorğanın altında öz-özümə danışdım.

Səhər daha hövsələsiz idim. Tez inci yirdim və sanki hamı mənə özgələşmişdi. Atamın evinə getmək istəyirdim, amma əkizlərin yanına getdim. Altlarını dəyişdirdim, əyinlərinə təmiz paltar geyindirdim. Qayınanam bayıra çıxanda əkizlərin südünü verdim, onları yatızdırıb nahar hazırladım. Gecədən qalmış qabları yudum, evi süpürdüm, əkizləri götürüb otağıma apardım. Nahar yeməyindən sonra yenidən işlərim başladı: qab yumaq, şam bişirmək, həyəti süpürmək və əkizlərə baxmaq. O qədər yorulmuşdum ki, axşam tez yatdım.

Səhər açılmışdı. Tələsik yuxudan qalxdım, adət üzrə pərdəni çəkib baxdım. Hava işıqlanmışdı. Nə edəcəyimi bilmirdim. Çörək bişmiş və təndirin qapağı qoyulmuşdu. Nə üçün yuxuya qalmışam?! Nə üçün vaxtında ayıla bilməmişəm?! İndi qayınanama nə cavab verəcəyəm?! Hər tərəfini fikirləşdim, gördüm ki, davaya hövsələm yoxdur. Buna görə də, çadramı başıma atıb səssiz-səmirsiz atamgilə qaçdım.

Həyətdə Şirincanı görəndə ağlamağa başladım. Atam evdə idi. Məni görəndə kimi soruşdu: “Nə olub? Səni kim incidib? Nəyə deyiblər? Niyə ağlayırsan?”

Danışa bilmir, dayanmadan ağlayırdım. Bu ev mənə keçmiş xatırlatmışdı, keçən günlərə darıxmışdım. Dərdimin nə olduğunu heç kim bilmirdi. Deyə bilmirdim ki, ərimə darıxmışam, tək qala bilmirəm və Səməd olmayanda sizin yanınızda qalmaq istəyirəm.

Bir həftə idi atamgildə idim. Səmədə darıxsam da, atanamı, bacı və qardaşlarımı görüb sakitləşirdim. Bir gün qapı açıldı və Səməd gəldi. Təəccüblə ona baxdım. Gəldiyinə inanmırdım. Əvvəlcə pis hisslər keçirdim. Düşündüm ki, indi mənimlə dalaşacaq və nə üçün

atamgilə gəldiyimi soruşacaq. Lakin o, həmişəki kimi gülür və tez-tez halımı soruşurdu. Darıxdığını və bu müddətdə məndən nə qədər nigaran qaldığını deyirdi: “Deyirdim ki, bəlkə Allah eləməmiş, nəsə bir hadisə baş verdiyinə görə belə həyəcanlıyam və hər gecə pis yuxu görürəm”.

Bir az sonra ata-anam gəldilər. Onlarla da deyib-güldü və sonra üzünü mənə tutub dedi: “Qədəm, qalx gedək”.

Dedim: “Bu gecə burada qalaq”.

Dodağını dişləyib dedi ki, yox, gedək. Çadramı başıma atıb ata-anamla sağollaşdım və ikimiz evdən çıxdıq. Yolda deyib-gülür və mənimlə danışdı. Kənd kiçikdir, xəbərlər tez yayılır. Hamı bilirdi ki, bir həftədir sağollaşmadan atamgilə gəlmişəm. Buna görə də, Səmədlə mənə bir yerdə və sevinc içində görəndə təəccüblə baxırdılar. Heç kəs Səmədin mənimlə belə davranacağını gözləməirdi. Özüm də fikirləşdim ki, yaqın Səmədin məsələdən xəbəri yoxdur. Evə çatanda dayanıb yavaşca dedi: “Qədəm can, sanki heç bir hadisə baş verməyib. Çox adi rəftar elə, həmişəki kimi salamlaş və hallarını soruş. Mən hamı ilə danışmışam ki, səni gətirəcəyəm və heç kəs heç nə deməməlidir. Oldu?”

Rahat nəfəs alıb evə girdik. Səmədin dediyi kimi də etdim. Qayınanam və qayınatam da üz vurmədilər. Bir qədər sonra öz otağımıza keçdik. Səməd otağa qoyduğu çantanı gətirdi. Sevincək açıb dedi: “Gör sənə nələr gətirmişəm!”

Dedim: “Yenə özünü əziyyətə salmısan”.

Gülüb dedi: “Yenə kompliment deyirsən?! Xanım can, bunlar sənə layiq deyil”.

Səmədin qaldığı iki-üç gün həyatımın ən yaxşı günləri idi. Yerimdən tərpənməyə qoymur və deyirdi: “Sən yalnız otur və danış. Sənin üçün darıxmışam”.

Hər gün bir yerdə qonaq idik. Çox vaxt evə yatmağa gəlirdik. Yavaş-yavaş qohum-qonşu və dost-aşna dilləndilər ki, xoş Qədəmin halına, Səməd onu necə də sevir.

Bu sözlər könlümü oxşayırdı, amma o iki-üç gün də ildırım sürətilə ötdü.

Getdiyi gün mənə bir tərəfə çəkib dedi: “Qədəm can, mən gedirəm, amma səndən arxayın olmaq istəyirəm. Burada rahatsansa qal, amma əgər çətin keçirsə, atangilə get. Hələlik mənəim vəziyyətim bəlli deyil. Bəlkə bir-iki il Tehrandə qaldım. Orada da düz-əməlli yerim yoxdur ki, səni aparım. Amma bil ki, bütün səyimi toplayıb tez pul yığmaq və ev almaq istəyirəm. Əgər atangilə getmək istəyirsənsə, get. Ata-anamla danışmışam. Onlar da etiraz etmərlər. Hər şey sənin qərarına bağlıdır”.

Bir az fikirləşib dedim: “Getmək istəyirəm. Burada darıxıram, çox çətin keçir”.

Əsla narahat olmadan dedi: “Onda nə qədər ki mən buradayam, get əşyalarını topla. Özüm aparsam, yaxşıdır”.

Çantamı hazırladım və xoşluqla hamı ilə sağollaşib atangilə getdik. Səməd mənə onlara tapşırırdı, özü isə sağollaşib getdi.

O gedəndən sonra vücudumdan nəsə qopdu. Daha ondan ayrılığa dözə bilmirdim. Mənə qarşı son dərəcə xoş münasibət göstərmişdi. Yaxşılıqlarını xatırlayıb daha çox darıxırdım. İndiyə qədər kənddə heç bir kişi yoldaşı ilə belə rəftar eləməmişdi. Harada otururdumsa, yaxşılıqlarını söyləyirdim. Ona sevgim günbəgün artırdı.

Sanki o da belə olmuşdu. Çünki bir həftədən sonra yenidən peyda olub dedi: “Qədəm, sən mənə nə etmişən?! Həftəsonu çatan kimi ürəyim yerində durmur, fikirləşirəm ki, səni görməsəm, ölərəm”.

Gəldiyi gün qardaşım ilə gedib əşyalarımızı anasıgildən gətirdi. Həmin gecə Səməd ilk dəfə olaraq atamgildə gecələdi. Bizim kəndimizdə kürəkənin qayınata evində gecələməsi adət deyildi. Səhər yuxudan oyananda utandığından otaqdan çıxmadı.

Səhər və nahar yeməklərini otağa apardım. Axşam paltarını geyinib dedi: “Mən gedirəm. Sən də əşyalarımızı topla, get əmimgilə. Mən burada qala bilmərəm, atandan utanıram”.

Həmin gün hamilə olduğumu bildim. Səmədə heç nə demədim. Ertəsi gün Səmədin əmisigilə getdim. Zavallı tək yaşayırdı. Arvadı bir neçə il öncə vəfat etmişdi. Dedim: “Əmi can, gəl mənə və Səmədə atalıq elə. Bir müddət sizə əziyyət vermək istəyirik”. Sonra da baş verənləri ona danışdım.

Əminin Allahından idi. Gülərlə qəbul etdi. Məsələni ata-anama da danışdım və onların köməyi ilə əşyaları toplayıb gətirdik. Əmi elə həmin gecə evini mənə tapşırırdı. Açarını verib qayınanamg ilə getdi və biz o evdən daşınmayınca qayıtmadı.

Bir neçə gündən sonra hamilə olduğumu qardaşım yoldaşına dedim. Xədicə anama xəbər verdi. Ondan sonra məni bir an da tək qoymurdular.

Bir aydan sonra Səməd gəldi. Hamilə olduğumu deyəndə yerə-göyə sığmırdı. Qaldığı bir neçə gündə yerimdən tərپənməyə qoymurdu. Həmin səfərdə bacımdan 450 tımənə torpaq aldı. Hər ikimiz çox seviniirdik. Səməd deyirdi: “Bir azdan Tehrandakı

binanın işi bitəcək. Daha iş götürmürəm. Gələcəyəm bir yerdə evimizi tikəcəyik”.

Yayın əvvəlində gəldi. Birgə qollarımızı çırmaııb ev tikməyə başladıq. O, bəna oldu, mən də fəhləsi. Bir az sonra qardaşı Teymur da gəlib bizə kömək etdi.

İsti yay idi. Ramazan ayına təsadüf edirdi. Buna baxmayaraq, həm ev tikməyə kömək edirdim, həm də oruc tuturdum.

Bir gün Xədicə ilə hamama getdik. Hamamdan qayıdanda halım pisləşdi. Məni isti vurmuşdu və susuzluqdan ölürdüm. Xədicə üz-başına nə qədər sərin su töksə də, faydası olmadı. Bütün təəqətim çəkildi. Xədicə canıma düşdü ki, gərək orucunu açasan. Halım pis idi, amma razılaşmırdım.

O dedi: “İndicə gedib ağa Səmədə deyəcəyəm ki, səni xəstəxanaya aparsın”.

Səməd evdə işləyirdi. Dedim ki, yox, o yazıq da orucdur, indi yaxşılaşaram.

Bir qədər sonra halım nəinki yaxşılaşmadı, daha da pisləşdi. Xədicə israrla dedi: “Nə qədər ki özünün və uşağının başına bir iş gəlməyib, orucunu aç”.

Qəbul etməyib dedim ki, yatıb yaxşılaşaram. Xədicə dedi: “Özün bilərsən, mənə nə?! Sabah istedadsız bir uşaq doğanda deyəcəksən ki, kaş Xədicənin sözünə qulaq asaydım”.

Bunu deyəndə diksindim, amma yenə qəbul etmədim. Ürəyimdə deyirdim ki, orucumu yesəm, uşağım dinsiz-imansız olar.

Halım çox pisləşəndə və əl-ayaqlarım titrəyəndə Xədicə Səmədə xəbər vermək üçün çadranı başına atdı. Dedim: “Səmədə demə, həyəcanlanar. Yaxşı, yeyərəm, amma bir şərtlə”.

Bir qədər arxayınlaşmış Xədicə dedi ki, hansı şərtlə?

Dedim ki, gərək sən də orucunu açasan.

Xədicə ağziaçıq halda mənə baxırdı. Gözləri təəccübdən bərəlmişdi. Dedi: “Sən özündə deyilsən, mən niyə orucumu açım?!”

Dedim: “Mənə dəxli yoxdur, ya ikimiz də orucumuzu pozacağıq, ya da heç nə yeməyəcəyəm”.

Xədicə əvvəlcə vurnuxdu. Yavaş-yavaş huşumu itirirdim, ev başıma hərlənirdi. Bütün bədənim buzlanmışdı və əsirdi. Xədicə qaçıb iki yumurta sındırdı və kərə yağı ilə qayğanaq bişirdi. Çörək və göyerti də gətirdi. Qayğanağın ətri burnuma dəyəndə əl-ayağım titrədi və ürəyim əsdi. Bir tikə götürdüm.

Başımı geri çəkib dedim: “Yox... əvvəlcə sən ye”.

Xədicə bezmişdi. Qışqırıb dedi: “Nə hoqqa çıxarırsan?! Sən hamiləsən, ölürsən, mən orucumu açmalıyam?!”

Məni ağlamaq tutdu. Dedim: “Xədicə, sən mənim canım, sən Allah, ye. Mənə görə”.

Xədicə birdən tikəni ağzına qoyub dedi: “Dincəldin?! İndi yeyirsən?!”

Əl-ayaqlarım titrəyirdi. Xədicəni görüb şirə döndüm. Bir tikə çörək götürüb qayğanağın üstünə atdım və yeməyə başladım. Yeyib-doyandan, əl-ayaqlarım cana gələndən sonra Xədicəyə baxdım, o da mənə. Dodaqlarımız qayğanağın yağından parıldayırdı.

Dedim: “İndi bizi kim görsə, orucumuzu yediyimizi biləcək”.

Əvvəlcə Xədicə dodaqlarını çadrasının qırağı ilə sildi, sonra da mən. Lakin nə qədər sürtdüksə, daha da qızarıb parıldayırdı. Çarə yox idi. Divarın gipsindən bir qədər qoparıb dodaqlarımıza sürtdük. Sonra çadra ilə

sildik. Yaxşı fikir idi. Orucumuzu yediyimizi heç kim bilmədi.

Doqquzuncu fəsil

Yayın sonunda evimiz tikilib qurtardı. Kiçik bir ev idi: bir otaq və bir mətbəx vardı, vəssalam. Tualet də həyətin kənarında idi. Səməd tualetin yanında kiçik bir anbar da tikmişdi.

Bacı və qadaşlarım əşyalarımızı daşımağa kömək etdilər. Hamıdan çox Şirincan işləyir və evimizdən həzz alırdı. Elə sevinirdik ki, sanki saray tikmişdik. Məncə, o vaxta qədər gördüyüm bütün evlərdən qəşəng, ürəkaçan və gözəl idi. Əşyaları yığandan sonra ev çox gözəlləşdi.

Ertəsi gündən Səməd yenə iş ardınca getdi. Bir gün Rəzənə gedirdi, bir gün də Həmədana. Axırda yenə məcbur qalıb Tehrana getdi və həftəsonu sevincək qayıtdı. O, iş tapmış və yenidən mənim tənhalığım başlanmışdı. Gec-gec gəlirdi. Gələndə də bir küncdə oturub kiçik radiosunu qulağının dibinə yapışdırır və tez-tez kanalı dəyişdirirdi. Soruşurdum ki, nə olub, nə edirsən, səsini qaldır, mən də eşidim.

Əvvəllər heç nə demirdi. Lakin bir gecə köynəyinin cibindən kiçik bir şəkil çıxarıb dedi: “Bu, ağa Xomeyninin şəklidir. Şah onu sürgün edib. Xalq nümayiş keçirib ağa Xomeyninin qayıtmasını və İslam dövləti qurmasını istəyir. Şəhərlərin çoxunda yürüşlər keçirilir”.

Sonra qalxıb otağın ortasında dayandı və dedi: “Xalq Tehrandə belə şüar verir”. Əlini düyünləyib qaldırdı və qışqırdı: “Şaha ölüm! Şaha ölüm!”

Sonra yanımda oturdu, imamın şəklini verib dedi: “Bunu sənə gətirdim. Bacardıqca ona çox bax ki, uşağımız ağa Xomeyni kimi nurlu və mömin olsun”.

Şekli alıb baxdım. Uşaq qarnımda tərپəndi.

Günlər bir-birinin ardınca ötürdü. Həmədanın, Tehranın və digər şəhərlərin nümayişləri Qayışa da çatmışdı. Səmədin işdən ötrü Tehrana getmiş kiçik qardaşları qayıdanda deyirdilər ki, Səməd aksiyaların birini də buraxmır, hər gün nümayişə gedir.

Bir dəfə də kəndlilərimizin biri xəbər gətirdi ki, Səməd bir qrupla birgə Tehranın bir hərbi hissəsindən silah götürmüş və gecə ikən Rəzənə gəlib Şeyx Məhəmməd Şərifiyə vermişdir.¹

Bu xəbərləri eşidəndə ürəyim əsirdi, hirsələnirdim ki, Səməd nə üçün belə təhlükəli işlərə qurşanıb.

Kəndə gec-gec gəlirdi, bəhanə edirdi ki, qışdır, yollar sürüşkən və təhlükəlidir. Həm də deyirdi ki, binanı tez bitirib təhvil verməlidirlər. Bilirdim ki, doğru demir və iş əvəzinə mitinqlərə getməklə, elan paylamaqla məşğuldur.

Qohumlarımızın birinin toyu idi. Səmədə və qardaşlarına öncədən demişdik ki, mütləq gəlsinlər. Səməd toy günü özünü çatdırdı. Axşamüstü idi. Xəbər gətirdilər ki, bir neçə gün qabaq Həmədanda mitinqdə şəhid olmuş kəndlimiz Höccət Qənbərini kəndə gətirmişlər.

Camaat toyu buraxıb küçələrə axışdı. Səməd öndə gedərək yumruğunu düyünləyib şüar verirdi: “Şaha ölüm! Şaha ölüm!” Kişilər qabağa keçdilər, qadınlar da arxadan. Əvvəlcə kişilər “Şaha ölüm!” deyirdilər, sonra da qadınlar. Heç kəs evdə qalmamışdı.

Höccət Qənbərinin ailəsi də camaatın arasında ağlaya-ağlaya şüar deyirdilər.

¹ Şeyx Məhəmməd Şərfi sonralar Rəzənin cümə imamı oldu.

İzdihamlı bir dəfn idi. Höccəti torpağa tapşırıdım. Səməd narahat idi. Məni camaatın içində gördü. Özü məni evə apardı və dedi ki, Şəhid Qənbərinin evinə gedir.

Gecə oldu, amma Səməd hələ gəlməmişdi. Həyəcanlı idim. Atamgilə getdim. Şirincan da narahat idi, deyirdi ki, Hacı ağa da evə gəlməyib. Harada olduğunu nə qədər soruşdumsa, cavab verən olmadı. Çadramı başıma atıb dedim: “İndi ki belədir, evimizə gedirəm”. Bacım önümü kəsib getməyə qoymadı.

Ürəyimə dammışdı ki, Səmədin və atamın başına bir iş gəlib. Buna baxmayaraq, dedim: “Mən getməliyəm. Səməd indi evə gələr və məndən nigaran qalar”.

Xədicə mənimlə bacarmadığımı görüb həyəcanlanmayacağım şəkildə dedi: “Sultan Hüseyni tutublar”. Sultan Hüseyn bizim həmyerlilərimizdən biri idi.

Soruşdum ki, nə üçün? Xədicə yenə sakit şəkildə dedi: “Axı Höccətin gətirildiyini Sultan Hüseyn xəbər vermişdi. Camaatın mitinq keçirib şüar verməsinə o, səbəb olmuşdu. Buna görə də, onu tutub Dəməq polisində aparıblar. Səməd də onu azad etmək üçün polisə getmək istəyirmiş. Lakin Hacı ağa və başqa bir neçə nəfər onu tək qoymayıb, onunla getmişdilər”.

Hacı ağamın adını eşidən kimi məni ağlamaq tutdu. Anamın və bacılarımın üstünə qışqırdım: “Sizin günahınızdır. Nə üçün Hacı ağanı getməyə qoydunuz?! O, qoca və xəstədir. Əgər bir şey olsa, günahkar sizsiniz”.

Həmin gecə səhərə qədər yatmadım. Ertəsi gün səhər Hacı ağa və Səməd gəldilər. Sevinib deyirdilər:

“Hamımız bir olduğumuza görə Sultan Hüseyini azad etdilər. Yoxsa Allah bilir, başına nə oyun açacaqdılar”.

Günortaya yaxın Səməd paltarını geyindi. Tehrana getmək istəyirdi. Narahat halda dedim: “Getmə! Bugün-sabah uşaq dünyaya gəlir, biz səni haradan tapacağıq?!”

Həmişəki kimi gülüslə cavab verdi: “Narahat olma, özümü çatdıracağam”.

Üz-gözümü turşutdum. Pencəyini çıxarıb oturdu və dedi: “Əgər narahatsansa, getmə. Amma öz canına and olsun, bir rial da pulumuz yoxdur. Həm də bu dəfə gedəndə uşağa pal-paltar almalı deyildim?!”

Qalxıb ona yemək hazırladım. Yeməyini yeyəndən sonra tapşırıqlarımı verdim, onu qapıya qədər yola saldım. Sağollaşanda dedim: “Ədyal yadından çıxmasın. Təzə dəb düşmüş yun ədyallardan olsun. Çox qəşəngdir. Çəhrayısını al”.

Küçənin başından dönmək istəyəndə qışqırdım: “Daha nümayişə getmə, təhlükəlidir. Bizim gözlərimiz yoldadır”.

Evə qayıtdım. Sanki birdən ev başıma uçdu. Çox darıxdırıcı və sıxıcı olmuşdu. Dözə bilmədim. Çadramı başıma atıb atamgilə getdim.

Səmədin getməsindən iki gün ötürdü. Səhnamazına qalxanda halımın həmişəki kimi olmadığını hiss etdim. Qarnım və belim ağrıyırdı. Öz-özümə dedim: “Gərək dözümlü. Uşaq bu tezliyə gəlməz”.

Birtəhər işlərimi gördüm. Xörək asdım. İki-üç çirkli paltarımız vardı. Qayışın yanvarının soyuğunda qarın içində həyəətə düşüb onları yudum.

Günorta oldu. Gördüm ki, daha dözə bilmirəm. Zariya-zariya Xədicənin yanına getdim. O, uşaqlarının birini mama dalınca göndərdi və mənimlə bizə gəldi.

Ağrıdan çığırırdım. Xədicə mənə tez-tez qaynar su ilə nabat düzəldir və zəfəran dəmləyirdi.

Bir az sonra Şirincan və bacılarım da gəldilər. Axşamüstü idi. Axşam azanına yaxın uşaq dünyaya gəldi. Həmin axşamı heç vaxt unutmaram. Bir səs gələn kimi o halımla yatağımdan boylanırdım. Ürəyim istəyirdi ki, qapı açılsın və Səməd gəlsin. Uşağın ağladığına görə səhərə qədər yata bilməsəm də, gözümü yuman kimi yuxuda Səmədi görür və həyəcanla diksinirdim.

Uşağın dünyaya gəlişindən bir həftə ötürdü. Onu beşiyində yatızdırmışdım. Birdən səs gəldi. Şirincan otaqda mənə və uşağa qulluq edirdi, Səməd gəlmədən getdi.

Səməd gəlib yatağımın yanında oturdu. Başını aşağı salmışdı. Yavaşca salam verdi. Dodaqaltı salamını aldım. Əlimi tutub halımı soruşdu. Ciddi şəkildə cavabını verdim. Dedi: “Küsmüsən?”

Cavab vermədim.

Əlimi sıxıb dedi: “Haqqın var”.

Dedim: “Bir həftədir uşağın dünyaya gəlib. Heç indi də gəlməzdin. Sənə demədim ki, getmə?! Dedin ki, özümü çatdıracağam. Üstəlik, birinci uşağımızdır. Yanımda qalmalı deyildin?!”

Bir söz demədi. Qalxıb çantasına tərəf getdi, açıb dedi: “Nə desən, qəbulumdur. Amma gör sənə nə gətirmişəm. Bilmirsən ki, necə çətinliklə əldə etmişəm. Bax, budur”.

Yun ədyalı havada gözlərimin önündə yellədi. Çəhrayı deyildi, mavi idi və ağ saçaqları vardı. İstədiyimdən idi. Dördkünc idi və bir küncü sürməyi, mavi və ağ naxışla işlənmişdi.

Ədyalı götürüb beşiyin qırağına qoydum. Həvəslə dedi: “Bilmirsən bu ədyalı necə çətinliklə aldım. İki dostumla getdik. Onları motosikletin tərkinə otuzdurub küçələrə düşdük. Biri küçənin bu tərəfinə baxırdı, biri o tərəfinə. Axırda da özüm tapdım. Bir mağazada vitrindən asılmışdı”.

Yavaşca dedim: “Əllərinə sağlıq!”

Yenidən əlimi sıxdı və dedi: “Sənin əllərinə sağlıq! Bilirəm ki, çox ağrı çəkmişən. Kaş mən də olaydım! Məni bağışla. Qədəm, mən günahkaram, bilirəm, əgər məni bağışlamasan, nə edərəm?!”

Sonra əyilib əlimi öpdü və gözünün üstünə qoydu. Əlim islandı.

Dedi: “Qızımı ver görüm”.

Dedim: “Mənim halım yaxşı deyil, özün götür”.

Dedi: “Yox, zəhmət olmasa, özün qoy qucağıma. Uşağı səndən almağın başqa ləzzəti var”.

Qarnım və belim hələ ağrıyırdı. Buna baxmayaraq, çətinlikə əyilib uşağı beşikdən götürdüm və qucağına qoydum.

Uşağı öpüb dedi: “İlahi, Sənə yüz min şükür! Necə gözəl uşaqdır!”

Həmin axşam qonaqlıq verdi. Atam ilk uşağımızın adını Xədicə qoydu.

Qonaqlar gedəndən sonra soruşdum ki, neçə gün qalacaqsan? Dedi: “Ürəyin istəyən qədər: 10-15 gün”.

Dedim ki, bəs işin? Dedi: “Binanı təhvil verdik. İki-üç həftədən sonra yeni işə başlayacağam”.

Adı bizim yanımızda idi, özü isə ya Həmədanda, ya Rəzəndə, ya da Dəməqdə. Mənim başım uşağa və evə qarışmışdı. Bir axşam süfrəni sərrib boşqabları düzdüm. Səməd də həmişəki kimi radionu qulağına yapışdırmışdı.

Qazanı gətirib dedim: “Onu qoy kənara, gəl şam yeyək. Çox acam”.

Gəlmədi. Oturub ona baxdım. Birdən radionu yerə qoyub ayağa qalxdı. Bir çırtma çalıb otaqda fırlanmağa başladı. Sonra Xədicəni beşikdən götürdü, qucaqlayıb öpdü və bir əli üstə qaldırdı. Həyəcanla yerimdən qalxıb uşağı aldım və dedim: “Səməd, nə olub?! Uşaqla nə işin var?! Bu uşağın hələ bir ayı olmayıb, çilədədir. Onu incidirsən!”

Gülüb fırlanır və deyirdi: “İlahi, şükür! İlahi, şükür!”

Xədicəni beşiyə qoydum. Çiyinlərimi tutub məni silkələdi, sonra başımdan öpüb dedi: “Qədəm, imam gəlir! İmam Xomeyni gəlir! Sənə və uşağına qurban olum ki, bu qədər xoşqədəmsiniz”.

Sonra asılıqandan pencəyini götürdü.

Mat-məttəl qalmışdım. Dedim ki, hara?

Dedi: “Uşaqlara xəbər verməyə gedirəm. İmam gəlir!”

Bunları gülə-gülə deyirdi və yerə-göyə sığmırdı. Dedim: “Bəs şam yeməyi?! Mən acam”.

Dönüb mənə tərs-tərs baxdı və dedi: “İmam gəlir, sənə acsan?! Canım haqqı, mənim iştahım küsdü. Mən çox toxam”.

Mat-məttəl ona baxıb dedim: “Sən gələnə qədər şam yeməyəcəyəm”.

Çox keçdi, amma gəlmədi. Aclığa dözə bilməyib xörəyimi yedim. Süfrəni yığanda Xədicə oyandı. Uşaq ac idi. Südünü verib altını dəyişdim və beşiyində yatırdırdım. Oturub gözümü pəncərədən görünən qaranlığa dikdim. Beləcə məni də yuxu tutdu.

Gecədən xeyli keçmiş qapının səsinə diksindim. Səməd idi. Yavaşca dedi: “Niyə burada yatmısan?!”

Yatağımy sərib əlimdən tutdu və yerimdə uzandırdı. Yuxum qaçmışdı. Dedim: “Şam yedin?” Süfrəyə oturub dedi: “İndi yeyirəm”.

Xədicə yuxudan oyandı. Yorğanı kənara çəkib qalxmaq istədim. Dedi ki, sən yat, yorğunsan.

Əyilib şam yeyə-yeyə beşiyi yellədi. Körpə yavaş-yavaş yuxuya getdi.

Qalxıb işığı söndürdü. Dedim ki, bəs şam yemədin?! Dedi ki, yedim.

Sübh namazına oyananda çantasını yığdığımı gördüm. Boğazımı qəhər tutdu. Dedim ki, hara?

Dedi: “Məscid uşaqlarının biri ilə danışmışıq ki, azandan sonra yola düşək. Dedim axı, imam gəlir”.

Birdən gözlərimdən yaş axdı. Dedim: “Səninlə ailə qurandan ya əsgər olmusan, ya da iş axtarmısan. İndi də belə. Mənim günahım nədir? Toyumuzdan indiyə qədər bir həftə yanımda qalmamısan. Tehrana işləməyə getdin, dedin ki, evimizi tikərik, gəlib Qayışda bir iş taparam. Gəlmədin. Mən bilirəm ki, Tehran bəhanədir. Miting-nümayiş işlərinə girişmişən. Belə işlərlə məşğul olacaqdınsa, niyə ailə qururdun?! Niyə məni Hacı ağamdan ayırdın? Məni aldın ki, əzab verəsən?! Mən hansı günahı etmişəm?! Mən ərə getdim ki, xoşbəxt olum. Bilmirdim ki, gecə-gündüz dizimi qucaqlayıb qəm-qüssəyə batacaq, ərimin bu gün, yoxsa sabah gələcəyini düşünəcəyəm...”

Mənim ağlamaq səsimə Xədicə oyanıb ağlamağa başladı. Səməd beşiyi yellədi və dedi: “Doğru deyirsən. Nə desən, haqlısan. Amma Qədəm canı, bu dəfə sonuncudur. Qoy gedib imamı görüm, gəlim. Əgər sənin yanından bir yerə tərپənsəm, ürəyin nə istəsə, deyərsən”.

Xədicənin səsi otağı bürümüşdü. Beşiyin ipini açıb uşağı qucağıma götürdüm. Ac idi. Səməd gəlib yanımda oturdu. Xədicə süd əmiridi. Əyilib onu öpdü. Səsini dəyişib uşaq səsi ilə dedi: “Səndən və anandan xəcalətliyəm. Söz verirəm ki, bundan sonra yanınızda olum. Ağa Xomeyni gəlir. Ananla dua edin ki, salamat gəlsin”.

Sonra qalxıb mənə baxdı və xüsusi halla dedi: “Qədəm, sənin nəfəsin xeyirlidir. Günahdan yeni təmizlənmisən. Dua et ki, imamın təyyarəsi salamat yerə otursun”.

Ağlayıb dedim: “Sənin üçün darıxıram. Mən nə vaxt səni düz-əməlli görəcəyəm?”

Gözləri qızardı. Dedi: “Elə bilirsən mən sənə üçün darıxmıram? İnsafsız! Əgər sən təkcə mənim üçün darıxırsansa, mən iki nəfər üçün darıxıram”.

Əyilib üzümü öpdü. Bütün üzüm islanmışdı.

Bir neçə gündən sonra kənddə sanki zəlzələ olmuşdu. Hamı küçələrə, kəndin ortasındakı meydana tökülmüşdü, damlara çıxmışdı. Camaat bir-birinə noğul və şirniyyat paylayırdı. Qadınlar təndirləri qalayıb çörək bişirirdilər. Deyirdilər ki, imam gəlib.

O anlarda Səmədi düşündüm. Bilirdim ki, imama hamımızdan yaxındır. Bir quş olub onun yanına uçmaq, onunla birgə imamı görmək istəyirdim.

Qayıqda yalnız bir-iki evdə televizor vardı. Camaat o evlərə tökülüşmüşdü. Həyət və küçə camaatla dolu idi. Deyirdilər ki, imamın gəlişini və çıxışını televizorda göstərəcəklər. Gənc oğlan və kişilərin çoxu tez maşın tutub Tehrana getdilər.

Bir neçə gündən sonra Səməd çox sevinc içində qayıtdı. Evə girəndən danışmağa başladı: “Yüz faiz

sənin xeyir-duandan idi. O izdihamın arasında özümü imama çatdırdım. İmam bir nur parçasıdır. Bilmirsən nə qədər mehribandır! Qədəm, inanırsan, imam əlini başıma çəkdi! Onda Allahla əhd-peyman bağladım ki, imamın və İslamın əsgəri olum. And içmişəm ki, əmrinə tabe olum. Son nəfəsimə və son damla qanıma qədər ona əsgərəm. Bilmirsən ki, Behişt-Zəhraya nə qədər adam toplaşmışdı. Qədəm, sanki bütün İran Tehrana dolmuşdu. Çoxları uzaq yerlərdən piyada gəlmişdilər. Bir gecə öncədən küçələri süpürüb yumuş, güllə bəzəmişdilər. Bilmirsən imamın girişi necə təntənəli və möhtəşəm idi! Kişi-qadın, gənc-qoca – hamı küçələrə tökülmüşdü. Motosikletimi küçənin qırağında qıfılsız-zəncirsiz bir ağaca söykəmişdim. İmamın çıxışından sonra qayıdanda motosiklet yadıma düşdü. Çatan kimi gördüm ki, bir neçə nəfər minmək istəyir. Vaxtında çatmışdım. O anda ürəyimə düşdü ki, bu kişi üçün nə iş görsəm, qarşılıqsız qalmaz. Əgər bir az geciksəydim, motosikletimi aparmışdılar”.

Sonra çantasını açıb rulon kimi bükdüğü böyük bir şəkil çıxardı. Şəkli divara vurub dedi: “Bu şəkil həyatımıza bərəkət verəcək!”

Ertəsi gündən Səmədin işi başlandı: Rəzənə gedib film gətirir və məsciddə camaata göstərirdi. Bir dəfə imamın girişi və şahın qaçışı filmini gətirmişdi. Gülərək deyirdi ki, camaat şahı görəndə televizoru sındırmaq istəyirmiş.

Onuncu fəsil

Bayramdan sonra Səməd Həmədana getdi. Bir gün gəlib dedi: “Muştuluq ver, Qədəm, pasdar² oldum. Demişdim ki, imama əsgər olacağam!”

Dediyinə görə, işi inqilab məhkəməsinə düşmürdü. Şənbə günü səhər tezdən Həmədana gedib cümə günü axşamüstü gəlirdi. Mən etiraz etməzdən öncə deyirdi: “Bilirsən məhkəməyə nə qədər iş tökülüb?! Allah şahiddir ki, sənə və Xədicəyə görə olmasaydı, bu iki günü də gəlməzdim”.

Yenidən hamilə olduğumu öyrənmişdim. Buna hövsələm yox idi. Bu xəbəri digərlərinə necə verəcəyimi bilmirdim. Narahat halda dedim: “Həmədana getməyin lazım deyil. Mənim halım pisdir, bir şey fikirləş. Deyəsən, yenə hamiləyəm”.

Əsla narahat olmadan tez əllərini göyə qaldırıb dedi: “İlahi, şükür! İlahi, Sənə yüz min dəfə şükür! İlahi, bu Qədəmi naşükürlüyünə görə bağışla! İlahi, bizə yaxşı və saleh övlad nəsib et!”

Əlindən bezmişdim. Dedim: “Nə?! “İlahi, şükür! İlahi, şükür!” Mənim nə qədər əziyyət çəkdiyimi görmürsən ki. Bu soyuqda təkbaşına əski yumalıyam, evin işlərini görməliyəm, uşağı yuyub qurutmalıyam. Evin bütün işləri tökülüb üstümə. Yorğunluqdan özümdən gedirəm”.

Gülüb dedi: “Əvvəla, hava istiləşməyə doğru gedir. İkincisi, cənnəti siz analara elə-belə vermirlər, gərək zəhmət çəkəsiniz”.

² İslam İnqilabı Keşikçilər Korpusunun rəsmi üzvü

Dedim: “Mən bilmirəm, bir şey fikirləş. Mənim yenidən ana olmağım üçün çox tezdir”.

Dedi: “Belə danışma, Allaha xoş getməz. Xədicəyə bacı-qardaş lazımdır. Gec, ya tez başqa bir uşaq da gətirməli idin. Bu il olmasaydı, gələn il olacaqdı. Beləsi daha yaxşıdır, bir yerdə böyüyərlər”.

Elə danışırdı ki, adam sakitləşirdi. Bir qədər işindən danışdı, Xədicəyə sataşdı. Sonra da ikinci uşaq üçün o qədər sevindi ki, bir neçə dəqiqə öncə narahat olduğum yadımdan çıxdı.

Səməd yenə bizim yanımızda deyildi. Lakin buna görə rahat idim ki, Həmədandan Qayışa qədər yol Həmədandan Tehrana qədər yoldan yaxındır.

Günü-gündən ağırlaşırıdım. Xədicənin bir yaşı olurdu. O, iməkləyir və gördüyü hər bir şeyi götürüb ağzına qoyurdu. O qarınla arxasına düşüb uşağa baxmaq mənə çox çətin idi. Bir tərəfdən də öz evimizə köçəndən bəri anamdan uzaqlaşmışdım. Ürəyim atamı istəyirdi. Xoşbəxtlikdən, bacım Huranın evi yaxında, bizdən iki-üç ev aralıda idi. Mənə çox baş çəkirdi. Xüsusən də hamiləliyimin sonlarında gündəlik işlərinə başlamazdan öncə hər gün əvvəlcə mənə baş çəkirdi, halımı soruşurdu, arxayın olandan sonra öz işinə-gücünə gedirdi. Bəzən də özüm Xədicəni götürüb atamgilə gedirdim, üç-dörd gün qalırdım. Lakin harada olsaydım, cümə axşamı səhər qayıdırdım, evə əl gəzdirirdim. Səməd bozbaşı çox sevirdi. Axşama heç kim bozbaş yeməsə də, Səməd üçün bozbaş bişirirdim.

Bəzən evə gecənin yarısı çatırdı. Bununla belə, qapını döyürdü. Deyirdim ki, sənin açarın var, niyə qapını döyürsən? Deyirdi: “Bu qədər yol gəlirəm ki, qapını üzümə sən açasan”.

Deyirdim: “Vəziyyətimi görmürsən?!”

Onda yadına düşürdü ki, son aydayam və mənə çox diqqət yetirməlidir. Lakin növbəti həftə yenə hər şey yadından çıxırdı.

Hamiləliyimin son həftələri idi. Şənbə günləri getmək istəyəndə soruşurdu: “Qədəm can, bir xəbər yoxdur?”

Deyirdim ki, hələlik yox.

Arxayın olub növbəti həftəyə qədər gedirdi.

Bir dəfə isə cümə günü axşamüstü geyinib getməyə hazırlaşdı. Fevral ayı idi və güclü qar yağmışdı. Dedi: “Şənbə günü səhər tezdən iş dalınca gedəcəyik. Yaxşısı budur indidən gedim ki, gecikməyim. Qorxuram bu gecə yenə qar yağıb yolları bağlaya”.

Gedəndə soruşdu: “Qədəm can, bir xəbər yoxdur?”

Belim bir az ağrıyırdı. Fikirləşdim ki, bəlkə elə-belə ağrıdır. Öz hesabımla iki həftə qalmışdı. Dedim ki, yox, salamat get, hələ tezdür.

Sübh namazına qalxanda belim çox pis ağrımağa başladı. Bir az sonra qarnım başladı. Özümü o yerə vurmayıb gündəlik işlərimlə məşğul oldum, amma ağrım bir az da artdı. Xədicə hələ yuxuda idi. O ağrı ilə və elə qarda bacımgilə getdim. Soyuqdan titrəyirdim. Hura uşaqlarının birini mamanın, birini də qardaşım yoldaşı Xədicənin dalınca göndərdi. Sonra qoltuğuma girdi və birgə evimizə qayıtdıq. Həmin il hava o qədər soyuq idi ki, kürsü sobası qalamışdıq. Hura məni sobanın yanında uzatdı, özü teşt və qaynar su hazırlamağa getdi. Kiminsə Səmədə xəbər verməsini istəyirdim. Artıq darıxırdım, yanımda olub mənə ürək-dirək verməsini istəyirdim. Bir səs gələn kimi deyirdim ki, yəqin Səməddir. Ağrı bütün vücudumu bürümüşdü. Səmədi səsləmək istəyirdim, amma utanırdım. Uşaq dünyaya gələndə qədər Səmədin

üzü bir an da gözlərimin önündən getmədi. Uşağın ağlamaq səsinə eşidəndə mənə də ağlamaq tutdu: “Səməd, nə olardı ki, bir az gec getsəydin?! Nə olardı ki, yanımda qalsaydın?!”

Cümə axşamı idi. Adətim üzrə səbirsizliklə onu gözləyirdim. Axşamüstü qapı döyüldü. Bilirdim ki, Səməddir. Qardaşım yoldaşı Xədicə həyətdə idi. Qapını açdı. Səməd Xədicəni görəndə kimi ürəyinə dammışdı. Soruşmuşdu ki, nə xəbər, Qədəm azad oldu?

Xədicə uşağın dünyaya gəldiyini demişdi, amma qız və ya oğlan olduğunu deməmişdi. Hura otaqda idi. Pəncərədən Səmədi gördü, üzünü mənə tutub gülə-gülə dedi: “Qədəm, gözlərin aydın, ərin gəldi”. O, Səməd otağa girmədən çıxıb getdi.

Sobanın yanında uzanmışdım. Səməd içəri girən kimi gülüb dedi: “Bəh-bəh! Salam, Qədəm xanım. Yeni körpənin qədəmi mübarək! Hanı mənə qəşəng qızım?”

Ondan incimişdim. Özü də bilirdi. Bununla belə soruşdum: “Qız olduğunu kim dedi? Xədicə?”

Yanımda oturdu. Uşağı yanımda yatızdırmışdım. Əyilib uşağın alnını öpdü və dedi: “Özüm başa düşdüm. Nə gözəl qızıdır! Qədəm, öz canıma and olsun, gözəllikdə sənə çəkib. Gör necə qara göz-qaşları var. Bəlkə məhərrəmlikdə dünyaya gəldiyinə görə belədir?!” Sonra mənə baxıb dedi: “Qardaşın arvadına yaxşı muştuluq vermək istəyirdim. Heyf ki qız olduğunu demədi. Elə bildi mən narahat olaram”.

Ayağa qalxıb sobanın qarşısında yatmış Xədicənin yanına getdi. Dedi: “Mənə Xədicənin halı necədir?”

Dedim: “Bir az soyuqlayıb. Dərmanını verdim, indicə yatıb”.

Səməd Xədicənin yanında oturdu, düz 15 dəqiqə saçını tumarladı və ona yavaş-yavaş lay-lay çaldı.

Ertəsi gün Səməd səhər tezdən oyanıb dedi ki, bu gün qızım üçün qonaqlıq vermək istəyirəm.

Özü gedib ata-anamı, bacı-qardaşlarımı və yaxın qohumlarımızın bir neçəsini dəvət etdi. Sonra gəlib qollarını çırmadı, həyətin ortasında ocaq qaladı. Anam, bacılarım və qardaşım yoldaşları ona kömək etdilər.

Arabir otağa gəlib mənə baş çəkir və deyirdi: “Qədəm, kaş halın yaxşı olaydı və gəlib yanımda duraydın. Sənsiz aşpazlığın ləzzəti yoxdur”.

Hava soyuq idi. Kiçik həyətimizin hər tərəfi qarla dolmuşdu. Beli götürüb qarları bir küncə topladı. Qar tualetin yanında koma yaratdı.

Üşüdüyünü bəhanə edib otağa gəldi. Sobanın yanında oturdu. Əlini qızdırmaq üçün yorğanın altına saldı. Az sonra danışmağa başladı. İşindən, dostlarından, həftəboyu başına gələnlərdən danışdı. Xədicəni sağ tərəfimdə yatızdırmışdım, körpə də sol tərəfimdə idi. Hərdən buna süd verirdim, hərdən də yaş dəsmalı Xədicənin alnına qoyurdum. Birdən sakit olub fikrə getdi və dedi: “Sənə çox əziyyət verdim. Haqqını halal et. Mənimlə ailə qurandan bəri boğazından rahat su keçməyib. Əgər məni bağışlamasan, o dünyada Allaha cavab verə bilmərəm”.

Gözlərim yaşardı. Dedim: “Bu nə sözdür?!”

Dedi: “Əgər məni bağışlamasan, qiyamət günü çox üzükara olaram”.

Dedim: “Niyə bağışlamayım?!”

Yorğanın altından əlini uzadıb əlimi tutdu. Əlləri hələ də soyuq idi. Dedi: “Sənin indi mənim köməyimə ehtiyacın var. Amma görürsən ki, yanında qala

bilmirəm. İnqilab yenicə qələbə çalıb, ölkənin vəziyyəti tam düzəlməyib. Görülməli işlər çoxdur. Əgər sənin yanında qalsam, işləri bitirəcək adam yoxdur. Gedəndə də ürəyim sənin yanında qalır”.

Dedim: “Məndən narahat olma. Burada bu qədər dost-tanış, bacı-qardaşım var, kömək edirlər. Allah Şirincanı bizdən almasın! O olmasaydı, çox vaxt tab gətirə bilməzdim. Sən istədiyini kimi işlərinlə məşğul ol və xidmət et”.

Əlimi sıxdı. Başını qaldıranda gözlərinin qızardığını gördüm. Həmişə çox narahat olanda belə olurdu. Bu halını sevsəm də, heç vaxt narahatlığını arzulamırdım. Mən də əlini sıxıb dedim: “Daha yaxşı deyil, qalx get. İndi hamı elə bilər ki, dalaşmışıq”.

Bacım pəncərənin qabağında dayanmışdı. Otağın şüşəsinə vurdu. Səməd həyəcanlanıb tez əlimi buraxdı. Utandığından qızardı. Bacım da utanıb başını aşağı saldı və dedi: “Ağa Səməd, Şirincan düyünü dəmə qoymaq istəyir. Gəlirsiniz qazanı götürək?”

Qalxıb getdi. Qapıya çatanda mənə baxdı və dedi: “Sözlərin ürəkdən idi?”

Gülüb dedim: “Hə, arxayın ol”.

Günorta idi. Kiçik otağımız qonaqla dolmuşdu. Biri süfrə sərir, biri süfrəyə çörək, qatıq və turşu qoyurdu. Səməd qonaqların önündən stəkanları toplayırdı. İki stəkan bir-birinin içinə keçmişdi və ayrılırdı. Stəkanları ayırmaq istəyəndə biri sınıb əlini kəsdi. Şirincan qaçıb dəsmal gətirdi və əlini bağladı. Bu hay-küydə bacımın yoldaşı həyəcanla otağa girib dedi: “Gürcünün burnu pis qanayıb. Yarım saatdır qanı dayanmır”.

Səməd bir müddət idi jian avtomobili almışdı. Açarı taxçadan götürüb dedi: “Get hazırla, doktora aparaq”. Sonra üzünü mənə tutub dedi: “Siz naharınızı yeyin”.

Süfrə səriləndə və nahar yeməyi gələndə məni birdən ağlamaq tutdu. Yorğanı başıma çəkib yavaşca ağlamağa başladım. Ürəyim istəyirdi ki, Səmədin özü qonaqlarının yanında olub onlara qulluq edəydi. Öz-özümə fikirləşdim ki, nə üçün hər şey əl-ələ verməli və Səməd qızının qonaqlığından qalmalıdır?!

Xörəkləri çəkдилər. Hamı yeməyə başladı və saxsı boşqablara dəyən qaşıqların səsi otağı bürüdü. Bacım qızı yanımda oturdu və qulağıma dedi: “Xala, ağa Səməd atamla anamı Rəzənə apardı. Dedi sizə deyim ki, nigaran qalmayasınız”.

Qonaqlar xörəklərini yedilər. Çay da gəldi. Bacılarım və qardaşım yoldaşları qabları yudular. Səməd isə gəlib çıxmadı.

Axşamüstü oldu. Qonaqlar meyvə və şirniyyat da yedilər. Səməd yenə də gəlmədi. Atam uşağı qucağına götürdü, qulaqlarına azan və iqamə oxudu. Adını Məsumə qoydu və hər iki qulağına adını söylədi.

Hava yavaş-yavaş qaralırdı. Qonaqlar sağollaşib getdilər.

Axşam oldu. Şirincandan və Xədicədən başqa hamı getmişdi. Şirincan mənə şam yeməyi hazırladı. Xədicə süfrəni yeni sərmışdi ki, qapı açıldı, bacımla yoldaşı içəri girdilər. Səməd yox idi. Soruşdum ki, bəs Səməd hanı?

Bacım yanımda oturdu. Halı yaxşılaşmışdı. Bacımın yoldaşı dedi: “Günorta buradan Rəzənə getdik. Doktor yox idi. Ağa Səməd çox əziyyət çəkdi. Bizi Həmədan xəstəxanasına apardı. Doktor bir neçə iynə və dərmanla

qanı saxladı. Axşamüstü olmuşdu. Qayıtmaq istəyəndə Səməd dedi ki, siz maşını götürüb qayıdın, mən onsuz da sabah səhər buraya gəlməliyəm. Bir də bu qədər yolu gedib-qayıtmayım. Qədəmə deyin ki, cümə axşamı gələcəyəm”.

Bacımın və yoldaşının yanında heç nə demədim, amma qüssədən çatlayırdım. Şam yeməyindən sonra hamı getdi. Şirincan qalmaq istəyirdi, zorla göndərdim. Dedim: “Hacı ağa təkdir, şam da yeməyib. Mənə görə onu tək qoymana razı deyiləm”.

Hamı gedəndən sonra qalxıb işıqları söndürdüm və qaranlıqda zar-zar ağlamağa başladım.

On birinci fəsil

Artıq iki qızım və çoxlu işim vardı. Səhər yuxudan oyananda ya ev işlərim olurdu, ya yumaq, süpürmək, bişirmək, ya da uşaqların işləri. Qardaşım yoldaşı böyük nemət idi, heç vaxt məni tək qoymurdu. Ya o bizdə idi, ya da mən onlarda. Bəzi günlər də gedib atamgildə qalırdım. Cümə axşamı isə digər günlərdən fərqlənirdi. Səhər yuxudan oyanandan bəri bir yerdə qərar tutmurdum. Çərşənbə günü axşam tez yatırdım ki, tez cümə axşamı olsun. Ertədən hər yeri yuyub-təmizləyirdim. Uşaqları tərtemiz edirdim, hər şeyin tozunu alırdım. Görən elə bilərdi ki, əziz qonağım gəlir. Səməd əziz qonağım idi. Sevdii xərəyi asırdım. Beləcə günlər və aylar ötürdü. Bayram da çatdı. Bayramın beşinci günü idi və çox qohumlara baş çəkmişdik. Səhər yuxudan oyananda Səməd dedi ki, bu gün getmək istəyirəm.

Bəhanə gətirdim: "Niyə belə tez gedirsən?! Gərək qalıb on üçündən sonra gedəsən".

Dedi: "Yox, Qədəm, məni məcbur eləmə. Getməliyəm, çoxlu işlərim var".

Dedim: "Mən təkəm, birdən qonaq gəlsə, bu iki körpə ilə nə edərəm?!"

Dedi ki, gəl birgə gedək.

Yerimdə donub qaldım. Dedim: "Gecə hara gedəcəyik? Qalmağa yerin var?"

Dedi: "Özümə kiçik bir ev kirayələmişəm. Pis deyil. Görsən, xoşun gələr".

Dedim: "Həmişəlik?"

Güldü və soyuqqanlıqla dedi: “Hə, mənə də yaxşı olar. İşlərim günü-gündən ağırlaşır. Gedib-gəlmək də çətindir. Gəl yığışıb Həmədana köçək”.

Bu asanlıqla Hacı ağamdan, qardaşım yoldaşından, Şirincandan və evimdən ayrılmağın mümkünlüyünə inanmırdım. Dedim: “Mən dözə bilmərəm, darıxaram”.

Qaşqabağımı töküüb dedi: “Sən dözə bilməzsən, bəs mən necə sənə və uşaqlara darıxmayım?! Qorxuram ki, bir azdan dörd-beş nəfər olasınız. Onda mən nə edərim?!”

Dedim: “Dilini dişlə. Allah eləməsin!”

O qədər dedi ki, axırda razılaşdım. Bir də gördüm ki, zarafat gerçək olub və Həmədana yola düşmüşəm.

Dedim: “Ancaq bayramın sonuna qədər qala bilməsəm, qayıdacağam!”

Bu söz ağzımdan çıxan kimi qaçıb əşyaları topladı və jianın arxasına yığıb dedi: “Hələ bir həftəlik gedək, inşallah dözərsən”. Razılaşdım və atamgilə getdik. Şirincan inanmırdı. Uşaqları onların yanında qoyub günortaya qədər bütün qohumlarla sağollaşdıq. Uşaqlar anamdan ayrılı bilmirdilər. Xədicə Şirincanın qucağından düşmürdü. Ağlayaraq şirin dili ilə dayanmadan deyirdi: “Şina, Şina”.

Birtəhər onu Şinadan ayırdım. Maşına minib yola düşdük. Səməd maşını o qədər doldurmuşdu ki, özümüzə yer qalmamışdı. Jian qarılıdaysa-qarılıdaysa gedirdi.

Həmədan Qayışdan çox fərqli idi. Hər şey və hər yer mənə qəribə gəlirdi. Hacı ağamdan ayrıldığım ilk günlər çox çətin keçirdi. Bəzən Səmədin gözündən uzaqda oturub zar-zar ağlayırdım. Bu səfərin yalnız bir yaxşı cəhəti vardı: Səmədi hər gün görürdüm. Birinci həftə nahara evə gəlir, yeyəndən sonra bir az uşaqlarla oynayır

və çayını içib gedirdi. İş ağır idi. İnkilabın əvvəlləri, münafiq və terrorçuların ən fəal dövrləri idi. Səməd belə qruplaşmalara qarşı mübarizə aparırdı. Bu, təhlükəli iş idi.

Bizim Həmədana gəlişimizin başqa bir faydası da vardı. İndi dost-tanışlar və qohumlar orada qalmağa bir yerlərinin olduğunu bilirdilər. Alış-verişə və ya həkimə gələndə bizə ümidlə Həmədana yola düşürdülər. Buna görə də, əksər günlər qonağımız olurdu. Bir aydan sonra Səmədin qardaşı Teymur da bizə gəldi. O, təhsil alırdı. Qayış məktəbində yuxarı siniflərə dərs olmadığına görə əksər uşaqlar çox çətinliklə Rəzənə gedib-gəlirdilər. Buna görə Səməd Teymuru öz yanımıza gətirdi. İşim həqiqətən, çoxalmışdı. Uşaqların işləri, qonaq qarşılamaq və gündəlik işlər məni yorurdu.

Bir gün Səməd nahara evə gəlmədi. Axşamüstü oldu. Teymur oturub məktəb tapşırıqlarını yazarkən qapı döyüldü. Teymur gedib qapını açdı. Pəncərənin arxasından gələnin qayınım Səttar olduğunu gördüm. Teymurla danışdı. Bir az sonra Teymur qayıdıb paltarını geyindi və dedi: “Mən Səttar dadaşla kitab-dəftər almağa gedirəm”.

Təəccüblə dedim: “Səməd dünən sənə nə qədər kitab-dəftər aldı”.

Teymur tələsirdi, dedi ki, indi qayıdacağım.

Şübhələnilib soruşdum ki, ağa Səttar nə üçün içəri girmir? Otaqdan çıxax-çıxa dedi ki, şam yeməyinə gələcəyik.

Ürəyimə qorxu düşdü. Dedim yəqin Səmədin başına bir iş gəlib. Lakin tez özümə təskinlik verib dedim: “Yox, bir şey olmayıb. Yəqin Səməd evdə olmadığına görə Səttar gəlməyə utanıb. Əvvəlcə məhkəməyə gedib

Səmədi tapmaq, axşam da bir yerdə evə gəlmək istəyirlər”. Bir neçə saatdan sonra, günbatana yaxın yenidən qapı döyüldü. Bu dəfə qayınatam idi. Qanı qara idi. Qapını açan kimi soruşdum: “Nə olub? Bir hadisə baş verib?” Qayınatam dilxor halda gəlib otaqda oturdu. Nə qədər israr etdimsə, düzünü demədi. O deyirdi: “Məgər nəşə baş verməlidir?! Uşaqlarıma darıxmışam. Teymuru və Səmədi görməyə gəlmişəm”.

İnanmalı idim? Yox, inanmadım. Lakin şam yeməyinə bir şey hazırlamağa məcbur idim. Canıma sonu görünməyən bir vəlvələ düşmüşdü. Belə pərişən fikirlər içində idim ki, yenidən qapı döyüldü. Tələsik qapıya qaçdım. Qapını açan kimi evin önündə bir mikroavtobusun dayandığını, qohumlarımızın, Hacı ağamın, Şirincanın, qayınımın və digərlərinin maşından endiklərini gördüm. Elə oradaca ürəyim üzüldü. Nəşə bir hadisə baş verdiyinə əmin oldum. Onlara nə qədər and verib israr edirdimsə, deyirdilər ki, bir şey olmayıb. Heç kim mənə düz-əməlli cavab vermədi. Hamı sözünü bir yerə qoymuşdu: “Səməd xəbər göndərüb ki, gəlib sizə baş çəkək”.

İnanmadım. Yalan söylədiklərini bilirdim. Əgər doğru deyirdilərsə, bəs nə üçün Səməd indiyə qədər gəlməmişdi? Teymur qardaşı ilə haraya getmişdi? Nə üçün hələ də qayıtmamışdılar? Bu qədər adam necə oldu ki, birdən-birə bizdən ötrü darıxdı?!

Qonaqlarıma şam hazırlamağa məcbur idim. Mətbəxə keçdim. Yemək bişirə-bişirə ağlayırdım. Nəhayət, şam yeməyi hazır oldu, amma Səməddən və qardaşlarından bir xəbər çıxmadı. Çarəsiz qalıb şam yeməyini gətirdim. Yeməkdən sonra da iki-üç yorğan-döşəklə qonaqlara yataq sərdim. Az sonra hamı yatdı. Mənsə yata

bilmirdim, Səmədi gözləyirdim. Həyəcan və nigaranlıqdan gözümə yuxu getmirdi. Bir taqqıltı gələn kimi yerimdən sıçrayıb gözümlü həyətdəki qaranlığa dikirdim. Lakin nə Səməddən xəbər çıxdı, nə də Teymur və Səttardan. Bilmirəm necə oldusa, məni yuxu tutdu. Yadımdadır ki, səhərə qədər qorxulu yuxular gördüm. Səbh namazından sonra qayınatam səhər yeməyi yeməmiş getməyə hazırlaşdı. Qayınanam da çadrasını götürüb ardınca qaçdı. Daha tab gətirə bilmirdim. Çadramı başıma atıb dedim ki, mən də gəlirəm.

Qayınatam hirsələ dedi: “Yox, olmaz! Sən hara gəlirsən?! Bizim işimiz var. Sən evdə uşaqlarının yanında qal”.

Məni ağlamaq tutdu. Dedim: “Siz Allah, doğrusunu deyin, Səmədə nə olub? Bilirəm ki, başına bir iş gəlib. Düzünü deyin”.

Qayınatam yenidən dedi: “Sən qonaqlarınla məşğul ol. İndi yuxudan oyanıb səhər yeməyi istəyəcəklər”. Zarzar ağlayırdım, bütün üzümdən yaş axırdı. Dedim: “Şirincan evdədir. Əgər məni aparmasanız, özüm İncilab məhkəməsinə gedəcəyəm”.

Bunu deyəndən sonra qayınatam razılaşdı. Qayınanamın da yazığı gəlib dedi: “Bizim də düz-əməlli xəbərimiz yoxdur. Deyirlər ki, yaralanıb və xəstəxanadadır”.

Bunu eşidən kimi ayaqlarımın taqəti çəkildi. Necə maşına minib xəstəxanaya çatdığımızı xatırlamıram. Xəstəxanada gözümlü Səmədin cənazəsini axtararkən Teymur yolda yanımıza qaçıb atasının qulağına nə isə pıçıldadı. Sonra birgə palataya sarı yola düşdülər. Mən və qayınanam da arxalarınca qaçırıdım. Teymur baş vermiş hadisələri bir-bir atasına danışdı, biz də

eşidirdik: Səməd dünən bir neçə iş yoldaşı ilə birgə bir neçə münafiqi tutubmuş. Münafiqlərin biri qadın olmuşdur, Səməd və dostu İslam qaydaları baxımından qadının bədənini yoxlamayıb deyirlər: “Düzünü de, silahın varmı?” Qadın and içir ki, silahı yoxdur. Səməd və yoldaşı onları məhkəməyə aparmaq üçün maşına mindirirlər. Yolda qadın birdən əl qumbarasını çəkib maşının içinə atır. Səmədin dostu cənab Misgəriyan oradaca şəhid olur, Səməd isə yaralanır.

Palatanın önünə çatanda Teymur qapıda dayanmış keşikçiyə dedi ki, cənab İbrahimini görmək istəyirik.

Keşikçi icazə verməyib dedi ki, onunla görüş qadağandır.

Öz əlimdə deyildi, ağlayıb yalvarmağa başladım. Bu zaman bir tibb bacısı gəldi. Səmədin yoldaşı olduğumu biləndə mənə ürəyi yandı və dedi: “Yalnız sən içəri girə bilərsən. İki-üç dəqiqəliyə gir və tez çıx”.

Ayaqlarımda taqət qalmamışdı. Qapının önündə dayanıb əlimi çərçivədən tutdum ki, yıxılmayım. Diqqətlə bütün çarpayılara baxdım. Səməd orada deyildi. Ürəyim dayanmaq üzrə idi, nəfəsim gəlmirdi. Bəs mənəm Səmədim haradadır? Başına nə gəlib?

Birdən Səmədin dostlarından olan cənab Yadigarini gördüm. Pəncərənin yanındakı çarpayıda uzanmışdı. O da mənə görüb dedi: “Salam, xanım İbrahimi. Cənab İbrahimi burada yatıb”. Başını ilə yanındakı çarpayını göstərdi.

İnanmırdım. Yəni çarpayıya uzanmış kişi Səməd idi?! Necə arıqlamış, saralmış və zəifləmişdi. Yanaqları batmış, gözlərinin altındakı sümüklər çıxmışdı. Yaxınlaşdım. Birdən mənə qorxu bürüdü. Yorgandan

çıxmış sarı ayaqları arıq idi. Öz-özümə fikirləşdim ki, birdən Allah eləməmiş...

Gedib yanında dayandım. Məni görüb yavaşca gözlərini açdı və çətinliklə dedi: “Uşaqlar haradadırlar?”

Boğazımı qəhər tutmuşdu. Çətinliklə danışa bilirdim. Birtəhər özümü toplayıb dedim: “Bacımın yanındadırlar. Yaxşıdırlar. Sən necəsən?”

Cavab verə bilmədi. Başı ilə yaxşı olduğunu bildirib gözlərini yumdu. Söhbətimiz yalnız bundan ibarət oldu. Gözüm ona qoşulmuş serumda və qan kisəsində idi. Həmin tibb bacısı gəldi və işarə ilə çıxmağımı istədi.

Dəhlizə çıxanda ixtiyarım əlimdə deyildi. Divarın yanında oturdum. Tibb bacısı qolumdan tutub qaldırdı və dedi: “Gəl doktorla danış”.

Məni tibb bacıları otağının önündə dayanmış doktorun yanına aparıb dedi: “Cənab doktor, bu, cənab İbrahiminin xanımıdır”.

Doktor oxuduğu qovluğu bağlayıb mənə baxdı, xüsusi arxayınlıq və təbəssümlə salam verib halımı soruşdu və dedi: “Xanım İbrahimi. Allah həm sizə rəhm etdi, həm cənab İbrahimiyə. Yoldaşınızın hər iki böyrəyi ciddi zədələnib, birinin durumu isə çox ağırdır. Güman ki sıradan çıxıb”.

Sonra bir qədər dayanıb əlavə etdi: “Dünən Tehrana yollayırdılar, mən çatıb tez əməliyyat etdim. Əgər geciksəydim və onu göndərsəydilər, yolda ciddi problem yarana bilərdi. Əməliyyat uğurlu keçib, hələlik təhlükə aradan qalxıb. Lakin təəssüf ki, dediyim kimi, bir böyrəyi üçün əlimizdən bir şey gəlmədi”.

İlk bir neçə gündə dözə bilmirdim, lakin get-gedə vəziyyətə alışdım.

Səməd on gün xəstəxanada yatdı. Hər gün səhər tezdən Xədicə və Məsuməni yandakı qonşumuza tapşırıb xəstəxanaya gedir və günortaya qədər yanında qalırdım. Günorta evə gəlib bir qədər uşaqlarla məşğul olurdu, nahar yeyirdim və günortadan sonra yenidən uşaqları başqa bir qonşuya tapşırıb günbatana qədər yanına gedirdim.

Bir gün uşaqlar çox tərslik edir, nə edirdimsə, sakit olurdular. Günorta saat on bir idi, hələ xəstəxanaya getməmişdim. Birdən qapı döyüldü. Qapını açdım. Səmədin dostlarından biri idi. Gülərüzlə salam verib dedi: “Xanım İbrahimi, ağa Səmədin yatağını sər və ona quymaq bişir. Onu gətirmişik”.

Sevincək küçəyə boylandım. Səməd maşında uzanmışdı. Dostlarının ikisi də sağ-solunda idilər. Başı birinin dizi üstə idi, ayaqları da o birinin. Məni görən kimi gülümsəyib əlini yellədi. Gülüşlə və başının hərəkəti ilə salamlayıb halını soruşdum, sonra qaçıb yatağını sərdim.

Dostları günortaya qədər yanında qalıb onunla zarafatlaşırdılar. O qədər deyib-güldülər və lətifə söylədilər ki, günorta azanı oldu. Sonra getmək qərarına gəldilər. Mənə iki kisə verdilər və dərmanlarının vaxtını başa salıb getdilər. Onlar gedəndən sonra Səməd dedi: “Uşaqları gətir, onlara çox darıxmışam”.

Uşaqları gətirib yanında oturdum. Xədicə və Məsumə əvvəlcə tanımayıb yaxınlaşmadılar, amma Səməd onları o qədər əzizlədi, o qədər əda çıxardı ki, arıq sarı kişinin ataları olduğunu xatırladılar.

Ertəsi gündən qohumlar və dost-tanışlar Səmədi ziyarət etməyə gəldilər. Səməd narahat idi, deyirdi ki, bu yazıqların kənddən qalxıb məndən ötrü buraya qədər

gəlmələrinə razı deyiləm. Buna görə də, bir neçə gündən sonra dedi: “Hazırlaş, gedək Qayışa. Qorxuram ki, yolda birinin başına bir iş gələr, sonra özümü bağışlamaram”. Əşyalarımızı toplayıb getməyə hazırlaşdıq. Səməd nə uşaqları götürə bilirdi, nə də çantaları. Hətta maşın da sürə bilmirdi. Məsuməni qucağıma götürdüm və Xədicəyə dedim ki, özü yavaşca gəlsin. Çantaları da çiynimə atıb çətinliklə özümüzü avtovağzala çatdırdıq və bir mikroavtobusa mindik. Rəzəndə maşından enib yenidən başqa bir maşına minməyə məcbur olduq. Daha sonra Qayış mikroavtobusuna mindik. Çantaları yüz dəfə çiynimdə yerbəyer edirdim. Məsuməni yerə qoyub yenidən qucağıma götürürdüm, Xədicənin əlindən tutub yalvarırdım ki, gəlsin. O zaman bütün arzum bu idi ki, bir maşın tapılıb bizi Qayışa aparsın. Mikroavtobusa oturanda rahat nəfəs aldım. Məsumə qucağımda yuxuya getmişdi, Xədicə isə dinc oturmurdu, hövsələsi tükənmişdi. Nə edirdiksə, sakitləşdirə bilmirdik. Mikroavtobusda bir neçə tamış vardı. Xədicəni götürüb başını qarışdırdılar. Onda da Məsumə yuxudan oyanıb süd istədi. Məsuməyə süd verdiyim yerdə yorğunluqdan məni yuxu tutdu.

Kəndə gəldiyimizi öyrənən dost-taşılar Səmədi ziyarət etmək üçün Hacı ağamın evinə gəlirdilər. Qayışda ilk dəfə idi ki, Səmədin gedəcəyindən nigaran deyildim. Səməd bir yerdə uzanmışdı və daha heç bir yerə getmirdi. Hər gün yarasının sarğısını dəyişirdim, vaxtı-vaxtında dərmanlarını verirdim. İndi əksinə olmuşdu: Mən harasa getmək, dost-taşıya baş çəkmək istəyir, o isə deyirdi: “Qədəm, haradasan?! Gəl yanımda otur. Gəl mənimlə danış, səbrim tükəndi”.

Toyumuzdan bir neçə il sonra ilk dəfə idi ki, ayrılıq həyəcanı olmadan oturub danışdıq. Xədicə şirin dili ilə hamının ürəyində özünə yer açmışdı. Hacı aqam uşaqlardan ötrü sino gedirdi, çox vaxt onları götürüb özü ilə harasa aparırdı.

Xədicə Şirincanın qucağından düşmürdü. Dilinin sözü “Şina, Şina” idi. Şina da Xədicəni çox sevirdi.

Xədicənin “Şina” dediyinə görə bütün qohumlar Şirincana Şina deməyə başladılar. Hacı aqa uşaqlara göz qoyurdu, mən də çox vaxt Səmədin yanında idim. Bir dəfə Səməd dedi: “Çox vaxt ürəyim istəyirdi ki, beləcə yanında oturub səninlə danışım. Qədəm, kaş bu günlər bitməsin”.

Mənim Allahımdan idi. Tez dedim: “Səməd, şəhəri və işi burax, yenidən kəndə qayıdaq”.

Fikirləşmədən dedi: “Yox-yox... Əsla olmaz. Mən imamın əsgəriyəm. Söz vermişəm ki, həmişə ona əsgər olum. Bu gün ölkənin mənə ehtiyacı var. Bu sözlərin əvəzinə dua et ki, tez yaxşılaşıb işimə dönüm. Bilmirsən bu günlər nə qədər əziyyət çəkirəm. Mən yataqda yatmalı deyiləm, qalxıb vətənə xidmət etməliyəm”.

Doktor Səmədin iki ay istirahət etməsini tapşırmışdı, lakin on gündən sonra Həmədana qayıtdıq. Evə çatan kimi dedi ki, mən getdim.

İsrarla dedim: “Olmaz! Sən hələ yaxşılaşmamısan, tikişlərin bitməyib. Çox hərəkət etsən, açılacaq”.

Qəbul etməyib dedi: “Uşaqlara darıxmışam. Gedib baş çəkim, tez qayıdacağam”.

Səməd israrla evdə qalacaq adam deyildi. “Gedirəm” deyəndə gedirdi. Həmin gün də gedib axşam qayıtdı. Bir qədər meyvə, ət və şirniyyat almışdı. Onları mənə verib dedi: “Qədəm, getməliyəm. Bəlkə iki-üç gün qayıda

bilmədim. İşə çıxmadığım müddətdə çoxlu işlər yığılıb qalıb. Gedib qalmış işlərimi görməliyəm”.

Əvvəllər Həmədanda nə qohumumuz vardı, nə də get-gəl etməyə dost-tanış. Yeganə istirahətim Xədicənin əlindən tutub Məsuməni qucağıma götürmək və alış-veriş üçün küçənin başına getmək idi. Bəzən küçədə qonşuların birini görəndə sevincdən uçar, dayanıb onunla danışırıdım.

Bir axşamüstü çörək alıb evə qayıdırdım. Qonşu qadınlar bir evin önündə dayanıb danışırıdılar. Çox darıxmışdım. Salamlaşıb hal-əhval tutandan sonra evimizə dəvət etdim. Dedim: “Həyətə palaz atıb çay dəmləyərəm, birgə içərik”. Onlar razılaşıdılar.

Bu vaxt küçənin başından bir kişi qaça-qaça bizə yaxınlaşdı. Qoltuğunda bir süpürgə, əlində bir neçə kitab tutmuşdu. Bizdən soruşdu ki, siz Hacıabad kəndindəsiniz?

Bir-birimizə baxıb cavab verdik ki, yox.

Kişi soruşdu ki, bəs haradansınız?

Səməd tapşırırmışdı ki, çox ehtiyatlı olum, hər adamlarla get-gəl etməyim, şəxsi və ailə məlumatlarımızı da heç kimə verməyim. Buna görə də, diqqətimi toplayıb heç nə demədim.

Kişi dayanmadan soruşurdu: “Eviniz hansıdır? Əriniz nə işlə məşğuldur? Hansı kənddəsiniz? Mən vəziyyəti belə görüb açarı çıxardım və həyətin qapısını açdım. Qadınların biri dedi: “Ağa, bu qədər sualın varsa, bizdən niyə soruşursan?! Qoy yoldaşımı çağırım, o sənə daha yaxşı kömək edə bilər”.

Kişi bunu eşidən kimi sağollaşmadan qaça-qaça bizdən uzaqlaşdı. Kişi uzaqlaşanda qonşu qadın dedi:

“Xanım İbrahimi, gördün necə dərslərini verdim?! Yalandan dedim ki, yoldaşımız evdədir”.

Qadınların biri mənə dedi: “Məncə, bu kişi sizin yoldaşınızı axtarırdı. Münafıqlar tərəfindən gəlmişdi və sizi tanımaq istəyirdi. Yoldaşınızın tutduğu münafıqların intiqamını almaq istəyirlər”. Bunu eşidəndə canıma vəlvələ düşdü. Daha çox Səmədə görə narahat idim. Qorxurdum ki, yenidən başına bir iş gələr. Kişi hamını pis qorxutmuşdu. Buna görə də, qonşular bizə gəlməyib getdilər. Mən də həyətin qapısını bərk bağladım. Hətta evin içindəki qapını da qıfıllayıb arxasına ağır bir şey qoydum.

Axşam Səməd çox tez gəldi. Qapının vəziyyətini görüb soruşdu ki, bu nə üçündür?

Əhvalatı ona danışdım. Gülüb dedi: “Siz qadınlar nə qədər qorxaqşınız! Heç bir şey deyil, boş yerə qorxursan”.

Şam yeməyindən sonra paltarını geyindi. Soruşdum ki, hara gedirsən?

Dedi: “Komitədə işim var. Bəlkə bir neçə gün gələ bilmədim”.

Məni ağlamaq tutdu. Yalvarıb dedim: “Olmaz ki, getməyəsən?”

Soyuqqanlıqla dedi ki, yox.

Dedim: “Qorxuram. Əgər gecə yarısı o kişi və başının dəstəsi gəlsələr, nə edərim?”

Səməd əvvəlcə bunu gülüşlə qarşıladı, lakin qorxduğumu görüb belindən silahı çıxarıb mənə verdi və dedi: “Əgər problem olsa, bundan istifadə et”. Sonra da səbirlə silahdan istifadə tərzini öyrədib getdi. Silahı balışımın altına qoyub qorxu içində yatdım. Gecənin yarısı bir səse yuxudan diksindim. Bir nəfər qapını

döyürdü. Silahı götürüb həyətə düşdüm. Nə qədər “kimdir” deyə soruşdumsa, heç kim cavab vermədi. Yenidən qorxu içində otağa qayıdanda yenidən qapını döydülər. Nə edəcəyimi bilmirdim. Qabaqkı kimi qapının arxasından bir neçə dəfə dedim: “Kimdir?” Bu dəfə də heç kim cavab vermədi. Bu, bir neçə dəfə təkrar olundu. Otağa qayıdan kimi yenidən zəng çalınırdı və qapıya gedəndə heç kim cavab vermirdi. Əmin oldum ki, kimsə bizi incitmək istəyir. Qorxudan bütün işıqları yandırdım. Yenə zəng çalınanda dama çıxıb silahı Səmədin dediyi tərzdə hazırladım. Küçədə iki kişi dayanıb bir-biri ilə danışdılar. Düşündüm ki, mütləq münafiqlərdir. Silahı tuşlayanda kişilərin birinin qonşumuz cənab Əsgəri olduğunu gördüm. Onun yoldaşı hamiləliyinin son ayında idi. O qədər sevindim ki, elə damın üstündən dedim: “Cənab Əsgəri, sizsiniz?!” Sonra qaçıb qapını açdım.

Cənab Əsgəri utancaq kişi idi. Vərmiş etmişdi, zəngi vuranda qapıdan bir neçə addım geri çəkilirdi. Buna görə də, mənim səsimi eşitmirmiş. Uşağı dünyaya gəlirdi və məndən kömək istəməyə gəlmişdi.

On ikinci fəsil

Bir müddət sonra o evdən daşınıb Hünəristan prospektində başqa bir ev kirayələdik. Əşyalarımızı daşyanda Məsumə xəstələndi. Yeni evdə qaldığımız ikinci gündə Məsumənin halı o qədər pisləşdi ki, xəstəxanaya aparmağa məcbur olduq. Səməd maşını satmışdı və maşinsız kiçik uşaqla ora-bura getmək çətin idi. Günortaya yaxın xəstəxanadan qayıtdıq. Səməd bizi küçənin başına çatdırdı və özü yenidən taksi tutub işinə döndü. Məsumə qucağımda idi. Xədicə çadramdan yapışıb zarıya-zarıya gəlir, onu qucağıma götürməyimi istəyirdi. Bir əlimlə Məsuməni və dərman kisələrini tutmuşdum, o biri əlimlə də Xədicəni çəkirdim. Çadramı da dişimlə möhkəm tutmuşdum. Çox əzabla evə çatdıq. Çətinlikə açarı çantamdan çıxarıb qapıya saldım. Qapı açılmırdı. Açarı yenidən fırlatdım. Kilid açılmışdı, amma qapı açılmırdı. Sanki qapını içəridən bağlamışdılar. Bir neçə dəfə qapını döydüm. Canıma qorxu düşdü. Qonşunun zəngini vurub məsələni danışdım. O qadın da qorxurdu. Xahiş etdim ki, uşaqları saxlasın və gedib Səmədə xəbər verim. Qonşular uşaqları aldılar. Küçənin başına qaçdım. Nə qədər gözlədimsə, taksi gəlmədi. Küçədən bir maşın da keçmirdi. O zaman Hünəristan prospekti şəhərin kənarı sayılırdı. Oradan Əbu Əli məqbərəsinə qədər çox yol vardı. Bütün yolu qaçdım. Məqbərədən Xacə Rəşid küçəsinə və komitəyə uzaq deyildi, ancaq daha bir addım da ata bilmirdim. Bir tərəfdən son bir neçə günün yorğunluğu, evin daşınması, gecənin yuxusuzluğu və Məsumənin xəstəliyi, bir tərəfdən də xəstəxanada oyan-buyana qaçmaq təqətimi çəkmişdi. Lakin getməli idim. Çarəsiz qalıb qaçmağa

başladım. Komitənin önünə çatanda nəfəsim gəlmirdi. Qapıda dayanmış əsgərə dedim: “Mənim cənab İbrahimi ilə işim var. Deyin ki, yoldaşın gəlib”. Əsgər keşikçi otağına getdi. Telefonu götürüb yığdı və dedi: “Cənab İbrahimi, xanımınız qapıdadır və sizinlə işi var”.

Səməd elə ucadan danışdı ki, səsini mən də eşidirdim. O deyirdi: “Mənim xanıмым?! Səhv etmirsiniz?! Mən yoldaşımı və uşaqlarımı indicə evə qoymuşam”.

Otağa girib ucadan dedim: “Cənab İbrahimi, qapıya gəl, vacib bir iş çıxıb”.

Az sonra Səməd gəldi. Üzümü görən kimi salam vermədən dedi: “Nə olub? Uşaqlar yaxşıdırlar? Özün necəsən?”

Dedim: “Hamımız yaxşıyıq, bir şey olmayıb. Deyəsən, evə oğru girib. Gəl gedək. Qapı içəridən qıfıllanıb, açmaq olmur”.

Bir az arxayınlaşıb dedi: “İndi gəlirəm. Bir neçə dəqiqə gözlə”.

Getdi və az sonra bir əsgərlə qayıtdı. Əsgər yolun qırağında dayanmış peykan maşınına işə saldı. Səməd qabaqda oturdu, mən də arxada.

Maşın yola düşəndə Səməd dönüb soruşdu: “Uşaqları neylədin?”

Dedim: “Qonşudadırlar”.

Maşın sürətlə Hünəristan prospektinə çatdı. Küçəyə girib qapımızın önündə dayandı. Səməd maşından endi, açarı çıxarıb qapını açmaq istədi. Qapının açılmadığını görəndə divardan hoppandı. Əsgərə dedim: “Ağa, Allah xeyirini versin! Sən Allah, sən də get, birdən içəridə kimsə olar”.

Əsgər ayağını qapının dəstəyinə qoyub yuxarı dırmaşdı, oradan da həyəətə hoppandı. Bir az sonra əsgər qapını açıb dedi: “İçəridə heç kəs yoxdur. Oğrular damdan gəlmiş və getmişlər”.

Evdə aləm bir-birinə dəymişdi. Düzdür, əşyaları hələ düzməmişdik, amma elə qarmaqarışlıq deyildi. Paltarlarımız otağın ortasına tökülmüşdü, yorğan-döşəyin hərəsi bir tərəfdə idi, qablar mətbəxə səpələnmişdi. Mətbəxin yerində bir neçə sınımış boşqab və stəkan da vardı.

Səməd nigaran halda nə isə axtarırdı. Məni çağırub dedi: “Qədəm, silah! Silahım yoxdur. Batdıq”.

Silahı özüm gizlətmişdim. Bilirdim ki, nə olmasa da, silahın yeri möhkəmdir. Təxminim düz idi. Silah yerində idi. Silahı gətirib verdim, rahat nəfəs aldı. Heç nə olmamış kimi soyuqqanlıqla dedi: “Təkcə pulları aparıblar. Eybi yoxdur. Başınızın sədəqəsi!”

Bunu eşidən kimi ayaqlarımın taqəti çəkildi, yerə oturdum. Bir neçə həftə öncə satdığımız maşının pulunu Məsumənin quru süd qutusuna qoymuşdum. Oğru şkafdan qutunu aparmışdı. Sonra bir neçə qızılı axtarmağa başladım. Qızıllar da yox idi. Səməd tez-tez deyirdi: “Eybi yoxdur, qəm eləmə, daha yaxşısını alaram. Bir qədər puldan və bir neçə qızıldan ötrü kədərlənməyə dəyməz. Əsas məsələ silah idi. Allaha şükür ki, yerindədir”.

Bir az sonra Səmədlə əsgər getdilər və mən tək qaldım. Uşaqları qonşudan gətirmişdim. Nə edirdimsə, əlim işə yatmırdı. Otağa və mətbəxə keçməyə qorxurdum. Düşünürdüm ki, şkafın və ya soyuducunun arxasında, yaxud pilləkənin altında və ya anbarda kimsə gizlənmiş olar. Həyəətə bir xalça atıb uşaqlarla oturduq.

Məsumənin halı pis idi, amma otağa girməyə cürət etmirdim.

Axşam Səməd gələndə biz hələ həyətdə idik. Səməd təəccübləndi. Dedim ki, öz əlimdə deyil, qorxuram.

Ev çox pis gözümdən düşmüşdü. Uşaqları qucağına götürüb otağa apardı. Mən də onun arxasınca getdim. Şam yeməyi hazırladım.

Səməd evi səliqəyə salmağa başladı. Ona dedim: “Boş yerə əşyaları düzmə, mən burada qalan deyiləm. Ya başqa bir ev tut, ya da Qayışa qayıdıram”.

Gülüb dedi: “Qədəm, uşaq oldun?!”

Dedim: “Sən səhərdən axşama qədər bayırdasan. Sabah, o biri gün də tapşırıq dalınca getsən, mən gecələr nə edərəm?!”

Dedi: “Ev sahibinin yanına gedib evi qaytarmağa üzüm gəlmir”.

Dedim ki, özüm gedərəm, sən yalnız razılaş.

Bir söz deməyib sakit durdu. Bilirdim ki, fikirləşir.

Ertəsi gün günorta gələndə üzü gülürdü. Dedi: “Gedib ev sahibi ilə danışdım. Sizin üçün bir ev görmüşəm, amma çox da tərifli deyil. Əgər səbirli olsan, daha yaxşı yer taparam”.

Dedim: “Necə olsa, qəbulumdur. Ancaq tez bu evdən gedək”.

Ertəsi gün yenidən daşındıq. Evimiz Çaparxana məhəlləsində təzə rənglənmiş böyük bir otaq idi. Əşyalarımız çox deyildi. Hamısını otağın kənarlarına düzdüm. Həmin gecənin sakit yuxusunu heç vaxt unutmaram. Səhər yuxudan duranda isə vəziyyət başqa cür oldu. Sanki hər şeyi açıq gözlə yenidən görürdüm. Həyətin o tərəfində bir neçə otaq vardı. Ev sahibi orada qoyun və inək saxlayırdı. Yun və peyinlərinin iyi otağı

bürümüşdü. Milçək əlindən qalmaq olmurdu. Lakin buna baxmayaraq, dözməli idim. Etiraz etməyə üzüm gəlmədi.

Axşam Səməd gələndə özü hər şeyi başa düşdü. Dedi: “Qədəm, bura yaşamağa uyğun deyil. Gərək yaxşı bir yer axtarım. Uşaqlar xəstələnərlər. Bəlkə məcbur qalıb bir müddət tapşırıq dalınca getdim. Ölkənin vəziyyəti yaxşı deyil. Gərək əvvəlcə sizdən arxayın olum”.

On üçüncü fəsil

Səməd bir neçə dostuna tapşırırmışdı ki, bizə yaxşı ev tapsınlar. Özü də maraqlanırdı. O deyirdi: “Gərək sizə yaxşı və rahat ev kirayələyim ki, həm çörəkçiyə və bazara yaxın olsun, həm də ev sahibi yaxşı adam olsun və mən olmayanda kömək etsin”.

Mən də əşyalarımızı yenidən toplayıb evin bir tərəfinə yığdım.

Bir neçə gündən sonra Səməd sevincək gəlib dedi: “Nəhayət, tapdım. Mömin və mehriban bir sahibi olan rahat ev tapmışam. Sizə mübarək olsun!”

Təəccüblə dedim: “Bizə mübarək olsun?!”

Fikrə getdi. Nəsə xatırlayandan sonra dedi: “Mən bugün-sabah sərhədə gedəcəyəm. Müharibə başlayıb. İraq İrana hücum edib”.

Bu sözü çox ciddiyyə almadım. Sevincək evə baxmağa getdik. Ev şəhərin kənarında, neft anbarının arxasında idi. Məhəlləsi yaxşı deyildi, amma ev yaxşı idi. Divarları yeni rənglənmişdi, çoxlu pəncərələri vardı. Ümumilikdə qabaqkı evdən fərqli olaraq, ürəkaçan ev idi. Səməd doğru deyirdi, aşağı mərtəbədə yaşayan ev sahibi yaxşı və mehriban insan idi. Həmin gün güzgünü və Qurani taxçaya qoyduq, ertəsi gün daşındıq.

Əvvəlcə şüşələri sildim, təkbaşına palazları sərdim. Yalnız bircə altımetrlik xalçamız vardı, Hacı ağam hədiyyə vermişdi. Xalçanı otağa sərdim, söykənəcəkləri divarın qırağından düzdüm. Ev üzümə güldü. İlk bir neçə gündə işim əşyaların tozunu almaq, süpürmək və yerinə düzmək idi. Yerə bir tük düşən kimi əyilib götürürdüm. Qəşəng ev idi. İki otağı vardı. Elə əvvəldən birini bağlayıb qonaq otağı etdim. Bundan əlavə,

mətbəx, tualet və hamamı vardı. Bu, Həmədanda kirayələdiyimiz ən gözəl ev idi.

Axşamüstü Səməd gəldi. Ayağının altına çarpayı qoydu və mən özümə gəlincə qara yapışqan lentlə bütün şüşələrin üzərinə vurma əlaməti çəkdi. Barmaqlarının izi şüşədə qaldı. Etiraz edib dedim: “Nə üçün şüşələri bu hala saldın? Heyf zəhmətimdən! Bir gün ancaq şüşələri silmişdim”.

Dedi: “Müharibə başlayıb, İraq sərhəd şəhərləri bombalayır. Bunları yapışdırdım ki, bombalayan zaman şüşələr sınsa, qırıqları üzünüzə tökülməsin”.

Başqa yol yox idi. Şüşələri bu şəkildə də qəbul etdim. Hərçənd bununla sanki qəlbimə qara pərdə çəkildi.

Səməd gedib-gəlir və pis xəbərlər gətirirdi. Bir gecə qonşuya gedib bizi ona tapşırırdı. Ertəsi gün də çoxlu noxud, lobya, ət və düyü aldı.

Dedim ki, niyə bu qədər almısan?

Dedi: “Sabah Xürrəmşəhrə gedirəm. Bəlkə bir müddət gələ bilmədim. Bəlkə də heç vaxt qayıtmadım”.

Boğazımı qəhər tutdu. Mənə bir qədər pul verdi, naharını yedi, uşaqları öpüb çantasını götürdü və sağollaşdı.

O qədər ürəkəçən və gözəl ev birdən-birə darıxdırıcı və mənasız oldu. Nə edəcəyimi bilmirdim. Uşaqlar nahar yeməklərini yeyib yatmışdılar. Bir neçə yuyulmamış paltarım vardı. Onları yumaq bəhanəsilə hamama getdim və paltar yuya-yuya ağladım.

Bir az sonra səs gəldi. Əllərimi yuyub qapını açdım. Ev sahibinin yoldaşı idi. Yəqin narahat olduğumu bilirdi. Bir yolla dərdimi bölüşmək istəyirdi. Dedi: “Talonla stəkan verirlər. Gəl gedək alağ”.

Hövsələm yox idi. Uşaqların yatdığını bəhanə etdim. Ev avadanlığı və qab-qaşığı almağı çox sevirdim, lakin birdən-birə hər şeydən acığımı gəlmişdi. Öz-özümə dedim: “Müharibədir. Həyat yoldaşım müharibəyə gedib. Məni və ailəmi nə gözlədiyini bilmirəm. Bunlar isə necə rahatdırlar”. Qadın dedi: “İstəyirsən uşaqlar oyananda gəlir gedək”.

Dedim ki, yox, siz gedin, mən əziyyət verməyim. Həmin gün getmədim. Sonrakı həftə özüm tək gedib həvəslə stəkanları alıb gətirdim və kamoda düzüb çox həzz aldım. Şəhərin ab-havasını dəyişmişdi. Gecələr sakitlik olurdu. Radiodan sarı, qırmızı və ağ vəziyyət siqnalları yayımlanırdı, hər birinin mənasının nə olduğunu və siqnal verildikdə əhalinin nə etməli olduğunu öyrədirdi. Bir neçə dəfə doğrudan da vəziyyət qırmızı oldu, işıqlar söndü, lakin bir hadisə baş vermədən vəziyyət ağ oldu və işıqlar yandı.

Əvvəllər camaat qorxurdu, amma hər şey kimi get-gedə qırmızı vəziyyət də adıləşdi.

Səməd 45 gün idi getmişdi. Onsuz həyat çətin keçirdi. Bir neçə dəfə qərara gəldim ki, uşaqları götürüb Qayışa gedim. Lakin Səməd qayıdanda bizi görməyib narahət olacağını düşünüb qərarımı dəyişdirdim. Hər gün qulağımı səsdə idi ki, zəng çalınsın və Səməd gəlsin. Bu intizar o qədər uzandı və çətinləşdi ki, bir gün uşaqları götürüb soruşa-soruşa Sepaha yollandım, çox əzab-əziyyətdən sonra ondan xəbər öyrənə bildim. Dedilər: “Xəbərsiz deyilik. Allaha şükür olsun ki, halı yaxşıdır”. Bu bir-iki cümləni eşidəndən sonra özümə gəldim. Günorta çağı yorğun və ac halda evə qayıtdıq. Xədicənin kiçik incə ayaqları ağrıyırdı, Məsumə də acmışdı. Əvvəlcə Məsumə ilə maraqlandım, altını dəyişdim,

südüni verib yatızdırdım. Sonra növbə Xədicəyə çatdı. Ayaqlarını isti su ilə yudum. Yeməyini verib onu da yatızdırdım. Uşaqlar o qədər yorulmuşdular ki, axaşamüstünə qədər yatdılar.

Həmin gecə rahat yatmaq əvəzinə, pis və qorxulu yuxular gördüm. Yuxuda gördüm ki, Səməd Məsuməni və Xədicəni qucağına götürüb Bərəhut çölündə qaçır. Bir neçə əlilisahlı onu qatırlar və uşaqları zorla almaq istəyirlər. Birdən yuxudan ayıldım. Ürəyim bərk döyünürdü, alnımda soyuq tər vardı. Ayağa qalxıb bir stəkan su içdim və yenidən yatdım. Qəribə idi ki, yenidən həmin yuxunu gördüm. Qorxudan yuxudan diksindim. Yenidən yuxuya gedəndə yenə də həmin yuxunu gördüm. Axırını dəfə yuxudan ayılındaqərara gəldim ki, daha yatmayım. Öz-özümə dedim ki, yatmamaq qorxulu yuxular görməkdən yaxşıdır.

Bu dəfə bayırdakı səs-küy məni qorxutdu. Pilləkəndən səs gəlirdi. Sanki kimsə pillələrin üstündə idi və yuxarıya çıxmaq istəyirdi, amma ikinci mərtəbəyə çatmırdı. Qapını kilidləmişdim. Pəncərədən şübhəli kölgələr görürdüm; böyük üzləri və qara əlləri olan adamlar. Məsumə və Xədicə səssiz-səmirsiz iki tərəfimə yapışmışdılar. Barmaqlarımla qulaqlarımı tutub ədyalın altına sürüşdüm. Nə edirdimsə, məni yuxu tutmurdu. Nə qədər ötdüyünü bilmirəm. Amma birdən bir nəfər ədyalı üstümdən çəkdi. Başımın üstə bir kölgə dayanmışdı. Qara bığ-saqqalı vardı. İşıq yananda gördüm ki, Səməddir. Əlimi ürəyimin başına qoyub dedim: “Qorxdum. Niyə qapını döymədin?”

Gülüb dedi: “Gözüm aydın, indi də məndən qorxursan?!”

Dedim: “Barı bir öskürəydin. Bağrım yarıldı”.

Dedi: “Xanım, qapını döydüm, eşitmədin. Qapının kilidini açdım, eşitmədin. İçəri girib səni çağırdım, cavab vermədin. Nə edim?! Özün üçün rahatca yatmışan”.

Uşaqların yanına getdi. Əyilib onları doyunca öpdü.

Axşamdan pis yuxular gördüyümü, qorxumdan qulaqlarımı tutub səsini eşitmədiyimi demədim.

Soruşdu ki, su istidir? Ayağa qalxıb dedim: “Gecənin bu vaxtı?!”

Dedi: “Toz-torpağın içindəyəm. Bir aydır yuyunmuram”.

Mətbəxə keçib su qızdırıcını yandırdım. Arxamca gəlib iraqlıların Xürrəmşəhrə girdiyini danışmağa başladı: “Xürrəmşəhr işğal olunub, çoxlu şəhid vermişik. Abadan mühasirədədir və hər gün bombalanır”. Həmçinin Bəni-Sədrin bacarıqsızlığından və silah-sursat çatışmazlığından danışdı.

Soruşdum ki, şam yemisən?

Dedi ki, yox, amma iştahım yoxdur.

Nahar yeməyindən bir az qalmışdı. Qızdırıb süfrə sərdim. Bir qədər qatıq, turşu və ev sahibinin gətirdiyi göyərtini süfrəyə qoyub yeməyi çəkdim. Bir-iki qaşık yeyən kimi gözləri qızardı. Soruşdum ki, istidir?

Başı ilə işarə etdi ki, yox. Lakin qaşığı kasanın içinə qoyub ağlamağa başladı. Narahat halda soruşdum: “Nə olub, bir hadisə baş verib?”

Səmədin belə ağlamasına inanmazdım. Üzünü əlləri ilə tutub hıçqıra-hıçqıra ağlayırdı.

Dedim ki, yarıcan oldum, de görüm nə olub?

Dedi: “Bu yemək boğazımdan necə keçsin?! Uşaqlar sərhəddə acdırlar. Allahdan xəbərsiz Bəəs muzdurlarının top və tank atəşləri altında qalmışlar. Vuruşmağa

silahları da yoxdur. Nə yeməyə bir şeyləri var, nə yatmağa yerləri. Yazıqların vəziyyəti pisdir”.

Əlini tutub özümə yaxınlaşdırdım. Dedim: “Özün deyirsən ki, hər halda, müharibədir, çarə yoxdur. Sənin ağlamağınla və yemək yeməməyinlə nə onlar doyacaq, nə də iş düzələcək. Gəl xörəyini ye”. Çox israr edəndən sonra yenidən yeməyə başladı. Ona başqa şeylərdən danışib fikrini yayındırmağa çalışdım. Xədicənin şirinliyindən, Məsumənin diş çıxarmasından və bu müddətdə baş verən digər məsələlərdən danışdım. Yavaş-yavaş iştahı açıldı, turşu və qatıqdan tutmuş çörəyə və göyərtiyə qədər hər şeyi yedi.

Gülərək dedim: “Həqiqətən də müharibədən qayıtmısan”.

Ürəkdən gülüb dedi: “Bir aydır düz-əməlli yemək yeməmişəm desəm, inanarsan?! Öz canın haqqı, son bir neçə günü ancaq bir tikə çörək və bir neçə peçenyə ilə keçinmişəm”. Süfrəni yığmaq üçün əyiləndə alnımı öpdü. Başımı aşağı saldım.

Dedi: “Çox dadlı idi. Əllərinə sağlıq!”

Gülüb dedim: “Nuşi-can! Çox da tərifli deyildi, sən çox ac idin”.

Ayağa qalxıb hamama getmək istəyəndə onu yaxşı gördüm. Çox arıqlamışdı. Beli bükülmüş kimi nəzərə çarpırdı. Saçı qarışmışdı və toz-torpağın içində idi, çiyinləri qurumuşdu. Öz-özümə dedim: “İlahi! Yəni bu mənim yoldaşımıdır?! Bu, Səməddir?! Müharibə onun başına nə oyun açıb!”

Orada dua etdim ki, İlahi, müharibəni heç kimin evinə gətirmə.

Bir az sonra eşidilən yeganə səs hamamdakı suyun sırıltısı idi. Mətbəxin işığını söndürdüm. Gecənin yarısı

olsa da, ev əvvəlki kimi işıqlı, isti və ürəkaçan olmuşdu, qapı və divarlar yenidən üzümə gülürdü.

On dördüncü fəsil

Ertəsi gün səhər Səməd alış-verişə getdi. Qayıdanda iki-üç kilo ət, iki toyuq, bir qədər də göyerti və çoxlu meyvə almışdı.

Dedim ki, nə qədər ət almısan, qonağımız var?

Dedi: “Bu dəfə sağ qalsam, iki-üç ay qayıtmayacağam. Bəlkə bayrama qədər gəlmədim, bəlkə də müharibənin sonuna qədər”.

Dedim: “Elə danışırsan ha! Müharibə birdən iki-üç il çəksə necə?!”

Dedi: “Yox, Allah eləməsin! Hər halda, orada mənə çox ehtiyac var. Əgər sənə və uşaqlara görə olmasaydı, bu bir neçə günü də gəlməzdim”.

Əti qabyuyan yerə qoyub kranı açdım. Yenə dedim: “Vallah, çox ət almısan. Uşaqlar yemək yemirlər. Bircə mən qalırım. Olduqca çoxdur”.

Dəhlizə çıxıb uşaqları dizlərinin üstə oturtdu və onlarla oynamağa başladı. Dedim: “Səməd!” Dəhlizdən cavab verdi: “Can!”

Məni gülmək tutdu. Dedim: “Günortadan sonra harasa gedə bilərik? Çox darıxıram. Ürəyim çürüdü evin içində”.

Tez dedi: “İstəyirsən elə indi yığış, gedək Qayışa”.

Kranı bağladım, çəhrayı ət parçalarını aşızənə töküüb dedim: “Yox... Qayışa yox... Ora çatan kimi sən yoxa çıxacaqsan. Elə yerə getmək istəyirəm ki, yalnız özümüz olaq”.

Uşaqları qucağına götürüb mətbəxə gəldi və dedi: “Hara istəyirsən, gedək”.

Dedim ki, gedək parka.

Mətbəxin pərdəsini çəkib bayıra baxdı və dedi: “Hava soyuqdur. Axı noyabr ayıdır, xanım! Uşaqlara soyuq dəyər”.

Dedim: “Noyabr olsa da, hava yaxşıdır. Bu il çox soyuq deyil”.

Dedi: “Yaxşı, günortadan sonra gedərik. Ancaq icazə versən, ayaqüstü Sepaha dəyib qayıdım. Vacib işim var”.

Gülüb dedim: “Haçandan Sepaha getmək üçün məndən icazə alırsan?!”

Gülüb dedi: “Axı bu bir neçə günü səndən ötrü icazə almışam. Bu haqq sənə aiddir, icazə verməsən, getməmə”.

Dedim: “Get, ancaq tez qayıt, yoxsa halal deyil”.

Xədicəni və Məsuməni tez yerə qoyub hərbi formasını geyindi. Uşaqlar ardınca düşüb ağlayırdılar. Uşaqları götürdüm. Pillədə əyilib çəkmələrinin bağını bağlayırdı.

Soruşdum ki, nahara nə bişirim?

Pillələrdən enə-enə dedi: “Bozbaş”.

Əvvəlcə uşaqlarla məşğul oldum, onları yuyub-quruladım, yeməyə bir şey verdim, oyuncaqları önlərinə töküb işimin dalınca getdim. Əti doğrayıb bozbaş asdım və göyörtini təmizləməyə başladım.

Günorta saat birin yarısı idi. Bütün işlərimi görmüşdüm. Xörək də hazır idi. Limonlu bozbaşın ətri evi bürümüşdü. Süfrəni sərdim. Süfrəyə qatıq, turşu və göyərtili qoydum. Uşaqlar ac idilər. Bozbaş bir qədər çörək doğrayıb onlara verdim. Doyub kənara çəkildilər və oyuncaqları ilə oynamağa başladılar.

Süfrənin yanında uzanıb gözümü qapıya dikdim. Saat ikiyə az qalırdı, Səməd hələ gəlməmişdi. Bir qədər sonra Məsumənin səsinə yuxudan oyandım. Saat üç idi.

Süfrənin yanında yuxuya getmişdim. Uşaqlar dalaşmışdılar və Məsumə ağlayırdı. Turşu, qatıq və göyörti kasaları süfrəyə dağılmışdı. Hırləndim. Lakin uşaq idilər, ağılları kəsmirdi. Süfrəni yığıb mətbəxə apardım. Sonra uşaqların əl-üzlərini yudum, turşu və qatıq iyi gələn paltarlarını dəyişdirdim. Məsuməyə süd verib yatızdırdım. Xədicə də bir qədər yemək yeyib bir tərəfdə yatdı. Yataqlarını sərdim və üstlərinə ədyal atıb işimin dalınca getdim. Süfrəni yudum. Şam yeməyinə kotlet bişirdim. Hava yavaş-yavaş qaralırdı. Səməd gələndə ona nə deyəcəyimi fikirləşirdim. Hırlənmişdim və sözümlü deməli idim.

Qapının səsi gələndə uşaqlar yuxudan ayılıb Səmədin önünə qaçdılar. Hər ikisini qucağına götürüb mətbəxə gəldi. Əlində kiçik bir sellofan vardı. Salam verdi. Ciddi şəkildə cavabını verdim. Sellofanı mənə yaxınlaşdırıb dedi: “Bunu tut, qolum yoruldu”.

Tez-tez uşaqları öpüb nəvaziş edirdi. Ondan küsmüş kimi dedim: “Qoy şkafın üstünə”.

Dedi: “Yox, ölmür, gərək əlimdən alasan”.

Könülsüz halda aldım. İçində yeni dəb düşmüş iri butalı və bənövşəyi rəngli böyük yun yaylıq vardı. Əvvəlcə əhəmiyyət vermədim, amma birdən Şinanın sözü yadıma düşdü. O həmişə deyirdi: “Yoldaşınız nə alsın, deyin ki, əllərinə sağlıq, əziyyət çəkmisən. Hətta xoşunuz gəlməsə də, belə deyin”. Qeyri-ixtiyari olaraq dedim: “Niyə əziyyət çəkmisən?! Bunlar bahadır”.

Yaylığı başıma atdım. Gülüb dedi: “Sənə çox yaraşır. Necə də qəşəng oldun!”

Ondan çox incidiyimi və dalaşacağımı yadımdan çıxardım. Dedi: “Hazırsan gedək?”

Soruşdum ki, hara? Dedi: “Parka”.

Dedim: “İndi?! Zəhmət çəkmişən. Artıq axşam düşür”.

Dedi: “Qədəm, sən mənim canım, əziyyət vermə. Qanqaraçılıq olar, sabah mən gedəndə ürəyin yanar”.

Daha heç nə demədim. Kotletləri qapaqlı qaba tökdüm. Göyerti, turşu, süfrə, çörək və termos da götürüb hamısını böyük bir zənbilə qoydum. Paltarlarımı geyinib yaylığımı örttdüm. Güzgünün önündə dayanıb özümü süzdüm. Səməd doğru deyirdi, yaylıq mənə çox yaraşır. Dedim: “Əllərinə sağlıq! Yaxşı bir şey almısan. İsti və böyükdür”.

Uşaqlara paltar geyindirirdi. Dedi: “Qəsdən belə böyük aldım. Bir azdan hava soyuyanda başını və qulağını yaxşı tutar”.

Əczaçı-həkim olan dostu bizi aparmağa gələcəkdi. Onların maşınları vardı. Az sonra gəldilər. Onların maşınına minib şəhərdən çıxdıq. Maşın çox gedib Qəhrəman hərbi hissəsinin önündə dayandı. Səməd maşından enib nəzarət-buraxılış məntəqəsinə girdi. Doktorun xanımı Məsuməni qucağına götürmüşdü, onu çox istəyirdi. Bir neçə il idi evlənmişdilər, amma uşaqları olmurdu. Hava tam qaralanda hərbi hissəyə girməyə icazə verdilər. Bir az gəzib bir neçə qədim qovaq ağacının altında yer tapdıq. Palazları sərrib oturduq. Ətrafdakı bir neçə işıq oranı işıqlandırmışdı.

Payız idi. Qurumuş sarı yarpaqlar yerə tökülürdü. Külək ağacların bütün budaqlarını tərpədirdi. Hava soyuq idi. Doktorun yoldaşı uşaqları çadrasının altına saldı. Termosu çıxarıb çay süzürdüm ki, birdən ildırım çaxdı və işıqlar söndü. Hər yer zülmətə qarq oldu.

Səməd dedi: “Bismillah. Deyəsən, vəziyyət qırmızı oldu”.

Qaranlıqda göz-gözü görmürdü. Bir az gözlədik. Lakin nə zenitin səsi gəldi, nə də həyəcan siqnalının. Səməd fənərini yandırdı və palazın ortasına qoydu. Çayları götürdük. Çox tez soyumuşdu.

Külək ağacların arasında vıyıldayır və qalmış yarpaqları ətrafa səpələyirdi. Yaxınlığımızdakı yarpaqların xışıltısı adamı qorxudurdu. Yavaşca Səmədə dedim: “Qalx gedək. Bu qaranlıqda qurd-quşa yem olarıq”.

Səməd dedi: “Cənab doktorun yanında bu sözlərdən danışmayasan, ayıbdır. Gör doktorun xanımı necə rahat oturub uşaqlarla oynayır! Sən də guya kənd uşağısan!”

Ətrafımız sakit idi, quş da uçmurdu. Hərdən uzaqdan bir itin və ya çaqqalın ulaması eşidilirdi. Külək əsirdi. Işıq da sönmüşdü. Biz hətta bir-birimizi düz-əməlli görmürdük. Belə şəraitdə şam yeməyini çıxardıq, köməkləşib süfrəni açdıq. Xədicə yanımda oturmuşdu, Məsumə də doktorun xanımının qucağında idi. Xədicə soyuqdan titrəyirdi. Şamı necə yediyimizi bilmədim. Ürəyimdə dua edirdim ki, tez qalxıb gedək. Lakin kişilərin söhbətləri yeni başlanmışdı. Doktorun xanımının da vecinə deyildi. Mənimlə hövsələ ilə və yavaş-yavaş danışdı. Nə edirdimsə, diqqətimi toplaya bilmirdim. Fikirləşirdim ki, indi ağacların arxasından bir it və ya canavar çıxıb bizə hücum edəcək. Digər tərəfdən də hərbi hissə idi və vəziyyət qırmızı olanda daha təhlükəli olurdu. Soyuqdan dişlərim bir-birinə dəyirdi. Nəhayət, kişilər razılaşdılar. Əşyalarımızı toplayıb maşına mindik. Orada rahat nəfəs alıb doktorun yoldaşı ilə söhbət etməyə başladım.

Evə çatanda uşaqlar yatmışdılar. Yerlərini sərdim, paltarlarını dəyişdirdim. Səməd də mətbəxə keçib qabları

yudu. Səmədin arxasınca mətbəxə girdim. Dönüb mənə baxdı və dedi: “Xanım, yaxşı keçdi?”

İstədim deyəm ki, çox yaxşı keçdi, amma dodağımı dişlədim və günortadan qalan bozbaşı qabağıma çəkdim. Həmin gün nə nahar yemişdim, nə də düz-əməlli şam. Aclıqdan əl-ayaqlarım əsirdi.

Ertəsi gün Səməd bizi Qayışa apardı, özü isə cəbhəyə qayıtdı.

Mən uşaqlarla birgə bir ay Qayışda qaldım. Qış idi, çoxlu qar yağmışdı. Həmədana qayıdandan bir neçə gün sonra hava daha da soyudu və yenə qar yağdı. Sevinirdim ki, Səməd kirayə müqaviləsini bağlayarkən damın qarını təmizləməyi ev sahibinin öhdəsinə qoymuşdu.

Həmin qarlı-boranlı soyuqda Qayışdan çoxlu qonağım gəldi. Kermanşaha gedəcəkdilər. Şam yeməyindən sonra səhərə çörəyimizin olmadığını bildim. Erkəndən qalxıb çörəkçiyə getdim. Çörəkçidə növbənin bir başı küçəyə çatırdı. Hava da çox soyuq idi. Başqa çarəm yox idi, nisbətən sakit olan ikiədədli növbəsində dayandım. On dəqiqəyə növbəm çatdı. Çörəyi aldım və axırda duran qadına dedim ki, mənim növbəmi saxla, indi qayıdıram. Evə çatana qədər bir neçə dəfə qarın üstündə sürüşüb yığıldım. Çörəyi süfrəyə qoydum. Qonaqlar oyanmışdılar. Çay dəmləyib pendiri soyuducudan çıxardım və yenidən çörəkçiyə qaçdım. Çatanda gördüm ki, növbəmi tapşırduğım qadın yoxdur. Narahat oldum. Növbədə duran bir neçə nəfərə dedim: “Mən burada növbə tutmuşam. On dəqiqə öncə iki çörək alıb getdim”. Qadınlar elə bildilər ki, növbəsiz çörək almaq istəyirəm. Bir neçə nəfər qışqırmağa başladılar. Qadınların biri məni möhkəm itələdi. Əgər əlimi

divardan tutmasaydım, yerə yıxılacaqdım. Birdən növbəmi tapşırduğım qadını gördüm; gülümsəyib əli ilə işarə etdi ki, qabağa gedim. Sanki bütün dünyanı mənə verdilər. Qadınlar onu görüb könülsüz yol açdılar. İndi də qırmızı zənbil görəndə o qadını və həmin günü xatırlayıram.

Hava günü-gündən soyuyurdu. Qar yerdə buz bağlamışdı. Kənd yollarında get-gəl azalmışdı. Buna görə də, Qayışdan Həmədana heç kim gəlmirdi. Ev sahibi də bizə çox yaxşı baxırdı. Hərdən özlərinə nəşə alanda bir qədər də bizə gətirirdi. Mənsə ya qəbul etmirdim, ya da mütləq pulunu verirdim. Boynumda haqqın qalmasını və ərim olmadığı üçün başqalarına möhtac olduğumu düşünmələrini istəmirdim. Buna görə özümü daha çox işə verirdim. Havanın temperaturu mənfi 42-43 dərəcəyə çatmışdı. Evi qızdırmağa yetəncə neft yox idi. Uşaqlar soyuqlamasın deyə evin içində gödəkcə və papaq geyindirirdim. Bir gün səhər neft gətirməyə gedəndə gördüm ki, yanacaq qabı təxminən boşalıb. Uşaqlar yatmışdılar. İyirmiletrlik neft yanacaq qabını götürüb bizdən çox uzaqda yerləşən neft mağazasına getdim. Camaat mağazanın önündə sıraya düzülmüşdülər. Yanacaq qablarını iplə bir-birinə bağlamışdılar ki, heç kimin növbəsi pozulmasın. Qabları növbənin axırına qoyub dayandım. Hələ mağazaya neft gəlməmişdi. Yarım saat dayandıqdan sonra soyuq ayaq barmaqlarımın ucundan başlayaraq üzüyuxarı işləməyə başladı. Dişlərim bir-birinə dəyirdi. Gördüm ki, belə olmayacaq. Evə qayıdıb bacardığım qədər corab və jaket geyindim və yenidən oraya döndüm. Uşaqları evdə tək qoymuşdum. Günortaya qədər dörd-beş dəfə evə gedib-qayıtdım. Günortadan sonra mağazaya neft gəldi. Bir

saatdan sonra növbəm çatdı. O vaxt neft mağazalarında arabalar vardı. Camaat neft qablarını evlərinə gətirirdilər. Mənim bəxtimdən arabaların heç biri yox idi. Yanacaq qablarının birini orada qoydum və o birini əzab-əziyyətlə ikiəlli qaldırıb birtəhər evə yola düşdüm. Əvvəlcə hər 10-20 addımdan bir yerə qoyub nəfəsimi dərirdim. Axırlarda isə hər 5 addımdan bir dayanır, keyimiş barmaqlarımı masaj edir və əllərimi nəfəsimlə qızdırırdım. Çox çətinliklə birinci qabı aparıb pilləkənin altına qoydum. İkinci qabı gətirmək gözümə durmuşdu. Mağazadan çıxanda gördüm ki, bacarmıram; nə nəfəsim qalmışdı, nə də gücüm. Soyuqdan da buz bağlamışdım. Lakin necə olur-olsun, yanacaq qabını evə çatdırmalı idim. Bir tərəfdən fikrim uşaqlarda qalmışdı, bir tərəfdən də yol yeriməyə təqətim yox idi. Nəhayət, çox çətinliklə olsa da, özümü evə çatdırdım. Növbəti müsibət qabları yuxarı qaldırmaq idi. Ev sahibinin duyuyq düşüb mənə kömək etməsini istəmirdim. Buna görə yavaş-yavaş və səssizcə birinci qabı pillələrdən qaldırdım, yarım saatdan sonra da gəlib ikincini apardım. Artıq özümdən gedirdim. Yorğunluqdan dəhlizin ortasında uzanıb qaldım. Xədicə və Məsumə sevinclə başıma və belimə çıxırdılar. Lakin o qədər yorulmuşdum və bədənim elə ağrıyırdı ki, hətta üzlərinə gülə də bilmirdim. Allahdan istəyirdim ki, uşaqlar yatsınlar, mən də istirahət edim. Amma uşaqlar ac idilər, gərək ayağa qalxıb şam hazırlayıydım.

Təxminən hər gün vəziyyət qırmızı olurdu. Düşmənin təyyarələri iki-üç dəfə şəhərin səs divarını yardı. Bu,

əhalinin qorxmasına səbəb oldu. Ev və mağazaların çoxunun şüşələri sındı. Həyəcan siqnalı çalınan kimi Xədicə və Məsumə vahimə içində qaçıb qucağında gizləndilər. Müsəllə yüksəkliyi bizim evimizlə üzbəüz idi və zenit raketləri orada qurulmuşdu. Onlardan atəş açılanda evimiz titrəyir və işıqlanırdı. Ev sahibi israr edirdi ki, qırmızı vəziyyət olanda uşaqları götürüb aşağı, onların evinə enim. Lakin birgünlük-ikigünlük iş deyildi. Həmin axşam da uzandığım yerdə vəziyyət qırmızı oldu və dərhal zenitlər işə düşdü. Bu dəfə raketlərin səsi o qədər güclü idi ki, Məsumə və Xədicə qorxularından qışqıraraq ağlayırdılar. Nə edirdimsə, sakit olurdular. Uşaqların ağlamaq səsinə ev sahibinin yoldaşı gəldi. Mənə yazığı gəldi, Xədicəni zorla qucağımdan alıb başını tumarladı. Məsuməni özüm götürdüm. Qadın zenitlərin atəş açdığını və evin titrədiyini görüb dedi: “Qədəm xanım, siz qorxmursunuz?!”

Dedim: “Nə edim?!”

Qorxu içində dedi: “Vallah, çox səbirli və dözümlüsən. Kişisiz, özü də iki uşaqla bu şəraitə dözürsənsə, səndə şir ürəyi var. Gəl gedək aşağı, bu uşaqlar yazıqdırlar”.

Dedim: “Axı əziyyət vermək istəmirəm”.

Bizi zorla aşağı apardı. Orada səs-küy az idi, uşaqlar sakitləşdilər.

Hər həftənin bazar ertəsi və çərşənbə günləri şəhid gətirirdilər. Həftədə bir dəfə şəhidlərin dəfnində iştirak edirdim. O vaxt Xədicə iki yaş yarım idi, çadramın ətəyindən tutub yavaş-yavaş arxamca gəlirdi. Məsuməni qucağıma götürürdüm. Camaatın arasına girəndə özümdən asılı olmadan ağlayırdım. Sanki bir həftənin bütün problemlərini və qəm-kədərini şəhidlərin tabutu

ilə bölüşürdüm. Küçənin başından Cənnət bağı məzarlığına qədər ağlayırdım. Evə qayıdanda yüngülləşirdim və enerjim yenilənirdi.

Martın əvvəlləri idi, amma hələ qar əriməmişdi və hava şaxtalı idi. Qadınlar evlərini tökür, süpürüb-yuyurdular. Mən nə edirdimsə, əlim və ürəyim işə yatmırdı. Həmin gün bir neçə şəhidin dəfnindən yenicə qayıtmışdım. Uşaqları evə qoyub çörək növbəsinə getdim. Həmişəki kimi dəqiqəbaşı qayıdıb onlara baş çəkirdim. Axırınıcı dəfə qayıdanda pillələrin yanında quruyub qaldım. Uşaqların gülüş səsi gəlirdi. Evimizdə bir nəfər vardı və onlarla oynayırdı. Pillələrdən yuxarı qaçdım. Qapının ağzında köhnə və toz-torpaqlı çəkmələr var idi. Öz-özümə dedim: “Yəqin ağa Şəmsullah, ya da ağa Teymur gəlib. Bəlkə də ağa Səttardır”. Qapını açanda yerimdə quruyub qaldım. Səməd idi. Uşaqları qucağına götürüb otaqda gəzdirir və onlara şeir oxuyurdu. Uşaqlar da keif edib gülürdülər.

Bir anda baxışlarımız toqquşdu və heç bir söz demədən bir neçə saniyə bir-birimizə baxdıq. Dörd aydan sonra yenidən bir-birimizi görürdük. Gözlərim yaşla doldu. Yenə birinci o, salam verdi, şeir oxuduğu kimi uşaq səsi ilə dedi: “Harada idin, mənim xanımım? Harada idin, mənim əzizim? Harada idin, Qədəm xanım?”

Sevincimdən gözlərimdən gilə-gilə yaş axırdı və çadramla silirdim. Uşaqlar qucağında qarşımda dayanıb dedi: “Ağlayırsan?!”

Boğazımı qəhər tutmuşdu. Güldü və uşaq səsi ilə dedi: “Aha, başa düşdüm: mənim üçün darıxmısan; çox-çox. Yəni məni sevirsən; çox-çox!”

O, danışdıqca mən daha çox ağlayırdım. Uşaqları üzümün qabağında tutub dedi: “Ananı öpün! Ananı nazlayın!”

Uşaqlar kiçik incə əlləri ilə üzümü tumarladılar.

- Haraya getmişdin?

Ağlaya-ağlaya dedim: “Çörək almağa”.

- Aldın?

- Yox, uşaqlardan nigaran qaldım. Gəldim ki, onlara baş çəkib gedim.

- Yaxşı, indi uşaqların yanında qal, mən gedərəm.

Göz yaşlarımı yenidən çadra ilə təmizləyib dedim: “Yox, zəhmət çəkmə. Növbəmə cəmi iki nəfər qalıb. Özüm gedərəm”.

Uşaqları yerə qoydu. Çadramı başımdan götürüb asılıqandan asdı və dedi: “Nə qədər ki mən evdəyəm, evin alış-verişi mənim işimdir”.

Dedim: “Axı sən yenidən növbəyə dayanmalısən”.

Dedi: “Dayanaram. Əgər çörək yemək istəyirəmsə, gərək növbəyə də dayanım”.

Sonra güldü. Çəkmələrini geyinirdi. Mən dedim: “Heç olmasa, paltarlarını dəyiş. Qoy ayaqqabılarını mazlayım”.

Gülüb dedi: “Sən iyirmiyə qədər sayınca qayıdacağam”.

Güldüm və otağa qayıtdım. Uşaqların üzünü yudum, paltarlarını dəyişdirdim, yemək hazırladım, evi səlhiyəyə saldım. Öz üz-başına da əl gəzdirdim. Səməd əlində çörək evə qayıdanda hər şey tamam dəyişmişdi. Xörəyin ətri evi bürümüş, günəşin işığı otağa yayılmışdı, qapı və divarlar üzümüzlə gülürdü.

Ertəsi gün səhər Səməd bayıra çıxdı. Qayıdanda əlində böyük bir çanta vardı. Yenə alış-verişə getmişdi. Noxud

və lobyadan tutmuş qəndə, çaya, şəkərə və düyüyə qədər hər şey almışdı.

Dedim: “Belə tez qayıtmaq istəyirsən?”

Dedi: “Belə tez yox, amma hər halda, gedəsiyəm, qalası deyiləm. Yaxşı olar ki, işlərimi tez görüm. Bir kilo mərcidən ötrü mağazaya getməyini istəmirəm”.

Sonra aldıqlarını mətbəxə gətirə-gətirə dedi: “Dünən sənin çörəkçi növbəsində dayandığımı biləndə özümdən acığım gəldi”.

Sellofanları əlindən alıb dedim: “Yəni mənə inanmırsan?”

Özünü itirdi. Dayanıb mənə baxdı və dedi: “Yox-yox... Məqsədım bu deyil. Məqsədım budur ki, sənin əzab-əziyyətdə düşməyə mən səbəb oldum. Əgər mənimlə ailə qurmasaydın, indi ananın evində rahat yeyib-yatırdın”.

Gülüb dedim: “Nə qədər yeyib-yatmaq olar?!”

Düyünü böyük bir siniyə boşaldıb dedi: “Özüm hamısını təmizləyəcəyəm. Sən işlərinlə məşğul ol”.

Dedim: “Ən yaxşı iş burada oturmaqdır”.

Gülüb dedi: “Deyəsən, yavaş-yavaş düzəliyorsən. Afərin! Afərin! Onda gəl yanımda otur. Gəl ikimiz təmizləyək”.

Mətbəxdə yan-yanı oturub günortaya qədər noxud, lobyə və düyü təmizlədik, deyib-güldük.

Nahar yeməyindən sonra geyinib dedi: “Sepaha getmək istəyirəm. Tez qayıdacağam”.

Dedim: “Axşamüstü bayıra çıxmaq?”

Təəccüblə soruşdu: “Hara?”

Dedim: “Bayrama az qalıb. Uşaqlara təzə paltar almaq istəyirəm”.

Birdən üzünün rəngi qaçdı, dodaqları ağardı. Dedi: “Nə?! Bayram paltarı?!”

Mən ondan çox təəccüblənmişdim. Dedim: “Pis bir söz dedim?!”

Dedi: “Yəni mən uşaqlarımın əlindən tutub təzə paltar almağa aparım?! Bəs onda şəhid uşaqlarına necə cavab verərəm?! Onlardan utanmaram?!”

Dedim: “Məgər şəhid uşaqları küçənin başında dayanıb bizi gözləyirlər?! Üstəlik, görsələr belə, nə bilirlər ki, haraya gedirik?!”

Otağın ortasında oturub dedi: “Vay-vay! Vay-vay! Sən görmürsən ki, bizim gözlərimiz önündə hər gün necə güllər solur! Çoxları da ailəlidir. Bu bayram günlərində onlara kim təzə paltar alır?!”

Qarşısında oturub inadkarlıqla dedim: “Yaxşı, mən qələt elədim. Mənim uşaqlarım bayram paltarını istəmirlər”.

Dedi: “Narahat oldun?!”

Dedim: “Özü də çox. Sən də bizim günümüzü görmürsən. Nə vaxt mənimlə uşaqlarının başı üstə olmusan?! Allaha and olsun, heç biz də şəhid uşaqlarından geri qalmırıq”.

Hırlənib dedi: “Belə danışma. Biz nə ediriksə, borcumuzdur, vəzifədir, etməliyik. Heç kəsə minnət qoymadan etməliyik. Bu gündən müharibə bitənə qədər bizə bayram yoxdur. Biz şəhid ailələrinin dərdinə şərik olmalıyıq”.

Ayağa qalxıb o biri otağa keçdim və küsmüş halda dedim: “Mən dedim ki, qəbulumdur. Üzr istəyirəm, səhv etdim”.

Ayağa qalxıb otaqda fırlandı və qapını örtüb getdi.

Axşama qədər qanım qara idi. Büzüşüb bir küncdə oturmuşdum. Nə uşaqlara hövsələm vardı, nə də qalxıb işlərimi görə bilirdim. Hər şeydən bezmişdim, boğazımı qəhər tutmuşdu.

Hava qaralmışdı, Səməd hələ qayıtmamışdı. Öz-özümə fikirləşdim: “Gördünmü, Səməd sağollaşmadan getdi”. Bir tərəfdən acıqlı idim, bir tərəfdən də ona darıxırdım. Özümdən də bezmişdim. Qorxurdum ki, küsüb getmiş olar.

Daha ümidim üzüldü. Ayağa qalxıb işıqları yandırdım, dəstəməz aldım. Həmin anda kövrəlib dedim: “İlahi! Qələt elədim, bağışla! Bu nə iş idi mən gördüm?! Səmədimi qaytar!”

Ürəyimdə tufan idi. Birdən səs gəldi. Uşaqların gülüş və qışqırıq səsləri ucaldı. Bildim ki, Səməd qayıdıb. Canamazı sərib oturmuşdum. Səməd məni çağırırdı: “Qədəm! Qədəm can! Qədəm xanım, haradasan?!”

Ürəyim açıldı. Otağa girib gördüm ki, divarın yanına iki böyük çanta qoyub və uşaqları qucağına götürüb. Yavaşca salam verdim.

Gülüb dedi: “Salam Qədəm xanım, necəsən?”

Ürəyimdə çox sevinsəm də, ciddi şəkildə cavabını verdim. “Gör sənə nə almışam! Allah eləsin, xoşuna gəlsin!” - deyib çantaları göstərdi.

Mətbəxə girib özümü işlə məşğul etdim, amma bütün diqqətim onda idi. Uşaqlara aldığı paltarları əyinlərinə geyindirirdi. Birdən uşaqlar təzə paltarla mətbəxə girdilər. Qorxdum ki, paltarları bulanar. Onları qucağıma götürüb bayıra çıxardım.

Məni görən kimi dedi: “Bizə bir stəkan çay da vermirsən, heç olmasa, gəl gör aldığım paltarlardan xoşun gəlir?!”

Gördü ki, asanlıqla danışmayacağam. Gülüb dedi: “Sən Səmədin canı, gül”.

Məni gülmək tutdu. Dedi: “İndi ki güldün, o çanta sənin. Qədəm canı, qaş-qabağımı sallasan, elə indi qalxıb gedəcəyəm. Uşaqların bir neçəsi bu axşam qayıdırlar”.

Gördüm ki, yox, məsələ ciddidir və bu ədalarla iş həll olmaz. Çantanı götürüb o biri otağa apardım və paltarları geyindim. Zövcü həmişəki kimi əla idi. Mənə kofta, ətək və yeni dəb düşmüş biserli paltar almışdı. Güzgüdə özümə baxırdım. Birdən içəri girib dedi: “Bəh-bəh! Qədəm, öz canım haqqı, ay kimisən. Necə də yaraşır!”

Xəcalət çəkib dedim: “Sağ ol. Bayıra çıxırsan?! Paltarımı dəyişmək istəyirəm”.

Əlimi tutub dedi: “Necə?! Paltarını dəyişmək istəyirsən?! Olmaz. Evdə bu paltarı geyinməlisən. Bəs demədim ki, biz bayram keçirmirik?! Amma bir-birimizin yanında olanda və sən güləndə bayramdır”.

Dedim: “Axı heyfdir. Bu, qonaqlıq paltarıdır”.

Gülüb dedi: “Mən də sənın qonağınam. Yəni mənim üçün bu paltarı geyinə bilməzsən?!”

Təslim oldum. Əlimi tutub dedi ki, otur.

Uşaqlar otağa girdilər və məni təzə paltarda görüb təəccübləndilər. Səməd əlimi tutduğu halda dedi: “Günorta baş verənlərə görə üzr istəyirəm. Günah mənimdir, bağışla. Əgər hirsləndimsə, əlimdə deyildi. Bilirəm ki, sərt danışdım. Amma bağışla, haqqını halal et. Özün bilirsən ki, mənə bütün dünyadan əzizsən. Bu dünyada indiyə qədər heç kimi sənın kimi sevməmişəm. Hərdən düşünürəm ki, Allah eləməmiş, bu sevgi məni Allahdan uzaqlaşdırmasın. Amma yaxşı fikirləşəndə görürəm ki, sənə eşqim məni Allaha yaxınlaşdırır. Gündə min dəfə Allaha şükür edirəm ki, sonunda mənə qismət

oldun. Heyf ki müharibə başladı, yoxsa başımda çoxlu fikirlər vardı. Bilirsən cəbhədə nə qiyamətdir?! Bilirsən Səddam qadın və uşaqlarımızın başına nə oyun açır?! Əgər orada olub bütün bu əzab-əziyyətləri, qətl və qırğınları görsəydin, mənə haqq qazandırardın. Qədəm can, məndən incimə, məni başa düş. Vallah, çətindir. Bunu qəbul elə ki, hələlik bizə bayram yoxdur. Bir dəfə Kaşani küçəsinə gedib qaçqınların necə ağır şəraitdə yaşadığına bax. Məgər onların ev və ailələri yox idi?! Onlar da öz şəhərlərinə, evlərinə, düz-əməlli həyatlarına qayıtmaq istəyirlər”.

Özümə gəlib dedim: “Sən doğru deyirsən. Sən haqlısan. Mən üzr istəyirəm”.

Rahat nəfəs alıb dedi: “İlahi, şükür! Bu məsələ hər ikimizə aydın oldu. Çoxdandır demək istədiyim başqa bir məsələ də özüm barədədir. Həqiqət budur ki, müharibə həyatımızın bir hissəsi olub. Hər dəfə gələndə deyirəm ki, sizinlə sonuncu görüşümdür. Hər halda, Allah Özü bilir. Uşaqlara tapşırıbmışam ki, maaşımı sənə versinlər. Şəmsullaha, Teymura və Səttara da başqa şeylər tapşırıbmışam ki, sən çox əziyyətə düşməyəsən”.

Ağlayıb dedim: “Səməd, bəsdir. Bu nə sözdür?! Eşitmək istəmirəm. Daha bəsdir!”

Barmağı ilə gözümlün yaşını silib dedi: “Ağlama, uşaqlar narahat olarlar. Bu, həqiqətdir. İndidən hazırlaşmalısən ki, vaxtı çatanda dözə biləsən”. Bir qədər dayanıb yenidən əlavə etdi: “Bu dəfə də gedəndə tez qayıdacağımı gözləmə. Bəlkə üç-dörd ay çəkdi. Uşaqlara yaxşı bax və dözümlü ol”.

Və mən dözümlü oldum. Səməd bir neçə gündən sonra getdi, üç-dörd aydan sonra gəlib bir həftə qaldı və yenidən getdi. Hərdən zəng vururdu, hərdən də

məzuniyyətə çıxmış dostlarına bizə baş çəkmələrini və vəziyyətimizi öyrənmələrini tapşırırdı. Qardaşları ağa Şəmsullah, Teymur və Səttar da arabir gəlib bizə baş çəkirdilər. Hacı ağam məndən ötrü çox darıxırdı. Hərdən tək, hərdən də Şina ilə yanımıza gəlir, bir neçə gün qalıb gedirdilər. Bəzən də biz Qayışa gedirdik. Lakin orada evimdən ötrü çox darıxırdım, fikirləşirdim ki, birdən Səməd Həmədana gələr. Ürəyim darıxır və qanadı qopmuş quş kimi vurnuxurdum. Nəhayət, özümü Həmədana yetirirdim. Evimizdən həmişə Səmədin ətri gəlirdi. Paltarları, ayaqqabıları və canamazı mənə rahatladırırdı.

Bu həyata alışmışdım. Könlüm yalnız buna görə xoş idi ki, Səməd yaşayır. Bu mənə kifayət edirdi.

Müharibə şəhərlərə gəlib çıxmışdı. Bəzən bir gündə bir neçə dəfə həyəcan signalı verilirdi. İraq təyyarələri şəhərin səmasında peyda olub yaşayış məntəqələrini bombalayırdılar. Bütün bunlarla belə, həyat davam edir və müharibədən iki il ötürdü.

1982-ci ildə üçüncü dəfə hamilə oldum. Narahat idim. Fikirləşirdim ki, bu şəraitdə üçüncü uşağı necə dünyaya gətirə və böyüdə bilərəm. Mən narahat idim, Səməd isə sevinirdi. Hər bir fürsətdən istifadə edib Həmədana gəlir, nazımla oynayırdı. Bütün qohumlara demişdi ki, mən olmayanda Qədəmdən muğayat olun.

Qayıdanda deyirdi: “Qədəm, sən mənə nə etmişən?! Bir an da beynimdən çıxmırsan, hər an mənimləsən”.

Buna baxmayaraq, müharibəni məndən üstün tutduğunu həm özü bilirdi, həm də mən. Həmədan bombalananda hamı nigaran qalırdı, qardaşları gəlib bizi Qayışa aparırdılar. Bəzən də ailəvi şəkildə gəlib bir neçə ay yanımızda qalır, ara sakitləşəndə gedirdilər.

Üçüncü uşağın gəlişi Səməddə həyata ümidi artırırdı. O, ev almaq fikrinə düşdü, borc-xərclə evə adını yazdırdı. Bir gün sevincək gəlib dedi: “Daha sizdən arxayın oldum. Sizə ev aldım. Daha kirayənişlikdən canınız qurtaracaq. Yayda öz evimizə köçəcəyik”.

Doqquz ayın içində idim. Səməd on günlük gəlib yanımda qaldı. Lakin uşaq dünyaya gəlmək istəmirdi. Həkim dedi ki, ən azı, bir həftəyə qədər doğulmayacaq. Səməd bizi Qayısa aparıb dedi: “Cəbhəyə baş çəkim, üç-dörd günə qayıdaram”.

O, sağollaşıb gedən kimi ağrım başladı.

İnana bilmirdim. Səməd söz vermişdi ki, bu dəfə uşaq dünyaya gələndə yanımda olsun. Buna görə dözməli, o, qayıdana qədər gözləməli idim. Uşaq isə bu məsələləri başa düşmür, dünyaya gəlməyə tələsirdi. Ağrıdan qıvrılırdım, amma heç nə demirdim. Şina tez anlayıb dedi: “İndi mama dalınca adam göndərəcəyəm”.

Dedim ki, yox, hələ tezdir. Üzünü turşudub dedi: “Mən vaxtını bilməsəm, daha hansı işə yarayaram?!”

Gedib mənə yataq sərdi. Bir qazanı su ilə doldurub həyətdəki primusun üstünə qoydu. Sonra gəlib otaqda oturdu və ağ parça tikələri kəsməyə başladı. Danışa-danışa gözücü mənə baxırdı. Xədicə və Məsumə otaqda oynayırdılar. Mənə və uşaqlarıma dua edirdi. Dəqiqəbaşı yanıma gəlib əlini alnıma qoyur, başımı öpür, mənə müxtəlif bitkilər dəmləyib verirdi.

Birdən halım pisləşdi. Daha dözə bilmir, ağrıdan qışqırırdım. Anam parçaları yerə atıb o biri qızlarını və gəlinlərini çağırmağa qaçdı. Az sonra ev köməyə gəlmiş xanımlarla doldu. Mama gecikirdi. Anam ətrafıma fırlanır, bitkilərdən dəmlədiyi mayeni verə-verə deyirdi: “Qorxma, əgər mama gəlməsə, uşağı özüm

götürəcəyəm”. Mama günortadan sonra özünü çatdırdı və yarım saatdan sonra uşaq dünyaya gəldi.

Şina uşağı qucağına götürüb sevincək dedi: “Qədəm can, oğlandır. Mübarək olsun! Gör necə ağ və toppuş oğlandır! Necə də qəşəngdir!”

Sonra bir nəfəri qayınanamın yanına muştuluğa göndərdi. Uşağın ağlamaq səsi gələndə rahat nəfəs aldım. Evdə çox adam vardı, amma bədənim keyidiyindən və məni yuxu basdığından heç bir səs eşitmirdim.

Ertəsi gün Hacı ağam nə olur-olsun, Səmədi tapmağa getdi. Axşamüstü Səmədsiz qayıtdı. Döyüş yoldaşlarından birini görüb ona xəbər yollamışdı. Həmin andan gəlişini gözləməyə başladım. Düşünürdüm ki, sabah mütləq özünü çatdırar.

Sabah və birisi gün olanda, Səməd isə gəlməyəndə tənələr başladı: “Yazıq Qədəm! Oğul doğub, atası gəlib çıxmır!”

- Necə laqeyd ərdir!

- Zavallı Qədəm! İndi üç uşaqla nə edəcək?!

- Axı buna da ər deyirlər?!

Şina bu sözləri eşidib məni əzizləyirdi. Bəlkə elə buna görə dedi: “Əgər ağa Səməd özü gəlsə, heç; əgər gəlməsə, özüm nəvəmə yeddigünlük keçirib qonaqlıq verəcəyəm”.

O qədər qarıya baxıb gözləmişdim ki, taqətim çəkilməmişdi. Kimsə bir söz deyən kimi tez inciyib ağlamağa başlayırdım. Yeddi gün də oldu, amma Səməd gəlmədi. Doqquzuncu gün idi. Anam dedi: “Mən daha gözləməyəcəyəm. Gedib qonaqları dəvət edirəm. Ərin gəlsə də, xoş gəlib!”

Onuncu gün səhər Şina bacılarım və qardaşım yoldaşları ilə birgə bişir-düşürə və nahar tədarükünə

başladı. Günortaya yaxın idi. Küçədən uşaqların biri qışqırdı: “Ağa Səməd gəldi”. Uşağa süd verirdim. Onu yerə qoyub çadramı belimə bağladım və başıma bir şey atıb hündür pillələrdən çətinliklə endim. Həyətdə adam çox idi. Bacım görüb dedi: “Qız, niyə belə bayıra çıxmısan?! Sən yeni azad olmamısan?”

Sonra da çadrasını çıxarıb başıma atdı. Yaxşı yeriyə bilmirdim. Yavaş-yavaş özümü küçəyə çatdırdım. Küçənin başından bir kişi gəlirdi. Əyninə pasdar forması geyinmişdi və çiyində çanta vardı. Saqqallı və toztorpağın içində idi, amma Səməd deyildi. Buna baxmayaraq, küçənin ortasına qədər getdim. Səmədin dostlarından idi. Utana-utana salamlayıb Səmədin halını soruşdum. Dedi: “Yaxşıdır, amma mənə, bu tezliyə gələ bilməyəcək. Bu yaxınlarda əməliyyatımız olacaq. Mən də nənəmə baş çəkməyə gəlmişəm. Xəbər vermişdilər ki, halı çox pisdir. Sabah qayıdacağam”.

Sanki başıma soyuq su tökdülər. Bütün bədənim titrəməyə başladı, əl-ayaqlarım keyidi. Divara söykənib o qədər dayandım ki, kişi gözdən itib getdi. Şina və bacılarım Səməddən muştuluq almaq üçün küçəyə çıxmışdılar. Məni o vəziyyətdə görüb qoltuğuma girdilər və otağa apardılar.

Yatağıma uzandım. Bütün bədənim əsirdi. Şina mənə şərbət gətirdi və yorğanımı üstümə atdı. Başımı yorğanın altına saldım. Boğazımı qəhər tutmuşdu. Özümü yatmışlığa vurdum. Bilirdim ki, Şina hələ başımın üstə oturub və yavaşca ağlayır. Ağlamaq istəmirdim. Həmin gün oğlumun qonaqlığı idi. Qonaqlığı pozmamalı idim.

Günorta qonaqlar bir-bir gəldilər. Qadınlar qonaq otağında oturdular, kişilər də başqa bir otağa keçdilər. Nahar yeməyindən sonra bacım gəlib uşağı qucağımdan

aldı və ad qoymaq üçün apardı. Səmədin babası Hacı İbrahim uşağın adını Mehdi qoydu, özü də qulaqlarına azan və iqamə oxudu. Günortadan sonra kişilər sağollaşib getdilər. Avqust ayı idi və əkinçilərin iş mövsümü idi. Qadınlar isə axşama qədər qaldılar. Qardaşım yoldaşları və bacılarım həyəətə düşüb qabları yudular, meyvələri böyük buludlara yığdılar. Mehdi yanımda yatmışdı. Qadınların söhbəti qızışdı. Mənim gözüm qapıda idi; ümidvar idim ki, qapı açılacaq və oğlumun qonaqlığının son anında Səməd gələcək.

On beşinci fəsil

Mehdi qırxgünlük toppuş bir uşaq olmuşdu. Gülməyi təzə öyrənmişdi. Xədicə və Məsumə saatlarla yanında oturub onunla oynayır, onun gülməsinə və əl-ayaqlarını tərpətməsinə sevinirdilər. Hamımız Səməddən nigaran idik. Mümkün olan hər bir adamdan xəbər göndəirdik ki, salamatlığından xəbərdar olaq. Deyirdilər ki, Səməd əməliyyatla məşğuldur, vəssalam.

Şina mənim halımı görüb kədərlənir və deyirdi: “Uşağa bu qədər qəmli-kədərli süd vermə. Məsum uşağı xəstələndirərsən”.

Öz əlimdə deyildi. Ürəyimdə qiyamət idi. Hər an fikirləşirdim ki, indicə pis xəbər gətirəcəklər.

Bir gün yenə otaqda oturub pis fikirlər içində Mehdiyə süd verirdim. Birdən qapı açıldı və Səməd otağa girdi. Bir neçə an yerimdə donub ona baxdım. Fikirləşirdim ki, bəlkə yuxu görürəm. Lakin özü idi. Uşaqlar sevinib qaça-qaça özlərini onun qucağına atdılar.

Səməd Xədicə ilə Məsuməni öpüb qucağına götürdü. Uşaqları öpə-öpə mənə baxır və tez-tez halımı soruşurdu. Nə edəcəyimi və o anda onunla necə davranacağımı bilmirdim. Bu müddətdə dəfələrlə fikirləşmişdim ki, gəlsə, bunu deyəcəyəm, belə edəcəyəm. Lakin o anda o qədər sevinirdim ki, ən yaxşı rəftarın nə olduğunu bilmirdim. Bir az sonra özümə gəldim və soyuq şəkildə cavabını verdim.

Gülməyə başlayıb dedi: “Yenə küsmüsən?!”

Özümü də gülmək tutdu. Həmişə belə idi. Məni qəfildən yaxalayır. Dedim: “Yox, niyə küsum?! Oğlun dünyaya gəlib, xanımın salamatlıqla azad olub evində oturub, əri oğlunun yeddigünlüyündə yaxşı məclis

keçirib, uşaqlar öz evimizdə, öz süfrəmizin başında böyüürlər. Nədən ötrü küsməliyəm?! Məgər bu qədər xoşbəxtliyin içində xəstəyəm ki, deyinəm?!”

Uşaqları yerə qoyub dedi: “Tənə vurursan?!”

Hırlənmişdim. Dedim: “Sən gedəndən fikirləşirəm ki, bu müharibə yalnız sənə, mənə və bu məsum körpələrə aiddir?! Bu kənddə bu qədər kişi var. Nə üçün müharibə yalnız bizim həyatımızı çətinliyə salıb?!”

Narahat oldu, qaşları düyünləndi və dedi: “Bütün bu müddətdə yanlış fikirləşmişəm. Müharibə təkcə sənə aid deyil. Müharibə digər qadınlara da aiddir. Müharibə bir gecənin içində çoxların ərlərini, evlərini, həyatlarını və uşaqlarını alıb. Yeganə oğlu müharibədə şəhid olmuş, özü indi arxa cəbhədə xalqın övladlarına tibbi yardım göstərən analar var. Müharibə həm də o kişilərə aiddir ki, 7-8 övladlarını buraxıb cəbhəyə gediblər; 70-80 yaşlı qocalar, bir gecənin bəyləri, on dörd yaşlı yeniyetmələr. Onları görəndə özümdən acığım gəlir. Mən bu inqilab və xalq üçün nə etmişəm?! Heç bir şey. Onlar vuruşub həyatlarını qurban verirlər ki, sən burada uşaqlarının yanında rahat yatasan. Yoxsa İraq çoxdan bu ölkənin işini bitirmişdi. Əgər onlar olmasalar, sən bu rahatlığa uşağını qucağına götürüb süd verə bilərsənmi?!”

Səmədin səsinə Mehdi oyanıb ağlayırdı. Onu qucağına götürdü, öpüb dedi: “Gec gəldiyim üçün bağışla, əməliyyatımız vardı”.

Bacım otağa girib dedi: “Ağa Səməd, muştuluq ver, bu dəfə uşaq oğlandır”.

Səməd gülüb dedi: “Muştuluq verərəm, amma oğlan olduğu üçün yox, ona görə ki, Allaha şükür, həm Qədəm, həm də uşaqlar salamatdırlar”.

Sonra Mehдини mənə verib Xədicə və Məsumənin yanına getdi. Onları qucağına götürüb dedi: “Vallah, bunların saçının bir tükünü min oğlana dəyişməyəm. Yalnız buna görə sevinirəm ki, məndən sonra Qədəmin və qızların yanında bir kişi olacaq”.

Dodağımı dişlədim. Bacım narahat halda dedi: “Ağa Səməd, Allah eləməsin, niyə belə danışırsan?!”

Səməd gülüb dedi: “Bəs oğlumun adı nədir?”

Məsumə və Xədicə Mehдинin yanında oturub onu öpdülər və dedilər: “Dadas Mehdi”.

Dörd-beş gün Qayışda qaldıq. Yaxşı günlər idi. Həmişəki kimi bir yerdə qonaqlığa gəldik. Nahara bu bacının evindəydik, şama o qardaşın. Səməddən öncə Mehдинin qonaqlığında bütün qonaqları görsəm də, onunla birgə qonaqlığa getmək başqa aləm idi. Onda mənə və uşaqlara xüsusi hörmət edirdilər, qonaqlıqlar daha rəsmi keçirilirdi. Bunu hətta saxsı qablardan, metal və yeni qaşıqlardan da anlamaq olurdu.

Səməd beşinci günündə dedi: “Əşyalarını topla, gedək öz evimizə”. Həmədana gəldik. Bir neçə ay idi evi qoyub getmişdim. Hər yer toz-torpaq içində idi. Axşama qədər süpürüb-təmizlədim. Axşam Səməd sevincək və gülürüzlə gəldi. Əlimə bir açar verib dedi: “Bu da öz evimizin açarı”.

Sevindiyimdən açarı öpdüm. Səməd mənə baxıb gülürdü. Dedi: “Ev hazırdır. Sabah səhər daşına bilərik”.

Ertəsi gün əşyalardan bir qədərini götürüb öz evimizə gətdik. Qəşəng ev idi. İki yataq, bir qonaq otağı və mətbəxi vardı. Tualet giriş qapısının önündə pillələrin başında idi, hamam isə dəhlizdə idi. Sevindiyimdən yerə-göyə sığmırdım. Həyəətə kiçik bir palaz sərib uşaqları üstündə otuzdurdum. Süpürgəni götürüb təmizləməyə

başladım. Ev yenidən tikilib qurtarmışdı və çirkli idi. Günortaya qədər şüşələri sildik, mətbəxi, dəhlizi və otaqları süpürdük.

Axşam ağa Şəmsullah və yoldaşı da gəldilər. Səməd dostlarından bir neçə nəfərlə köməkləşib əşyalarımızı gətirdilər. Gecənin yarısına qədər əşyaları düzdük. Bu ev əvvəlki evlərdən böyük idi. Yeganə xalçamızı hara sərəcəyimi bilmirdim. Səməd dedi: “Narahat olma, sabah bütün evə palaz döşəyəcəyəm”. Ertəsi gün erkəndən durub evi təmizləməyə və səliqəyə salmağa başladım. Ağa Şəmsullahın yoldaşı da kömək edirdi. Axşama qədər işlər bitdi və hər şey öz yerinə qoyuldu.

Axşam samovarı qaladım, çay dəmlədim və bir sini çayla həyətdə düşdüm. Səməd həyəti yuyurdu. Bağçanın yanına kiçik bir palaz sərmişdik. Oturub danışmağa və çay içməyə başladıq. Uşaqlar da həyətdə oynayırdılar. Bir az sonra Səməd otağa girib geyindi və gəlib dedi: “Mən artıq getməliyəm”. Soruşdum ki, hara? Dedi: “Cəbhəyə”.

Narahat halda dedim: “Belə tez?!” Gülüb dedi: “Xanım, deyəsən, yaxşı keçib. Bir həftədir gəlmişəm. Mən bir-iki günlüyə gəlmişdim, ancaq bu evə görə qaldım. Şükür Allaha ki, ev sarıdan da arxayın oldum. Əgər qayıtmasam, içinə girməyə bir yuvanız var”.

Söhbəti dəyişdirmək üçün dedim: “Nə vaxt qayıdırsan?”

Başını göyə qaldırıb dedi: “Zamanını Allah bilir. Əgər Allah istəsə, qayıdacağam. Qayıtmasam da, uşaqlar sənə əmanət!”

Çəkmələrinin bağını bağlayırdı. Həmişəki kimi başının üstə dayanmışdım. Qardaşı yoldaşını çağırıb

dedi: “Xanım, siz də haqqınızı halal edin. Bu bir neçə gündə çox əziyyətimizi çəkdiniz”.

Küçənin başına qədər onunla getdim. Axşam idi. Küçə qaranlıq və səssiz idi. Bir qədər gedəndən sonra daha qaranlıqda onu görmədim.

Bir ay idi getmişdi. Mənim başım yeni evə və Mehdiyə qarışmışdı. Küçədəki evlər bir-bir hazır olurdu və yeni qonşular tapırdıq. Bir gün evlərini yeni təhvil almış qonşunu təbrik etməyə getmişdim. Xədicə yanıma gəlib dedi: “Ana, əmim zəng vurub, səninlə işi var”. Mehдини qucağıma götürdüm. Necə sağollaşdığımı bilmədən yandakı qonşumuzun evinə getdim. Küçədə yalnız onlarda telefon vardı. Qayınım zəng vurmuşdu. O dedi: “Axşamüstü Səmədlə birgə Həmədana gəlirik. Dedim ki, xəbərin olsun”. Çox qərribə idi. Səməd heç vaxt gəlməzdən öncə xəbər verməzdi. Çox həyəcanlanıb evə gəldim. Əlim işə yatmırdı. Bir an özümə ürək-dirək verib deyirdim: “Səmədə bir şey olsaydı, Səttar deyərdi”. Bir neçə saniyədən sonra isə deyirdim: “Yox, yəqin nəsə olub. Ağa Səttar məni hazırlamaq istəyirmiş”. Axşama qədər həyəcandan ölüb-dirildim. Güclə ayağa qalxıb yemək hazırladım və evi səlqiyyəyə saldım. Hava yavaş-yavaş qaralırdı. Dəqiqəbaşı uşaqları küçənin başına göndərirdim ki, atalarının gəlib-gəlmədiyinə baxsınlar. Özüm də qapının yanında oturmuşdum və arabir küçəyə baş çəkirdim.

Gördüm ki, belə olmaz. Uşaqları götürüb qapının önündə oturdum. Şam azanı idi. Azançının məlahətli səsi gəlir, gözlərimdən yaş süzülürdü. Allaha yalvarırdım:

“İlahi! Bu əziz vaxta and verirəm! Uşaqlarımı yetim qoyma! Mehdi hələ atasını düz-əməlli tanımır. Xədicə və Məsumə atalarına çox alışmışlar. Gör necə səbirsizliklə atalarını gözləyirlər. İlahi! Ərimi səndən sağ-salamat istəyirəm”. Bunları deyib ağladığım yerdə birdən iki nəfərin küçənin başındakı qaranlıqdan yaxınlaşdıqlarını gördüm. Biri əlini o birinin çiyinə qoymuşdu və axsaya-axsaya gəlirdi. Bir az yaxınlaşandan sonra tanıdım. Ağa Səttarla Səməd idi. Dedim ki, uşaqlar, ata gəldi və sevincək cəld gözlərimin yaşını sildim.

Xədicə və Məsumə qışqıra-qışqıra Səmədin qabağına qaçıb belinə dırmaşdılar. Uşaqların gülüşü və “ata-ata” demələri mənə ağlatdı. Qabaqlarına qaçdım. Səməd yaralanmışdı. Bunu ağa Səttar dedi. Ayağına qəlpə dəymişdi. Bir neçə gün Qumda xəstəxanada yatmışdı və yenəcə buraxılmışdı. Evə qaçdım. Mehdiyəni beşiyinə qoyub Səmədə yataq hazırladım. Sonra qayıdıb köməklə Səmədi gətirdik və yatağa uzandırdıq. Uşaqlar onu bir an da buraxmırdılar. Məsumə əlini və üzünü öpürdü, Xədicə yaralı ayağını tumarlayırdı. Ağa Səttar Səmədin dərmanlarını mənə verib istifadə saatlarını başa saldı. Bir neçə iynəsi də vardı, gündə biri vurulmalı idi. Həmin gecə ağa Səttar bizdə qalıb səhərəcən Səmədə qulluq etdi. Ertəsi gün səhər getdi. Günortaya yaxın yemək bişirdiyim zaman Səməd mənə çağırırdı. Halının yaxşı olmadığı biliniyordu. Dedi: “Qədəm, çiynim pis ağrıyır. Gəl gör nə olub”.

Köynəyini qaldıranda ürəyim kabab oldu. Kürəyində xırda pul boyda bir yer qaralmışdı. Yadıma düşdü ki, yəqin münafıqların atdığı əl qumbarasının qəlpələrindəndir.

Dedim ki, qumbara qəlpəsidir. Dedi: “Get bir sancağı qızdır, gətir”.

Dedim: “Nə etmək istəyirsən?! Əl vurma, gedək həkimə”.

Dedi: “Bu balaca qəlpədən ötrü həkimə gedim?! İndiyə qədər özüm 10-15 belə qəlpə çıxarmışam. Bir şey deyil. Get isti sancaq gətir”.

Dedim ki, kürəyin çirkəyib.

Dedi: “Qədəm, get, sən Allah, çox ağrıyır”.

Ayağa qalxıb sancağı qazın üzərində qıpqırmızı qızardıb gətirdim.

Dedi: “İndi o qaraltının altına vur. Qəlpəni hiss edəndə sancağı altından sal və onu çıxar”.

Sancağı dərisinə yaxınlaşdırdım, amma ürəyim gəlmədi. Dedim: “Al, mən vura bilmirəm. Özün çıxar”.

Dilxor halda dedi: “Mən ağrı çəkirəm, sən dözə bilmirsən?! Sən mənim canım, Qədəm, tez ol, ağrıdan öldüm”.

Yenidən sancağı qaralmış hissəyə yaxınlaşdırdım, amma yenə ürəyim gəlmədi. Dedim: “Bacarmıram, ürəyim gəlmir. Səməd, sən Allah, həmin 10-15 qəlpə kimi bunu da özün çıxar”.

Həyəətə çıxdım. Uşaqlar oynayırdılar. Bağçanın yanında oturub yavaş-yavaş cana gələn albalı ağacına baxırdım.

Bir az sonra otağa girdim. Gördüm ki, Səməd əlində bir güzgü tutub dəhlizdəki güzgünün önündə dayanıb və sancaqla kürəyinin yarasını açır. Qaşlarını düyünləmişdi və dodağını dişləyirdi. Görünür, ağrı çəkirdi. Birdən qışqırıb dedi: “Məncə, çıxdı. Qədəm, gəl bax”.

Yaradan qan damırdı, ətrafı çirkləmişdi. Bayıra kiçik qara bir şey çıxmışdı. Dəsmalı əlindən alıb onu götürdüm və dedim: “Budur”.

Dedi: “Özüdür ki var. Lənətə gəlmiş!”

Pis oldum. Qaynar su hazırlayıb ətrafını yaxşı təmizlədim, amma yaraya baxmağa ürəyim gəlmədi. Gözlərimi bağlamışdım və hərdən bir gözümlü yarımçıq açırdım. Qəlpənin yeri boş qalmışdı və qanayırdı. Gördüm ki, belə olmaz. Yaranı savlon məhlulu ilə yudum. Yalnız o zaman Səməd ağrıdan qışqırıb yerindən qalxdı. Yaranı bağladım. Əllərim əsirdi. Ona baxdım. Dedi: “Niyə rəngin qaçıb?!”

Köynəyini aşağı çəkdim. Gülüb dedi: “Bizim xanıma bax. Mən ağrı çəkirəm, onun rəngi qaçır!”

Uzanmasına kömək etdim. Böyrü üstə uzandı. Uşaqlar otağa girib səs-küylə oynayırdılar. Mehdi yuxudan oyanmışdı və ağlayırdı. Deyəsən, ac idi. Səmədə baxdım. Çox tez yuxuya getmişdi. Sanki yüz ildir yatmayıbmış!

Səmədin yarası elə idi ki, on gün evdən bayıra çıxa bilmədi. Ondan sonra da bir müddət əsa ilə gəzdi. Axşamlar dostları gəlirdilər və birgə şəhid ailələrini görməyə gəldirdilər. Hərdən də məscid və məktəblərə gedib çıxış edirdi, cəbhələrin vəziyyətindən danışdı və cəbhəyə getməyə həvəsləndirirdi. Əvvəlcə öz ailəsindən başlamışdı. Bir neçə ay idi qardaşı Səttarı cəbhəyə aparmışdı. Hər yerdə və həmişə bir-birinin yanında idilər. Ağa Səttar bir müddət idi evlənmişdi. Buna baxmayaraq, cəbhədən əl çəkmirdi.

Səmədin yaralanmasından təxminən iyirmi gün ötürdü. Bir gün səhər hərbi formasını geyinib çantasını götürdü. Dedim ki, hara?

Dedi: “Cəbhəyə”.

Təəccübdən ağızım açıq qalmışdı. İnanmırdım. Həkim ona ən azı, üç ay istirahət yazmışdı.

Dedim ki, bu vəziyyətdə?!

Gülüb dedi: “Məgər nə vəziyyətdəyəm?! Şil olmuşam, yoxsa çolaq?! Bu gün halım həmişəkindən yaxşıdır”.

Dedim ki, sən yaxşılaşmamısan.

Axsaya-axsaya gedib uşaqların yanında oturdu. Hər üçü yatmışdı. Əyilib alınlarından öpdü. Ayağa qalxıb divarın yanındakı əsasını götürdü və dedi: “Qədəm can, bir tapşırıqın varmı?”

Ondan tez qaçıb qapının çərçivəsinin üstündə dayandım. Əllərimi açıb dedim: “Getməyə qoymayacağam”.

Yaxınlaşıb düz qarşımda dayandı və dedi: “Bu nə işdir?! Ayıb deyil?!”

Dedim: “Ayıb deyil. Getməyə qoymayacağam”.

Qaşlarını düyünləmişdi: “Niyə belə edirsən?! Deyəsən, şeytan səni yoldan çıxarıb. Sən belə deyildin axı!”

Məni ağlamaq tutdu. Dedim: “Bu günə qədər nə çəkmişəmsə, sənə görə çəkmişəm; bütün bu çətinliklər, bu şəhərdə köməksiz üç körpə ilə yaşamaq... Hamısına sənə görə dözmüşəm. Çünki sən belə istəyirdin. Çünki sən belə rahat idin. İstəyəndə getdin, istəyəndə gəldin, bir söz demədim. Lakin bu gün səni buraxmayacağam. Özümün və uşaqlarımın haqqına həmişə göz yummuşam, amma bu dəfə sənin sağlamlığın sual altındadır. Qoymayacağam. Sənin haqqına göz yummayacağam. Uşaqlarımın haqqından keçmirəm. Uşaqlarıma ata lazımdır. Sağlamlığını təhlükəyə atmana qoymayacağam. Ayağın çirk etsə, neyləyərək?!”

Soyuqqanlıqla dedi: “Heç nə. Neyləyərək?! Kəsərik. Kəsib tullayırıq. İmama fəda olsun!”

Laqeydliyindən bezmişdim. Dedim: “Səməd!”

Dedi: “Can!”

Dedim: “Get, otur yerində, nə vaxt həkim icazə versə, mən də icazə verəcəyəm”.

Əsasına söykəlib dedi: “Qədəm can, neçə illər dözdün, səbirli oldun, mənim və uşaqların əziyyətini çəkdi, sağ ol, amma yolun yarısından qayıtma, savablarını zay eləmə. Bax, mən imamı görəndən and içmişəm ki, son damla qanıma qədər ona əsgər olum və nə desə, “baş üstə” deyim. Yəqin ki yadındadır. İndi də imam cihad fərmanı verib, deyib ki, cihad edin, dininizi və vətəninizi qoruyun. Mən də demişəm ki, baş üstə. Qoy üzükara olmayım!”

Dedim: “Olsun, “baş üstə” de, amma halın yaxşı olanda”.

Dedi: “Qədəm, vallah, halım yaxşıdır. Sən görməmişən, uşaqlar bir ayaqla, bir əllə cəbhədə vuruşurlar, uf da demirlər. Mənə isə heç nə olmayıb”.

Dedim: “Sən ailəni heç sevmirsən”.

Üzünü çevirdi və heç nə emədi. Axsaya-axsaya gedib dəhlizin küncündə oturdu.

- Haqlısən, sizin üçün etməli olduqlarımı etməmişəm. Amma Allaha and olsun, həmişə sevmişəm və sevirəm.

- Yox, sən cəbhəni və imamı bizdən çox sevirən.

Əlimdən bezmişdi.

- Qədəm, bu gün niyə belə olmusan? Niyə məni rahat buraxmırsan?

Birdən ağzımdan çıxdı: “Çünki səni sevirəm”.

İlk dəfə idi bu sözü deyirdim.

Başını dizlərinə qoyub zar-zar ağlamağa başladı. Mən də pis oldum. Mətbəxdə oturub bərkdən ağladım. Bir az sonra axsaya-axsaya yanıma gəldi, əlini çiynimə qoyub dedi: “Ömür boyu bu cümləni gözləmişəm, Qədəm can, bəs indi niyə?! Kaş bu son anda da deməzdin! Ürəyimi alt-üst edib qılıncın altına göndərirsən. Mən də səni sevirəm, amma nə edim?! Üzərimdə ağır vəzifə və məsuliyyət var”.

Bir az dayandı. Nəsə fikirləşirdi. Gedib-getməmək arasında qalmışdı. Lakin birdən dedi: “İki-üç aylıq pulunuzu taxçaya qoymuşam. Az fikir çək. Uşaqlarla məşğul ol. Mehdidən muğayat ol. O, evin kişisidir”.

Sonra əlavə etdi: “Əgər məni həqiqətən, sevirənsə, imama verdiyim sözə xilaf çıxmağıma qoyma. Kömək et ki, son ana qədər sözümə sadıq olum. Əgər məni zərrə qədər də sevirənsə, söz ver ki, kömək edəcəksən”.

Söz verib dedim: “Baş üstə”.

Yolunu kəsmədim və o, axsaya-axsaya getdi. “Baş üstə” demişdim, amma içəridən məhv olurdum. Dözə bilməyib kiçik cib Quranımızı götürüb küçəyə qaçdım. Quranı köynəyinin cibinə qoydum. Qoluna girib küçənin başına qədər apardım. Ona maşın tutdum. Maşına minəndə sanki küçə başıma uçdu. Qayıdanda bütün yolboyu ağladım.

İlk dəfə idi ki, Səmədin getməsindən bir həftə ötürdü, amma hələ həyatımız qaydasına düşmürdü. Əlim işə yatmırdı, daim öz-özümə deyirdim: “Qədəm, “baş üstə” dedinsə, bundan da pisini gözləməlisən”.

Otağın bir tərəfindən qalxıb o biri tərəfində otururdum. Fikirləşirdim ki, keçən həftə Səməd burada oturmuşdu, bu vaxtlar birgə nahar yeyirdik, bu vaxtlar filan sözü dedi. Yanımda olduğu anların yaxşı xatirələri bir an da məni tək buraxmırdı.

Evə qərribə kədər çökmüşdü. Qəm-qüssə bir an da məndən əl çəkmirdi. Həmin günlər yenidən hamilə olduğumu bildim. Sanki daha böyük bir kədər gəlmişdi. Dörd uşaq! Mənim 22 yaşım vardı. Bu yaşla həyatın çarxını necə fırladıb dörd uşaq anası ola bilərdim?! İlahi, dərdimi kimə deyim?! Ey Allah! Kaş kabus görmüş olaydım və yuxudan oyanaydım! Kaş analiz verib hamilə çıxmıyaydım! Lakin bu ürəkbulanma, yuxusuzluq və yorğunluq başqa nə ola bilərdi?! İki-üç ay şübhə içində qaldım, bir qədər sonra isə hamilə olduğuma əmin oldum.

O zaman şəhərlərə hücumlar şiddətləndi. Tez-tez Mehdi qucağıma götürür, Xədicəni və Məsuməni çağırıb pilləkənin altına qaçırdıq. Öz-özümə fikirləşirdim ki, bu qədər həyəcanla və işlə uşaq qalar?!

Bir gün yenə həyəcan signalı verildi. Uşaqları qucaqlayıb pilləkənin altında oturmuşdum. Zenit raketlərinin səsi o qədər güclü idi ki, təyyarələrin evimizin üstündə uçduğunu düşünürdüm. Mehdi qorxmışdu, dayanmadan ağlayırdı. Onun ağladığını görəndə Xədicə və Məsumə də ağlayırdılar. Uşaqları sakitləşdirə bilmirdim. Özümün də ağlamağıma az qalmışdı. Uşaqları söhbətə tutur, nağıl danışırıdım ki, fikirləri yayınsın, lakin fayda yox idi. Elə o anda qapı açıldı və Səməd içəri girdi. Uşaqlar əvvəlcə qorxdular. Mehdi Səmədi tanıyırdı, mənə yapışıb qışqırırdı.

Səməd Xədicəni və Məsuməni qucağına götürüb öpdü. Amma nə edirdisə, Mehdi qucağına getmirdi. Raketlərin səsi bir an da dayanmırdı. Səməd dedi: “Niyə burada oturmusunuz?!”

Dedim: “Məgər həyəcan signalını eşitmirsən?!”

Gülüb dedi: “Guya bura sığınmağa gəlmisiniz?! Bura evin ən təhlükəli yeridir. Gedin həyətdə oturun, buradan təhlükəsizdir”.

Xədicənin və Məsumənin əlindən tutub evə keçdi. Mən də Mehdiyəni götürüb arxalarınca getdim. Bir az sonra ağ vəziyyət elan olundu. Səməd düş qəbul etdi, paltarını dəyişdi. Çay içib getdi və bir-iki saatdan sonra dostlarının biri ilə qayıtdı. Bir neçə kisə sement və bir neçə dəmir parçası almışdı.

Həmin gün həyətdə mətbəxin önündə bizə bir sığınacaq düzəldilər. Yanımızda qaldığı bir neçə günün hamısı sığınacağı düzəltməklə keçdi.

Ona bir stəkan çay aparır və sığınacağın qapısının yanında otururdum. O, işləyirdi, mən də baxırdım. Bir dəfə dedi: “Qədəm, yayda kənddəki evimizi tikməyimiz yadımdadır?! Kaş yenə həmin vaxt olaydı və biz dünyanın sonuna qədər elə xoşbəxt yaşayaydıq!”

Dedim: “Deyəsən, yadımdan çıxıb, həmin il yaydan sonra getdin”.

Dedi: “Yadımdadır. Amma yayda bir yerdə idik, çox yaxşı keçdi. Məncə, yalnız o zaman uzun müddət bir yerdə olduq”.

Çayı başına çəkib dedi: “Müharibə qurtarandan sonra bir maşın alacağam, dünyanı səyahətə çıxacağım. Birlikdə bu şəhərdən o şəhərə gedəcəyik”.

Gül-gül dedim: “Bu qədər uşaqla?!”

Dedi: “Yox, yalnız sən və mən.”

Dedim ki, bəs uşaqları nə edəcəyik?

Dedi: “O vaxta uşaqlar böyüyəcəklər. Ya evdə qoyacağıq, ya da Şinanın yanında”. Başımı aşağı salıb dedim: “Yazıq Şina! Belə şeylər fikirləşmə, hələ ki ikimiz bir yerə gedə bilmərik, çünki artıq biri də yoldadır”.

Stəkamı siniyə qoyub dedi: “Nə danışırısan?!”

Sonra qarnıma baxıb dedi: “Nə vaxt?”

Dedim ki, üç aydır.

Dedi: “Əminsən?”

Dedim: “Ağa Səttarın yoldaşı ilə həkimə getdik. O da hamilədir. Doktor dedi ki, hər ikiniz bir gündə azad olacaqsınız”.

Bilirdim ki, bu dəfə özü də çox sevinmir. Amma deyirdi: “Sevinirəm, Allah kərimdir, Onun işinə qarışma. Yəqin məsləhət belədir”.

Nəhayət, sığınacaq hazır oldu. Bir metr eni və bir metr yarım uzunluğunu olan kiçik bir sığınacaq idi. Sevinib deyirdi: “Öz canım haqqı, üstünə raket də düşsə, heç nə olmaz”.

İki-üç gündən sonra getdi, lakin mənim halımı və ruhiyyəmi görüb söz verdi ki, tez qayıtsın.

Bu dəfə sözünə əməl edib iyirmi gündən sonra qayıtdı. Mənə daha çox məhəbbət göstərirdi. Hara gedirdisə, Mehdiyəni özü ilə aparıb deyirdi: “Bilirəm ki, Mehdi nadinc uşaqdır, sənə əziyyət verir”. Bir gün yenə Mehdiyəni qucağına götürüb özü ilə apardı. Lakin hələ uzaqlaşmamış küçədən uşağın ağlamaq səsi gəldi. Həyəcanla küçəyə qaçdım. Mehdi Səmədin qucağında ağlayırdı. Soruşdum ki, nə olub?

Dedi: “Gör oğlun necə bələdir! Maşından konserv tapıb, açıb yemək istəyir”.

Dedim: “Ver yesin, uşaqdır”.

Mehdini qucağıma verib dedi: “Mən bununla bacarmıram, sən sakitləşdir”.

Dedim: “Konservi ver, sakitləşəcək”.

Dedi: “Nə deyirsən?! O konservi mənə cəbhədə veriblər ki, yeyib vuruşum. İndi isə məzuniyyətdəyəm, halal deyil”.

Mehdini öpüb sakitləşdirməyə çalışdı. Dedim: “Bu nə sözdür?! Həyatı çox çətinləşdirirsən. Sən deyən kimi də deyil. Konserv sənənin payındır; ya orada, ya burada”.

Konservi Mehdidən gizlicə götürüb maşının arxasında gizlətdi.

Dedi: “Halal haramlığı şübhəli olan bir iş görmək istəmirəm?!”

Son ayım idi. Səməd söz vermişdi ki, bu dəfə yanımda olacaq, amma ondan xəbər-ətər yox idi. Dekabr ayı idi, güclü qar yağmışdı. Səhər tezdən yuxudan oyandım. Uşaqlar oyanmasın deyə səssizcə qalxıb qarnıma böyük bir yun şal bağladım. Səmədin aldığı isti yaylığı başımın arxasından düyünlədim. Gödəkcəsini geyindim, başıma da papaq qoydum ki, uzaqdan kişiyyə oxşayım və kimsə bir qadının damda qar təmizlədiyini bilməsin. Həyəətə düşdüm. Qar düşündüyümdən də çox yağmışdı. Nərdivanı götürüb damın qırağına söykədim, ayaqlarına iki kərpic qoydum. Bir əlimlə beli, o biri əlimlə də nərdivanı tutub pillələrdən yuxarı qalxdım. Ürəyimdə dua edirdim ki, nərdivan sürüşməsin. Sürüşsəydi, öz işim də bitərdi, uşağın da. Nəhayət, dama çıxdım. Qarı təmizləmək üçün hələ heç kim damına çıxmamışdı.

Sevindim. Belə olanda qonşuların heç biri mənə görməzdi.

O qədər qarı təmizləmək çətin idi. Bunu çox tezliklə başa düşdüm. Lakin nə olur-olsun, təmizləməli idim. Qarı damın bir tərəfindən o biri tərəfinə sürüşdürür və sonra küçəyə tökürdüm.

Bir az sonra qarnım ağrıdı. Öz-özümə dedim ki, yarısını təmizləmişəmsə, gərək bitirim. Qar damın üstündə qalsaydı, tavandan su damacaqdı və yenə özüm əziyyətə düşəcəkdim. Beli hər dəfə itələyəndə damın bir hissəsi təmizlənirdi. Hərdən dayanıb nəfəsimlə buzlanmış əllərimi qızdırırdım. Ağzımdan çıxan buxar fırlana-fırlana yuxarı qalxırdı. Bədənim qızsa da, üzüm və burnumun ucu soyuqdan gizildəyirdi. İş bitirmək üzrə idim ki, birdən belim sancdı, qızıqdı və qarnımda nəyinsə qırıldığı hiss etdim. Sonra beli necə yerə atıb nərdivandan endiyimi bilmədim. Çox qorxmışdım. Hiss edirdim ki, uşağın göbəyi kəsilib və indi bir hadisə baş verəcək. Uşaqlar hələ yatmışdılar. Belim çox bərk ağrıyırdı. Yavaşca dedim: “Ya həzrət Abbas!” Yatağıma gedib həmin paltarlarla uzandım və yorğanı boğazıma qədər çəkdim.

O anlarda nə edəcəyimi bilmirdim. Qalxıb xəstəxanaya gedim, yoxsa qonşulara? Səhər açılmamış hansı evin zəngini vurum? Belimin ağrısı şiddətləndi və bütün qarnımı tutdu. Kaş Xədicəm böyük olaydı! Kaş Məsumə mənə kömək edə biləydi! Baş barmaqlarımdan başlayaraq ayaqlarım, əllərim və bütün bədənim keyidi. Daha heç nə anlamadım. Son anda yavaşca dedim: “Ya həzrət Abbas!” Və yadımda deyil ki, ardınca nəsə dedim, yoxsa yox.

Səməd qarşımda dayanmışdı. Saçı qarışmışdı, üst-başı toz içində idi. Salam verdi. Cavabını verə bilmədim. Danışmağa taqətim yox idi.

Dedi: “Uşaq dünyaya gəlib?”

Yenə də nə etdimsə, cavab verə bilmədim.

Yanımda oturub dedi: “Yenə gecikdim? Bir şey olub? Niyə cavab vermirsən? Xəstəsən? Halın yaxşı deyil?”

Onu görürdüm, amma bir kəlmə də danışa bilmirdim. Gözlərini üzümə zillədi və bir neçə dəfə yavaşca üzümə vurdu. Sonra qışqırdı: “Ya həzrət Zəhra! Qədəm, Qədəm! Mənəm, Səməd!”

Sanki birdən yuxudan oyandım. Bir neçə dəfə gözlərimi açıb-bağladım və dedim: “Sənsən, Səməd?! Gəldin?!”

Səməd mat-məəttəl mənə baxdı. Əlimi tutub dedi: “Nə olub? Niyə belə oldun? Niyə buzlamısan?”

Dedim: “Damda qarı təmizləyirdim, bilmirəm başıma nə gəldi. Deyəsən, özümdən getmişəm. Saat neçədir?”

Dedi ki, səhər ondur. Baxıb gördüm ki, uşaqlar hələ yatıblar. Təxminən saat altıdan yatmışdım.

Səməd başına vurub dedi: “Xanım, sən özünə nə etmişən?! Özünü öldürmək istəyirsən?!”

Bədənimi tərpedə bilmirdim. Əl-ayaqlarım hələ də keyimişdi.

Soruşdu ki, bir şey yemisən? Dedim ki, yox, çörəyimiz yoxdur.

Dedi: “İndi gedib alaram”.

Dedim: “Yox, lazım deyil. Gəl yanımda otur. Qorxuram. Halım pisdür. Bir iş gör. Get qonşu Gülgəz xanıma xəbər ver. Məncə həkimə getməliyik”.

Özünü itirmişdi. Dedim: “Qorxma, bir şey olmayıb. Nəsə olsaydı, indiyə olardı. Bir şey olmayıb. Hələ uşağın dünyaya gəlmə vaxtı da deyil”.

Dedi: “Qədəm, Allah mənim günahlarımdan keçsin! Mənim günahımdır. Gör başına nə iş açmışam!”

Yenidən həmin vəziyyətə düşdüm. Əl-ayaqlarım keyidi, sonra yuxuya getdim. Əlimi tutub məni silkələdi: “Qədəm! Qədəm! Qədəm can! Gözlərini aç, danış. Məni öldürdün! Başına iş açmısan. Ağrın mənə, Qədəm! Qədəm! Qədəm can!”

Həmin axşam üçüncü qızımız dünyaya gəldi. Ertəsi gün xəstəxanadan çıxdım. Səməd Süməyyəni qucağına götürmüşdü. Sevindiyindən yerə-göyə sığmırdı, gülüb deyirdi: “Bu mənim özümə oxşayır, göyçək və məzəlidir”.

Anam, bacılarım və gəlinlər köməyə gəlmişdilər. Şina təzəlikdə infarkt keçirmişdi və yeriyə bilmirdi. Yanımda oturub tez-tez əllərimi öpürdü. Bacılar mətbəxdə yemək bişirirdilər. Gözüm nə qədər Səmədi axtardısa, tapa bilmədim. Bacımı səsləyib dedim: “Mənə bir stəkan çay gətir”.

Çay gətirəndə qulağına pıçıldadım: “Səməd yoxdur?”

Gülüb dedi: “Yox. Sən yatanda dedilər ki, Ağa Səttarın yoldaşının da ağrısı tutub. Ağa Səməd onu xəstəxanaya aparmağa getdi”.

Axşam bir qutu şirniyyatla gəlib dedi: “Allah Səttara da bir Süməyyə verdi”.

Bir neçə kilo nar da almışdı. Gedib bir neçə narı gilələyib kasaya tökdü və gəlib yanımda oturdu. Dedi: “Şükür Allaha, bu dəfə sözümə əməl etdim. Əlbəttə,

qızımız da yaxşı qız oldu. Əgər sabah dünyaya gəlsəydi, bu dəfə də vədimə xilaf çıxacaqdım”.

Nar kasasını mənə verib dedi: “Al ye, sənə yaxşıdır”.

Kasanı almadım. Dedi: “Nə olub, acıqlısan?! Ye, sənin üçün gilələdim”.

Kasanı əlindən alıb dedim: “Bu tezliyə getmək istəyirsən?”

Dedi: “Məcburam. Zəng vurublar”.

Dedim: “Olmaz ki, getməyəsən? Ürəyim istəyir ki, bu dəfə heç olmasa, bir ay yanımda qalasan”.

Gülüb fit çaldı və dedi: “Ooo... Bir ay!”

Dedim: “Səməd, sən mənim canım, qal!”

Dedi: “Verdiyın söz yadından çıxıb. Qabaqkı dəfə nə dedin?!”

Dedim: “Yox, yadımdan çıxmayıb. Get, bir söz demirəm, amma bu dəfə heç olmasa, bir həftə qal”.

Fikrə getdi. Barmağını yorğanın tikiş hissəsinə salıb sapı çəkirdi. Dedi: “Olmaz. Qalmaq istəyirəm, amma uşaqlarımı nə edim?! Anaları mənə ümidlə uşaqlarını cəbhəyə göndəriblər. Onları belə başlı-başına buraxıb burada bekar oturmağım insafdan deyil”.

Yalvardım: “Səməd can, bekar deyilsən, mənim və uşaqlarının yanındasan. Qal”.

Başını aşağı saldı. Televizor müharibə səhnələrini göstərirdi; dağılmış evlər, qaçqın qadın və uşaqlar. Süməyyə yuxudan oyanıb ağladı. Səməd onu qucağına götürüb yedizdirmək üçün mənə verdi. Sonra gözünü uşağa zillədi və birdən göz yaşları axmağa başladı. Dedim ki, bəs nə oldu?

Başını divara çevirib dedi: “Müharibənin əvvəllərində bir dəfə bir uşağın ağlamaq səsini eşitdim. Bir neçə nəfərlə hər yeri axtarıb dağılmış bir evə çatdıq. Raket evi

uçurmuşdu. Uşağın səsi o evdən gəlirdi. İçəri girdik. Gördük ki, bir ana körpəsini qucaqlayıb süd verdiyi yerdə şəhid olub. Uşaq hələ də anasının döşünü sorur və süd gəlmədiyinə görə ağlayırdı”.

Çox narahat oldum. Dedi: “Gör sən uşağına necə rahat süd verisən! Allaha min dəfə şükür etməlisən”.

Dedim: “Allaha şükür ki, sən mənim yanımdasan, kölgən mənim və uşaqlarımın başı üzərindədir”. Nar kəsasını əlində tutub mənə qaşığı-qaşığı nar verirdi. Dedi: “Qədəm, Allah əcrini versin! Sənin işin mənim döyüşməyimdən ağırdır, bilirəm. Haqqımı halal et!”

Hələ nar dənələri ağızımda ikən küçədən siqnal səsi gəldi, sonra da qapının zəngi çalındı. Qalxıb paltarlarını geyindi və dedi: “Mənim ardımca gəlmişlər, gərək gedim”.

Nar gilələri boğazımda qaldı, nə edirdimsə, aşağı getmirdi. Gəlib alınımı öpdü və dedi: “Tez qayıdacağam, narahat olma!”

Səhər tezdən Süməyyənin səsinə oyandım. Ac idi, yedizdirməli idim. Qalxıb yatağımda oturan kimi, yuxuya getdi. Pəncərədən hələ qaranlıq səmanı görürdüm. Saat altının yarısı idi. Qalxıb dəstəmaz alanda yenidən ağlamağa başladı. Qucağıma götürüb südünü verdim. Mehdi yanımda yatmışdı, Xədicə və Məsumə də azca aralıda. Onlara ürəyim yandı. Necə də məsum və məzlum yatmışdılar! Yazıqlar yaxşı və sakit uşaq idilər, səhərdən axşama qədər evin içində qalırdılar. Əyləncələri bir otaqdan o birinə keçmək, arxamca düşüb oynamaq və televizora baxmaq idi. Günlərini belə keçirirdilər. Bir an

havanın tez işıqlanmasını istədim. Düşündüm ki, uşaqları götürüb bayıra çıxarım, onlara bir şey alım, ürəkləri açılsın. Lakin Süməyyəni nə edəcəkdim?! Qırxgünlük uşağı bu soyuqda çıxarmaq olmazdı. Süməyyə iştahla süd içirdi. Başını tumarlayıb dedim: “Mənim məsum körpəm, nə qədər acmışsan!” Bir səs gəldi. Sanki bayırda kimsə vardı. Uşağı zorla kənara çəkdim. Ağlamağa başladı. Qorxu içində səssizcə bayıra çıxdım. Dedim: “Kimdir? Kimdir?”

Səs gəlmədi. Dedim yəqin pişik imiş. Süməyyənin səsi evi başına almışdı.

Qapının arxasına stol qoymuşdum. Yaxınlaşıb dedim ki, kimdir? Kimsə qapını açarla açmaq istəyirdi. Səmədin səsi gəldi: “Mənəm, aç”.

Sevincək stolu kənara çəkib qapını açdım.

Gülüb dedi: “Nə etmişən? Qapı niyə açılmır?”

Stolu görüb dedi: “Ay qorxaq!”

Əlini uzadıb dedi: “Salam. Necəsən?”

Üzünü yaxınlaşdırarkən, birdən Mehdi, Xədicə və Məsumə qapıya qaçdılar. Süməyyənin səsinə oyanmışdılar. Hər ikimiz bir neçə addım geri çəkildik. Uşaqlar sevincək Səmədin belinə dırmaşırdılar. Səməd uşaqları öpə-öpə mənə baxıb deyirdi: “Sən necəsən? Yaxşılaşdın? Halın necədir?”

Gülüb dedim: “Çox yaxşıyam. Sən necəsən?”

Mehdi qucağında idi, Məsumə də paltarından tutub dırmaşırdı. Dedi: “Cəld olun, gərək gedək. Maşın gətirmişəm”.

Təəccüblə soruşdum: “Haraya?”

Mehdini yerə qoyub Məsuməni götürdü və dedi: “Sizi cəbhəyə aparmaq istəyirəm. Dünən elan etdilər ki,

komandirlər bir müddət ailələrini hərbi hissəyə gətirə bilirlər. Gecə ikən yola düşüb sizi aparmağa gəldim”.

Uşaqlar sevincək qaçdılar, əl-üzlərini yuyub paltarlarını geyindilər. Səməd də televizoru götürüb dedi: “Bu, kifayətdir. Burada hər şey var. Ancaq uşaqlara bacardığın qədər paltar götür”.

Dedim: “Heç olmasa, yataqları toplayım, uşaqlara səhər yeməyi verim”.

Dedi: “Səhər yeməyini yolda yeyərik. Tələsin, axşama qədər Sərpolda olmalıyıq”.

Süməyyəni yudum və uşaqlara bacardığım qədər paltar götürdüm. Mehдини hazırlayıb əllərini Xədicə ilə Məsumənin əlinə verib dedim: “Siz gedin minin”. Süməyyəni ədyala бүkdüm.

Yanvar ayı, hava soyuq və şaxtalı idi. Süməyyəni Səmədin qucağına verdim. Qapını qıfıllayıb Gülgəz xanımın evinə getdim, sağollaşib tapşırıdım ki, evdən muğayat olsunlar. Maşına oturanda gördüm ki, Gülgəz xanım pəncərədən bizə baxır və sevinc içində əl yelləyir.

Maşın yola düşəndə uşaqlar qışqırışıb oynamağa başladılar. Körpələr sevinirdilər. Çoxdan idi evdən bayıra çıxmırdılar. Səməd maşını sürə-sürə hərdən Mehдини dizinin üstə otuzdurub sükanı ona verirdi, hərdən Məsuməni mənimlə özü arasında oturdub deyirdi ki, ataya şeir oxu. Hərdən də əyilib Xədicəyə sataşır, saçını üzünə töküb onu qışqırdırdı.

Cəbhə zonasına çatanda maşını saxladı. Yolun kənarındakı kafeyə girdik. Zahirı görkəminin əksinə olaraq, bizə təmiz və dadlı səhər yeməyi gətirdilər. Hələ yeməyi yeməmiş Süməyyə yuxudan oyandı. Maşında oturub onu yedizdirdim və altını dəyişdim. Yoldan böyük hərbi maşınlar keçir və xalq yardımlarını cəbhələrə

daşıyırdı. Maşınların üstündəki bayraqlar havada bərk yellənirdi. Səməd qayıdanda mənə böyük bir çörək parçası, kərə yağı və mürəbbə verib dedi: “Ye, sən yemək yemədin”.

Uşaqlar yenidən “Ata! Ata!” qışqırırdılar, Səməd də onlara şeir oxuyub nağıl danışırıdı. Süməyyə qucağında idi, hələ süd əmiridi. Mən yola, qarlı dağlara, hərbi maşınlara, yeməkxanalara, çılpaq ağaclara və getdikcə bitməyən yola baxırdım.

Maşın çalaya düşəndə yuxudan oyandım. Yoldakılardan əlavə, yolun torpaq kənarında da hərbi maşınlar vardı, yoldan kənarında bir neçə tank da gedirdi. Dönüb arxaya baxdım. Məsumə ağzıaçıq yuxuya getmişdi. Mehdi başını Məsumənin ayağının üstünə qoyub yatmışdı. Xədicə də Süməyyəni qucağına götürmüşdü. Səməd sükanı ikiəlli tutub qaz verir və irəliləyirdi. Dedim: “Süməyyəni Xədicənin qucağına sən verdin?”

Dedi: “Hə, deyəsən, çox yorğun idin. Yəqin Süməyyə gecəni yatmağa qoymayıb. Ürəyim yandı, dedim rahat yatasan”.

Əyilib Süməyyəni Xədicənin qucağından götürdüm və dedim: “Uşağı ver, qızım, yorulursan”.

Səməd mənə baxıb dedi: “Ay ana! Sən nə qədər mehribansan!”

Gülüb dedim: “Nə olub?! Şeir oxuyursan?!”

Dedi: “Doğru deyirəm. Bu bir neçə saatda uşaq saxlamağın nə qədər çətin olduğunu başa düşdüm. Sənin nə qədər hövsələn var. Çox yorulursan, eləmi? Adamı əldən salmağa elə Süməyyə kifayətdir. Mehdiyin cürbəcür sualları, Xədicə ilə Məsumənin davaları da bir tərəfə”.

Yola baxırdım. Sürəti artırıb dedi: “Az qalıb. Kaş yenə yata biləydin! Bilirəm ki, çox yorulursan, istirahətə ehtiyacın var. Bir müddət burada özün üçün ye, yat və yorğunluğunu çıxar. Öz canım haqqı, Qədəm, əgər bu müharibə qurtarsa və mən sağ qalsam, nə edəcəyimi bilirəm. Sənin zərrə qədər də narahatlıq çəkməyinə qoymayacağam”.

Dönüb arxaya baxdım. Xədicə yola baxdığı yerdə yuxulamışdı. Süməyyə qucağımda yatdı. Səməd dedi: “Uşaqlar yatıblar, növbə bizimdir. De görüm öz vəziyyətin necədir? Yaxşısan?”

On altıncı fəsil

Sərpol düşündüyüm kimi deyildi, daha çox evləri dağılmış xaraba bir kəndə bənzəyirdi. Mağaza yox idi; vardısı da, çoxunun dəmir qapıları bağlı idi. Bəzi qapılar partlayışdan deşilmişdi. Küçələr torpaq tərəsi ilə dolu idi. Asfalt parçaları qopmuşdu və çalalarda başımız möhkəmcə maşının banına dəyirdi.

Boş və lal küçələrdən keçdik. Yolboyu tək-tük mağaza açıq idi, onlar da meyvə, ət, göyərtilər və digər zəruri ərzaq satırdılar.

Dedim: “Bura ruhlar şəhəridir!”

Başımı yelləyib dedi: “Döyüş bölgəsidir”.

Az sonra Əbuzər qarnizonuna çatdıq. Qarnizonun qapısının önündə maşından endi, keşikçiyə kartını göstərdi, onunla danışdı və gəlib sükunun arxasında oturdu. Keşikçi maşına göz gəzdirdi, mənə və uşaqlara baxdı və getməyimizə icazə verdi. Bir qədər öndə başqa keşikçi dayanmışdı. Səməd yenə dayandı. Bu dəfə maşından enmədi. Kartını maşının pəncərəsindən keşikçiyə verdi və yola düşdü.

Uşaqlarla mən təəccüblə qarnizondakı tanklara və hamısı bir-birinə oxşayan pasdarlara baxırıdım. Soruşdu: “Qorxursan?”

Çiynimi çəkib dedim ki, yox.

Dedi: “Bura mənim üçün Qayıq kimidir. Burada özümü kəndimizdəki kimi hiss edirəm”.

Maşını bir neçə mərtəbəsi olan binanın önündə saxladı. Maşından düşdü, Mehdi qucağına götürüb dedi: “Çatdıq”.

Binanın pilləkənindən qalxdıq. Divarlar müxtəlif yazılarla dolu idi.

Dedi: “Bunlar uşaqların yazdığı yadigarlardır”.

Birinci mərtəbə mənzillə dolu idi. Bir-birinə oxşayan dəmir qapılar yan-yanə düzülüşdü. İkinci mərtəbəyə qalxanda sola döndü, biz də arxasınca. Bir mənzilin önündə dayanıb dedi: “Bu, bizimkidir”.

Qapını açdı. Yerə boz palaz sərilmişdi. Səməd Mehdiyə yerə qoyub qayıtdı və bir qədər sonra televizorla döndü. Otaqda üst-üstə bir neçə hərbi ədyal və yastıq yığılmışdı.

Hərbi hissənin həyətinə açılan böyük bir pəncərə də vardı. Səməd ədyalların birini götürüb dedi: “Hələlik bu ədyalı pəncərəyə vurarıq, sonra Qədəm xanım öz zövqü ilə bir pərdə tikər”.

Uşaqlar təəccüblə qapı və divarlara baxırdılar. Çantalarımızı otağın ortasına qoyduq. Səməd uşaqları aparıb tualeti, hamamı və mətbəxi göstərdi. Bir az sonra gəldi. Uşaqların əl-üzünü yumuşdu. Əlində bir su dolçası və bir stəkan var idi. Onları yerə qoyub dedi: “Gedim şam yeməyi gətirim. Tez qayıdacağam”.

İlk günlərdə Səməd nahara yanımıza gəlirdi. Bir neçə gündən sonra digər komandirlər də ailələrini gətirdilər və hər biri bir mənzilə yerləşdilər. Bizim yanımızdakı mənzildə bir komandir xanımı ilə yaşayırdı. Onun xanımı iki aylıq hamilə idi. Səhər tezdən qusmaq səsinə yuxudan oyanırdıq. Əri nahar yeməyinə gəlmirdi. Bir gün Səməd dedi: “Bu gündən mən də nahara gəlməyəcəyəm. Siz də gedin o xanımla birgə nahar yeyin ki, yazıq tək qalmasın”.

Bütün çətinliklərinə baxmayaraq, Əbuzər qarnizonunda həyat gözəl idi. Uzaqdan və ya yaxından partlayış səsi eşitmədiyimiz bir gün də yox idi. Bəzən də hərbi təyyarə ətrafı bombalayır. Biz Həmədanda

qırmızı vəziyyətdə qorxu içində sığınacağa qaçırıdım, burada isə həmin səslər adi görünürdü.

Bir gecə zenit raketlərinin səsinə yuxudan oyandım. Səs o qədər qorxulu və ucadan idi ki, Süməyyə yuxudan oyanıb ağlamağa başladı. Onun səsinə Xədicə, Məsumə və Mehdi də oyandılar. Gecələr pəncərədəki ədyalı götürürdük. Birdən göydə yaxın məsafədə bir təyyarə gördüm. Bütün vücudumu qorxu bürüdü. Süməyyəni götürüb otağın bir küncünə qaçdım və dedim: “Səməd, uşaqları götür, buraya gəl, təyyarə indi bombalayacaq”.

Səməd pəncərədən baxdı və gülə-gülə dedi: “Hamı təyyarə?! Niyə həyəcanlanırsan?! Heç bir şey yoxdur”.

Təyyarə hələ göyün ortasında idi, səsinə asanlıqla eşitmək olurdu. Səmədin zarafat damarı tutmuşdu və məni ələ salırdı. Zarafatlarına hirsələnir və qorxudan əsirdim.

Ertəsi gün Səməd qayıdanda sevinirdi. Dedi: “Uşaqlar gecə gördüyün təyyarəni vurublar, pilotu da əsir düşüb”.

Dedim: “Bəs sən deyirdin təyyarə yoxdur, mən səhv edirəm?!”

Dedi: “Gecə çox qorxmışdun. Uşaqları da qorxutmanı istəmirdim”.

Yavaş-yavaş qonşularımız çoxaldı. Qarnizonun yanında yaşayış evləri də vardı. Qonşularımız arasında həmyerlilərimiz cənab Həmədinin, Bəşirinin və Hacı ağa Səməvatinin yoldaşları da var idi. Yeni həyata başlamışdıq. O qədər çətinliklərdən sonra bu həyat mənə maraqlı gəlirdi. Sübh namazından sonra yatıb saat 9-10-da oyanıb kişilərin hazırladığı səhər yeməyini yeyirdik. Bir qədər uşaqlarla məşğul olub onları ya girişə, ya da həyətdə oynamağa göndərirdik. Səhər yeməyinin qablarını

yuyurduq və qadınlarla otaqların birinə toplaşib söhbət edirdik. Kişilər də artıq nahar yeməyinə gəlmirdilər.

Nahar yeməyini bir əsgər maşınla gətirirdi. Maşının signalını eşidən kimi qazanları uşaqlara verib aşağı yollayırdıq, onlar da naharı alıb gətirirdilər. Ailə üzvlərinin sayına görə hərənin xüsusi qazanı var idi: iki nəfərlik qazan, dörd nəfərlik qazan və s.

Bir gün başımız söhbətə elə qarışmışdı ki, xörək gətirən əsgər nə qədər signal versə də, eşitməmişdik. O da bizim binada olmadığımızı sanıb yeməyi aparmışdı. Həmin gün nə qədər gözlədiksə, yeməkdən xəbər çıxmadı. O qədər ac qaldıq ki, nəhayət, axşam oldu və şam yeməyini gətirdilər.

Bir gün əsgərlərin gurultulu səsinə yuxudan oyandım. Pəncərəyə vurduğumuz ədyalın bir tərəfini azca çəkdim. Əsgərlər ərazidə nizamlı şəkildə sıralara düzülüb addımlayırdılar. Diqqətlə baxıb əsgərlərin arasında kəndimizdən bir oğlanı gördüm. Adı Seyidağa idi. Elə qürbətdə bir tanış görmək gözəl hiss idi. O qədər dayanıb baxdım ki, axırda hamı dağılışıb getdi. Gecə hadisəni Səmədə danışanda xoşu gəlmədi və narahat halda dedi: “Gözüm aydın! İndi pəncərənin arxasında dayanıb yad kişilərə baxırsan?!”

Daha pəncərənin arxasından baxmadım.

İki həftə idi hərbi hissəyə gəlmişdik. Bir gün Səməd dedi ki, bu gün gəzməyə gedək.

Uşaqlar sevinib tez paltarlarını geyindilər. Səməd qəhvədən, stəkan, qənd və çay götürüb dedi: “Sən də süfrə, çörək, qaşığı və boşqab götür”.

- Haraya gedirik?
- Ön xəttə.
- Bu, təhlükəli deyil?

- Təhlükəli olmağına təhlükəlidir, amma istəyirəm uşaqlar atalarının harada vuruşduğunu görsünlər. Mehdi bilməlidir ki, atası harada və necə şəhid olub.

Hər dəfə şəhidlikdən danışanda narahat olub ona acıqlanırdım. Bu dəfə isə yanımda olduğundan və bir-birimizdən ayrılmaq planı olmadığından bir söz demədim. Süməyyəni hazırlaşdırdım, əşyaları götürüb yola düşdük. Həməddandan gəldiyimiz maşın binanın önündə idi. Maşına mindik. Qarnizondan çıxandan sonra maşını saxladı, mənə bir gödəkcə verib dedi: “Bunu geyin, çadranı da çıxar. Əgər düşmənin burada bir qadın olduğunu görsə, atəşə tutar”.

Uşaqlar mənə o vəziyyətdə görüb gülməyə başladılar və dedilər: “Anamız ata olub!”

Səməd uşaqları maşının yerinə uzandırdı. Üstlərinə bir ədyal çəkib dedi: “Uşaqlar, sakit qalın. Əgər səs salsanız və sizi görsələr, getməyə qoymayacaqlar”.

Biz irəlilədikcə tanklar çoxalırdı. Hərbi maşınlar və yandakı səngərlər də bizə maraqlı gəlirdi. Səməd maşından düşüb səngərlərə gedir, əsgərlərlə danışib qayıdırdı.

Uzaq və yaxından partlayış səsləri eşidilirdi. Bir dəfə dayandıq. Səməd bizi bir durbinin arxasına apardı, təpə və istehkamları göstərərək dedi: “Ora düşmənin ön xəttidir. Gördüyünüz tanklar və səngərlər irəqliləridir”.

Günortaya yaxın başqa bir yola döndük. Səməd istehkamların arxasında maşını saxladı və hamımız düşdük. Özü bir ocaq qaladı, qəhvədanı çıxardı və maşının arxasındakı kiçik yanacaq qabından ona su tökdü. Ocağı yandırdı və qəhvədanın içinə bir neçə konserv saldı. Uşaqlarla mən də ocağın ətrafında oturduq. Səməd Mehdiyəni götürüb ətrafdakı səngərlərə getdi. Azyaşlı

döyüşçülər məni və uşaqları görüb ailələrini, ana, bacı və qardaşlarını xatırlayıb bizimlə daha səmimi və mehriban danışıq, Süməyyəni qucaqlarına götürür və Mehdiyəni öpürdülər. Arxa cəbhənin vəziyyətini də soruşurdular. Nahar zamanı yerə bir ədyal sərib kiçik süfrə açdıq və ətrafında oturduq. Səməd konservləri açıb boşqablara tökdü və hər kəsin payını önünə qoydu. Uşaqlar acmışdılar, iştahla balıq və çörək yeməyə başladılar.

Səməd nahardan sonra bizi ələ keçirdikləri İraq səngərlərinə baxmağa apardı. Mövqə və səngərləri uşaqlara əl təqdim edir və əməliyyatlar haqda əl danışırdı ki, sanki böyük adamlardır və yuxarıdan cəbhəni yoxlamağa gəlmişlər.

Günbatan çağında zona mütləq qaranlığa batanda pis hisslər keçirdim. Dedim ki, Səməd, gəl qayıdaq.

Dedi ki, qorxursan?

Dedim: “Yox, amma çox narahatam. Birdən atama darıxdım”.

Qaranlıqda 14-15 yaşlı bir oğlan dayanıb bizə baxırdı. Ona ürəyim yandı. Dedim: “Yazıq anası mütləq narahatdır. Bu uşaqlar qaranlıqda nə edirlər?”

Şəstlə cavabımı verdi: “Vuruşurlar”.

Sonra maşından fotoaparətini çıxarıb dedi: “Qoy bu vəziyyətdə bir şəklini çəkim”.

Hövsələm yox idi. Dedim ki, əl çək.

Sözümə baxmadı, mənim və uşaqlarımın bir neçə şəklini çəkib dedi: “Niyə bu qədər narahatsan?”

Dedim: “Bu uşaqlara, gənclərə, döyüşçülərə yazığım gəlir”.

Dedi: “Müharibədir də. Bizim borcumuz budur: müdafiə. Siz qadınların da üzərinə başqa vəzifələr düşür: bu gəncləri yaxşı tərbiyə etmək. Əgər sizin kimi yaxşı

qadınlar olmasaydı, belə yaxşı və cəsarətli uşaqlar yetişməzdilər”.

Dedim: “Müharibədən acığım gəlir. Hamının sülh içində yaşamasını istəyirəm”.

Dedi: “Allah eləsin İmam Mehdi tez zühur etsin və hamımız bu arzuya çataq!”

Hava qaralanda top və raketlərin səsi də çoxaldı. Maşına mindik. Səməd dönüb səngərlərə baxdı və dedi: “Bunlar mənim uşaqlarımdır. Bütün fikrim bunların yanındadır. Mənim qəm-qüssəm bunlardır. Bunlar üçün əlimdən gələn hər şeyi etmək istəyirəm”.

Qaranlıqda işığı yandırmadan gəldiyimiz bütün yolboyu azyaşlı döyüşçünü xatırlayıb öz-özümə deyirdim: “Bu qaranlıqda və soyuqda o uşaq necə keşik çəkir və gecəni necə başa vurur?!”

Ertəsi gün Səməd namaza oyananda mən də qalxdım. Vərmiş etmişdim ki, bir az yatağında fırlanım və yuxum qaçsın. Çox vaxt yataqda o qədər qalırdım ki, Səməd namazını qılıb gedirdi. Həmin gün isə tez qalxdım. Dəstəmaz alıb namazımı Səmədlə qıldım. Namazdan sonra Səməd həmişəki kimi formasını geyindi. Dedim: “Kaş birinci günlərdəki kimi yenə nahara gələydin!”

Gülüb elə baxdı ki, məni də gülmək tutdu. Dedi: “Bəlkə Hacı ağana darıxmısan...”

Dedim: “Hə, ona darıxmışam, amma əgər günortalar gəlsən, az darıxaram”.

Qapını açıb mənə bir göz vurdu və dedi: “Qədəm xanım, yenə dəcəlləşirsən ha”.

Çadramı çıxarıb səccadəmin üstünə qoydum. Səməd gedəndən sonra qalxıb ümumi mətbəxə keçdim. Digər qadınlar da səhər yeməyi hazırlamağa gəlmişdilər.

Qayıdıb uşaqları oyatdım. Stəkanları yudum və uşaqları aşağı oynamağa göndərdim.

Birinci mərtəbədə xalqın cəbhələrə kömək üçün göndərdiyi ədyallarla dolu böyük bir otaq var idi. Ədyallar orada saxlanır və lazım olanda müxtəlif yerlərə göndərilirdi. Ədyalları qatlayıb bir-birinin üstünə yığımışdılar. Bəzi ədyalların hündürlüyü tavana yaxınlaşırdı. Uşaqlar onların üstünə çıxıb sürüşür və oynayırdılar. Uşaqların yeganə əyləncəsi bu idi. Uşaqlar gedəndən sonra Süməyyəyə süd verib yatızdırdım. Özüm də çirkli paltarları təstə töküb yumağa aparırdım. Birdən qorxunc bir səs binanı titrətdi. Hamı həyəcanla otaqdan çıxdı. Uşaqlar qorxularından qışqırırdılar. Təsti yerə qoyub pəncərəyə qaçdım. Qarnizonun bir tərəfi toz-torpaq içində itmişdi. Xanımlar qışqırışıb oyan-buyana qaçırdılar. Nə edəcəyimi bilmirdim. İlk dəfə idi qarnizon bombalanırdı. Uşaqların yanına getmək istəyirdim ki, ikinci partlayış səsi gəldi və sanki kimsə məni itələyib yerə yıxıtdı. Başım gicəllənirdi. Amma yenə uşaqları düşünürdüm. Aşa-aşa Süməyyəni götürdüm və qaçaraq birinci mərtəbəyə getdim. Süməyyə qorxmışdu; ağlayırdı və sakitləşmirdi. Uşaqlar hələ həmin otaqda oynayırdılar. Başları o qədər qarışmışdı ki, bombanın səsini duymamışdılar. Digər xanımlar da tələsik aşağı endilər. Uşaqları səsəyərkən yenidən partlayış səsi binanı titrətdi. Bu dəfə uşaqlar duydular və qorxudan bizə yapışdılar. Xanımların biri otaq-otaq gəzib hamını birinci mərtəbədəki zala çağırırdı. 10-15 qadın, 7-8 də uşaq var idi. Barıtın və torpağın kəskin iyi zalı doldurmuşdu. Uşaqlar ağlayırdılar. Biz kişilərdən nigaran idik. Xanımların biri dedi: “Ön xətt uzaqda deyil. Əgər qarnizon süqut etsə, biz əsir düşəcəyik”.

Bunu eşidəndə çox təşvişə düşdüm. Özümün və uşaqların əsirlik fikri məni qorxutmuşdu. Ara sakitləşəndə yenidən yuxarı mərtəbəyə getdik. Pəncərənin önündə dayanıb tüstülərin izi ilə haranın bombalandığını tapmağa çalışırdıq. Birdən xanımların biri qışdırdı: “Oraya baxın! Ya İmam Rza!”

Bir neçə təyyarə alçaqdan uçurdu. Biz hətta raketlərin çıxmasını da gördük. O anda əlimizdən gələn yeganə iş yerə uzanmaq idi. Əllərimizi başımıza qoyub ağızlarımızı açmışdıq və qışqırırdıq: “Uşaqlar! Əllərinizi başınıza qoyun, ağızlarınızı bağlamayın!” Xədicə, Məsumə və Mehdi qorxudan mənə yapışmışdılar və tərpnəmişdilər. Süməyyə isə ağlayırdı. O anlarda ardıcıl partlayışların gurultusu yeri titrətdi. Öz-özümə fikirləşdim ki, daha hər şey bitdi, hamımız öləcəyik. On beş dəqiqə o vəziyyətdə uzandıq. Sonra bir-bir başımızı yerdən qaldırdıq. Otağı tüstü basmışdı, şüşələr sınımışdı. Şüşələrə vurulmuş yapışqan lentlər onların yerə və üzümüzə tökülməsinə mane olmuşdu. Şüşə qırıqları pəncərədə və lentlərin arasında qalmışdı. Allaha şükür etdik ki, heç kimə heç nə olmadı. Bayırdan şübhəli səslər gəlirdi. Xanımların biri dedi: “Gəlin bayıra çıxaq. Bura təhlükəlidir”.

Ayağa qalxıb binadan çıxdıq. Tüstü və toz-torpaq o həddə idi ki, bir neçə addım önümüzü güclə görürdük. Hara gedəcəyimizi də bilmirdik. Xanımların biri dedi: “Bir neçə gün öncə qarnizonun yaxınlığı bombalananda bizim Hacı ağa evdə idi. O dedi ki, nə vaxtsa vəziyyət pisləşsə, evdə qalmayın, ətrafdakı dərələrə gedin”.

Yaşayış evlərindən sonra qarnizonun tikanlı məftilləri gəlirdi. Lakin bir yerdə onun bir neçəsi qoparılmışdı, Səmədlə və qadınlarla piyada gəzəndə oradan keçirdik. O qədər uşaqla və elə həyəcan içində tikanlı məftillərin

arasından və çalalardan tələsik keçmək isə çətin idi. Uşaqlar sözə baxmır və deyindirilər. Sonuncu bombardmandan yarım saat ötürdü. Biz qarnizondan tamam uzaqlaşmışdıq və üstündə qədim körpü olan qurumuş bir çayın yerinə çatmışdıq. Bir qədər körpünün üstündə dayanıb qarnizona və yaşayış evlərinə baxdıq. Qəflətən göydə bir neçə təyyarə göründü. Təyyarələr o qədər alçaqdan uçurdular ki, pilotları asanlıqla görürdük. Əmin idik ki, onlar da bizi görürlər. Qorxudan körpüdən necə qaçdığımızı və özümüzü körpünün altına necə çatdırdığımızı bilmədik. Az sonra yenidən bir neçə partlayış səsi eşitdik. Xanımların biri qorxmışdu, deyirdi: “Əgər pilotlar bizi görsələr, burada yerə enib bizi əsir götürəcəklər”.

Ona nə qədər başa salmağa çalışırdıq ki, təyyarə belə yerə enə bilməz, amma qəbul etməyib öz sözünü deyir və hamını qorxudurdu. Biz daha çox hamilə xanımdan ötrü nigaran idik. Onun az qorxması üçün xatirələrimizdən danışır və ya başqa söhbətlər edirdik. Lakin təyyarələr əl çəkmirdilər. Təxminən hər yarım saatdan bir yeddi-səkkiz təyyarə gəlib qarnizonu bombalayır. Daha günorta olmuşdu. Özümüzlə nə içməyə su götürmüşdük, nə yeməyə bir şey. Uşaqlar ac idilər. Digər tərəfdən də kişilərdən nigaran qalmışdıq. Ardımızca gəlsəydilər də, harada olduğumuzu bilmirdilər. Çoxlu əzbər dualar bilən bir xanım Təvəssül duasını oxumağa başladı. Biz də onunla təkrar edirdik. Uşaqlarsa deyib ağlayırdılar. Bezmişdik. Xanımların biri bu vəziyyəti görüb ayağa qalxdı və dedi: “Belə olmaz; həm uşaqlar acdır, həm özümüz. Mən yeməyə bir şey gətirməyə gedirəm”. İki-üç nəfər də ayağa qalxıb dedilər ki, biz də səninlə gəlirik. Bunun təhlükəli olduğunu bilirdik. Əvvəlcə mane olmağa

çalışdıq, amma bir az ara sakitləşəndən sonra razılaşdıq və tez qayıtmalarını tapşırıdık.

Xanımlar gedəndən sonra çox həyəcan keçirdik. Bu, əlbəttə, səbəbsiz deyildi. Çünki az sonra yenidən təyyarələr peyda oldular. Bizdə can qalmamışdı. Təyyarələr yenə də qarnizonu bombaladılar. Hər saniyə bizə min il kimi keçirdi. Nəhayət, xanımların uzaqdan bizə sarı qaçdıqlarını gördük. Ziqzaq şəklində qaça-qaça gəlirdilər. Nəhayət, çatıb özləri ilə çoxlu su, çörək, meyvə və digər yeyintilər gətirdilər. Uşaqlar ac idilər; yeyib-doydular və dizlərimizin üstə yatdılar.

Axşama yaxınlaşdıqca nıgaranlığımız daha çoxalırdı. Bizi nə gözlədiyini bilmirdik. Xanımların gətirdiyi su ilə dəstəmaz alıb namaz qıldık. Saniyələr güclə keçirdi və qarnizonun bombardmanı hələ də davam edirdi.

Günəş batmış, nıgaranlığımız dəfələrlə çoxalmışdı. Bilmirdik ki, evə qayıdaq, yoxsa orada qalacaq? Çarə yox idi. Qayıtmaq qərarına gəldik. O anlarda bizi sakitləşdirən yeganə əmil yaxşı dua oxuyan xanımın incə və həzin səsi idi. Bu dəfə “Əmmən yucib”³ duasını oxuyurdu.

Yaşayış evlərinin yaxınlığına çatdıq. Bir neçə kişinin nıgaran halda ətrafda gəzişdiyini gördük. Bizi görəndə yanımıza qaçdılar. Onların biri Səməd idi; yorğun və toz-torpağın içində. İlk olaraq qarnizonun vəziyyətini soruşduq. Məlum olan bu idi ki, təxminən yerlə-yeksan olunmuşdu, çoxlu şəhid və yaralı var idi. Qapının önündə

³ “(Bütlər yaxşıdır,) yoxsa əli hər yerdən üzülüb darda qalan birisi Ona dua etdiyi zaman duasını qəbul buyuran, şəri sovuşduran kimsə?!” (Nəml, 62)

bir neçə maşın dayanmışdı. Səməd maşına minməyimizi söylədi. Soruşdum ki, hara? Dedi: “Həmədana”.

Uşaqların maşına minməyinə kömək etdi.

Dedim: “Əşyalarımız! Bir az gözlə gedim uşaqların paltarlarını gətirim”.

Sükanın arxasına keçib dedi: “Əsla vaxtımız yoxdur. Vəziyyət gərgindir. Tez ol. Sizi tez aparıb qayıtmalıyam”.

Maşına minə-minə dedim: “Heç olmasa, qoy Süməyyənin paltarlarını götürüm. Çadram...”

Hirsi olduğu bilinirdi. Dedi: “Min. Dedim ki, təhlükəlidir, qarnizon yenidən bombalana bilər”.

Maşının qapısını örtüb soruşdum: “Niyə yanımıza gəlmədiniz? Səhərdən indiyə qədər harada idiniz?”

Maşını işə salıb dedi: “Hansı vəziyyətdə olduğumuzu bilsəydin! İkinci bombardmanda anladığ ki, qarnizonu alt-üst etmək niyyətindədirlər. Buna görə də, batalyonumu oradan uzaqlaşdırmaq qərarına gəldim. Uşaqları bir-bir tikanlı məftillərin altından keçirib ətraf dərələrin birinə göndərdim. Allaha şükür, heç birinin başından bir tük də əskilmədi, 300 nəfərin hamısı salamatdır. Digər batalyonlar isə yaralı və şəhid vermişlər. Kaş onları da xilas edə biləydim!”

Gecə idi, sakit və qaranlıq yolla irəliləyirdik. Birdən ön xətdə gördüyüm yeniyetmə oğlan yadıma düşdü. Ürəyim sıxıldı və soruşdum: “Səməd, indi uşaqların haradadırlar? Yeməyə bir şeyləri var? Gecə harada yatacaqlar?”

O, önünə, qaranlıq yola baxırdı. Başını yelləyib dedi: “Həmin dərədədirlər. Yerləri təhlükəsizdir, amma yeməyə bir şeyləri yoxdur. Gərək səhərə qədər dözsünlər”.

Onlara yazığım gəldi, dedim: “Kaş sən qalaydın!”

Dönüb mənə təəccüblə baxdı və dedi: “Bəs sizi kim aparsın?!”

Dedim: “Yoldaşlarından bir adam yoxdur? Başqa ailələrlə getmək olmaz?”

Qaranlıqda yaşarmış gözlərini görürdüm. Dedi: “Olmaz, maşınlar kiçikdir, yer yoxdur. Hamı bacardığı qədər başqa ailələri apardı. Yoxsa qalmaq mənim Allahımdan idi. Çarə yoxdur, gərək özüm aparım”.

Boğazımı qəhər tutmuşdu. Dedim: “Yaralı və şəhidlər necə?”

Cavab vermədi.

Dedim: “Kaş maşın sürə biləydim!”

Yenidən sürəti artırıb dedi: “Allaha ümidlə gedirik. İnşallah sabah səhər qayıdacağam”.

Qaranlıqda gözlərim bərəlmişdi. O yeni yetmənin siması yadımdan çıxmırdı. Düşünürdüm ki, indi haradadır, nə edir? Həmin 300 nəfər soyuq dərədə yeməksiz necə qalacaqlar? Başqa batalyonlar necə? Yaralılar, şəhidlər...

Bizi Həmədana çatdıran kimi Əbuzər qarnizonuna qayıtdı və bayramacan dönmədi.

1985-ci il, iyun ayının ortaları idi. Bir neçə həftə idi halım yaxşı deyildi. Başım gicəllənirdi və yuxulayırdım. Bir gün həkimə getmək qərarına gəldim. Uşaqları qonşumuz xanım Darabinin yanında qoyub poliklinikaya getdim. Oradakı xanım doktor məni müayinə edəndən sonra analiz yazdı və dedi: “Əvvəl bu analizləri vermən yaxşı olar”.

Analizləri elə həmin gün verdim, bir neçə gündən sonra cavablarını apardım. Xanım doktor onlara baxan kimi dedi: “Siz hamiləsiniz!”

Birdən yer-göy başıma fırlandı. Yerə yığılmamaq üçün stoldan yapışdım. Əl-ayaqlarım keyidi və dodaqaltı dedim: “Ya Sahibəzzaman!” Doktor qolumdan tutub oturmağıma kömək etdi və mehribanlıqla dedi: “Əzizim, nə olub? Məgər neçə uşağın var?”

Narahat halda dedim: “Dördüncü uşağım hələ altı aylıqdır”.

Əlimi tutub dedi: “Bu tezliyə hamilə olmamalısınız idin, amma artıq olmusunuz. Narahatlıq əvəzinə özünü və uşağınızı düşünsən, yaxşı olar. Bundan sonra hər ay yanıma gəl ki, nəzarət altında olasan”.

Dedim: “Xanım doktor! Yəni bu analiz həqiqətən, düzgündür? Bəlkə hamilə deyiləm”.

Doktor gülüb dedi: “Xoşbəxtlikdən, ya da bədbəxtlikdən, bu laboratoriyanın bütün analizləri dəqiqdir”.

Nə edəcəyimi bilmirdim. Hara gedəydim, dərdimi kimə deyəydim?! Bu qədər uşaqla yenidən hamiləlik dövrünü necə keçirəcəkdim?! İlahi, uşağı necə dünyaya gətirəcəyəm?! Yenidən necə çətinliklər çəkməliyəm! Yox, mənim daha əski yumağa, işləməyə və uşaq böyütməyə dözümüm yoxdur.

Xanım doktor mənə bir neçə dərman yazıb çox təskinlik verdi. O, danışdı, mənim fikrim isə başqa yerdə idi. Qalxıb poliklinikadan çıxdım. Həyətdə camaatdan uzaq bir ağacın altında sakit yer tapıb oturdum, çadramı üzümə çəkib zar-zar ağlamağa başladım. Kaş indi bacım yanımda olaydı! Kaş Şina yanımda olaydı! Kaş Səməd burada olaydı! İlahi! Axı niyə?! Sən ki mənim yaşayışımı görürsən, bu şəhərdə tək və qərib olduğumu bilirsən. Bu şəraitdə, bu qədər işimlə

uşağın öhdəsindən necə gələrəm?! İlahi! Heç olmasa, bir çarə yetir!

Öz-özümlə beləcə danışib ağlayırdım. Yüngülləşəndən sonra evə qayıtdım. Uşaqlar xanım Darabinin evində idilər. Onları götürəndə xanım Darabi narahatlığımı duydu. Məsələni soruşdu. Əvvəlcə gizlətdim, sonra isə danışdım. Mənə ürək-dirək verib dedi: “Qədəm xanım, naşükürlük eləmə, dua et ki, Allah sənə sağlam övlad versin”.

Narahat halda uşaqları götürüb evə gəldim, birbaşa gedib paltar şkaflını açdım. Dörd uşağın hamısında geyindiyim hamiləlik donumu götürdüm, hirsimdən ortadan cırıb parça-parça elədim. Ağlayır və öz-özümə deyirdim: “Nə qədər ki bu don var, mən hamilə olacağam”. Uşaqlar nə etdiyimi bilməyib mat-məttəl baxırdılar. Cırıq donu zibil vedrəsinə atdım və hirsə qapağını möhkəm bağladım.

Məndən nigaran qalmış xanım Darabi bir qazan xörəklə mətbəxə gəldi. O qədər narahat idim ki, qapının səsini eşitməmişdim. Uşaqlar qapını açmışdılar. Məni o halda görüb oturdu və mənimlə çoxlu danışdı. Yeddi-səkkiz uşağı olan qohum və dostlarından, bir uşaq üzünə həsrət qalmış ailələrdən, çoxlu naşükürlüyə görə sağlam uşaqları olmayan adamlardan danışdı. Xanım Darabinin sözləri məni sakitləşdirirdi. Ayağa qalxıb süfrə sərdi, xörək çəkdi və ısrarla yeməmi istədi. O deyirdi: “Günahdır, bu uşaqları kədərləndirmə. Ataları burada deyil, sən də onları narahat eləmə”.

Nəhayət, bir neçə həftədən sonra özümə gəlib yeni vəziyyətə alışımdı.

Bir aydan sonra Səməd gəldi. Bu dəfə iki həftə Həmədanda qalacaqdı. Həmişəkəndən fərqli olaraq,

hamilə olduğumu özü anladı. Narahatlığımı görüb dedi: “Bu şeylərdən ötrü narahat olmağa dəyməz. Həm də çox sevinmək lazımdır. Canından uzaq, Allah dərmansız dərd verməyib. Nemət verib, şükrünü yerinə yetirməliyik. Tez hazırlaşın, bayram keçirəcəyik”.

Özü uşaqları geyindirdi. Hətta Süməyyəni də hazırlaşdırıb dedi: “Sən də hazırlaş, bazara gedirik”.

İnanılmaz idi. Heç vaxt uşaqlarının əlini tutub küçənin başına aparmayan Səməd israr edirdi ki, birlikdə bazara gedək. Hövsələm olmasa da, uşaqların sevincini görüb razılaşdım. Həmədanın Müzəffəriyyə bazarına getdik. Uşaqlara paltar və oyuncaq aldı; özü də uşaqların zövqü ilə. Nə qədər “bu, yaxşı deyil”, “bu, keyfiyyətsizdir” desəm də, deyirdi ki, işin olmasın, qoy uşaqlar sevinənlər, bayram edirik. Axırda da bir mağazaya girib mənə çadra, yaylıq və üstündə xırda çəhrayı gülləri olan ağ uzun don aldı. Dedi: “Bu, sonuncu hamilə paltarıdır, daha bitdi”.

Dodağımı dişlədim ki, bir az yavaş. Satıcı qadın mağazanın arxasında olub səsimizi eşitməsə də, utanırdım.

Evə çatanda günorta olmuşdu. Gedib yeməxanadan yemək aldı. Uşaqlar sevincək gəlib paltarlarını göstərirdilər, oyuncaqları ilə oynayırdılar. Nahar yeməyindən sonra necə yorulmuşdularsa, əllərində oyuncaq yuxuya getmişdilər.

Ertəsi gün səhər Səməd Sepaha gedəndə halım yaxşı idi. Özümü çox xoşbəxt hiss edirdim. Düşünürdüm ki, həyat çox gözəldir. Əsla narahat deyildim. Buna görə də, bir-iki ay hövsələsizlikdən və narahatlıqdan sonra ayağa qalxıb bütün evi süpürüb-silməyə başladım, bozbaş asdım. Uşaqları aparıb yuyundurdum, həyəti su ilə

süpürdüm, mətbəx mebelinin üstünə dəsmal çəkdim. Evdən gül ətri gəlirdi. Səməd nahara gəldi. Elə qapının önündən gülə-gülə gəldi. Uşaqlar onu dövrəyə alıb kürəyinə dırmaşmağa başladılar. Dəhlizə çatanda oturdu. Uşaqları qucaqlayıb öpdü və dedi: “Bəh-bəh, Qədəm xanım! Necə gözəl ətir duyuram!”

Gülüb dedim: “Çox sevdiyin xörəkdir: limonlu bozbaş”.

Ayağa qalxıb dedi: “Elə bu qədər yaxşı olduğuna görə İmam Rza (ə) səni çağırır”. Təəccüblə baxdım və inanmadan soruşdum: “Məşhədə gedirik?”

Uşaqları nəvaziş edə-edə dedi: “Məşhədə getmək istəyirsiniz?”

Dəhlizə çıxıb dedim: “Sən Allah, əziyyət vermə, doğrusunu de”.

Süməyyəni qucağına götürüb dedi: “Bu gün təsadüfən, iş yoldaşlarımızın birindən eşitdim ki, bacıları Məşhədə göndərəcəklər. Gedib məsələni araşdırdım. Gördüm ki, yaxşı fürsətdir. Sənin adını da yazdırdım”.

Dedim: “Bəs sən?”

Süməyyənin saçını öpüb dedi: “Yox da, ana can, bu səfər yalnız qadınlara aiddir. Atalar gərək evdə qalsınlar”.

Dedim: “Getmirəm; ya birlikdə gedəcəyik, ya da heç vaxt. Mən bu uşaqları necə aparım?!”

Süməyyəni yerə qoyub dedi: “Əvvəl bozbaşımızı gətir, acam. Adını yazdırmışam, gərək gedəsən. Əhval-ruhiyyəyə yaxşıdır. Xədicə və Məsuməni mən saxlayaram. Sən də Mehdini və Süməyyəni apar. Şinanın adını da yazdırdım”.

- Şina gələ bilməz. Özün bilirsən ki, infarkt keçirəndən sonra şəhərə çıxmaq çətinləşib. Həmədana

qədər zorla gəlir, bu qədər yolu necə getsin?! Yox, Şina yox.

- Onda deyərəm anam səninlə gələr. Belə olsa, tək olmazsan.

- Özün gəlsəydin, nə yaxşı olardı!

- Ziyarət üçün sədaqət və ləyaqət lazımdır, o da məndə yoxdur. Xoş sənin halına! Get bizi İmam Rzaya (ə) tapşır! De ki, İmam Rza, ərimi adam elə.

- Bizim bəxtimizi görürsən?! İndi sən Həmədandasan, mən getməliyəm.

Gülməkdən uğundu. Dedi: “Hə, doğru deyirsən. Bu evdə ya sən olmalısan, ya mən”.

Həmin axşam çantamı hazırladım və ertəsi gün səhər tezdən Sepaha getdik. Avtobuslar oradan çıxacaqdı. Böyük bir zalda oturmuşduq. Süməyyə qucağımda idi, Mehdini də qayınanam götürmüşdü. Xədicə və Məsumə də yanımızda idilər. Avtobuslar hazır olana qədər baxmaq üçün bir kino qoymuşdular. Bir xanım zala girib ucadan dedi: “Xanım Məhəmmədinə qapıda çağırırlar”.

Süməyyəni qayınanama verib qarıya qaçdım.

Səməd pillələrin üstündə dayanmışdı. Nigaran halda soruşdum: “Nə olub?”

Dedi: “Əvvəl muştuluq ver”.

Gülüb dedim: “Yaxşı, sənə hədiyyə alaram”.

Yaxınlaşıb yavaşca dedi: “Dünyaya gələcək uşağın qədəmi qızıldır, ondan muğayat ol”.

Qarnıma baxıb dedi: “Qız olsa, adını Qədəmxeyir qoyarıq, necədir?!”

Adımı sevmədiyimi bilir və buna görə bəzən mənə sataşırdı.

Dedim: “Əziyyət vermə. Sən mənim canım, tez de görüm nə olub?”

Dedi: “Maşın növbəsində adımız çıxıb”.

Sevinib dedim: “Mübarək olsun! İnşallah gələn dəfə öz maşınımızla Məşhədə gedərik”.

Əlini göyə qaldırıb dedi: “İlahi, amin! Allah Özü bilir ki, ürəyim necə ziyarət istəyir!”

Yenidən zala qayıdanda öz-özümə dedim: “Nə gözəl! Səməd doğru deyir, bu uşağın ayağı yüngüldür. Əvvəl bizə Məşhəd ziyarəti qismət oldu, indi də maşın. Allah eləsin üçüncüsü də xeyir olsun!”

Kinoya baxdığımız yerdə həmin xanım yenidən səslədi: “Xanım Məhəmmədi, qapıda sizinlə işləri var”.

Səməd qapının önündə dayanmışdı. Dedim: “Hə, nə olub? Üçüncüsü də xeyirdir?”

Gülüb dedi: “Yox, sənə darıxdım. Gəl avtobuslar hazır olana qədər küçədə gəzişək”.

Gülüb dedim: “Kişi, xəcalət çək. Məgər sənin işingücün yoxdur?!”

- Bir saatlıq məzuniyyətə çıxıram.

- Bəs uşaqlar?! Ananı incidərlər. Yazığın hövsələsi yoxdur.

- Yaxına gedərik. Baba Tahirin məqbərəsinə gedib-qayıdaq.

- Yaxşı. Sən get icazəni al, mən də anana deyim.

Yenidən qayıdıb zalda oturdum. Film bitmək bilmirdi. Bir azdan həmin xanım gəlib dedi: “Xanımlar, avtobus hazırdır, buyurun”.

Süməyyəni qucağıma götürdüm, Mehdi qayınanamın əlindən tutdu. Xədicə və Məsumə də çadramdan yapışdılar. Uşaqlar bizimlə getməyəcəklərini bilmirdilər. Sevinib tez avtobusa minmək istəyirdilər.

Səməd həyətdə dayanmışdı. Yaxınlaşıb Xədicənin və Məsumənin əlindən tutub dedi: “Qədəm, icazəmi aldım, amma heyf ki olmadı”.

Ona yazığım gəldi. Dedim: “Eybi yox, qayıdandan sonra bir axşam xörək bişirərəm, gedərik Baba Tahirə”.

Səməd başını yaxınlaşdırıb dedi: “Qədəm, kaş məni də çantana qoyub özünlə apara biləydin!”

Dedim: “İndi məni dərk edirsən?! Gör necə çətindir!”

Xanımlar yavaş-yavaş avtobusa mindilər. Biz də pəncərənin kənarında oturduq. Səməd Xədicə ilə Məsumənin əlindən tutmuşdu. Uşaqlar ağlayır, bizimlə gəlmək istəyirdilər. İlk dəfə idi onları tək qoyurdum. Boğazımı qəhər tutmuşdu. Ağlamaq istəmirdim, amma bacarmırdım.

Başımı çevirdim ki, uşaqlar ağlamağını görməsinlər. Bir az sonra Səmədin və uşaqların o biri tərəfdə pillələrin üstündə dayanıb mənə əl yellədiklərini gördüm. Tez gözlərimin yaşını silib güldüm. Avtobus yola düşəndən sonra Səməd uşaqların əllərindən tutub avtobusun ardınca qaçırdı.

Səmədin dediyi kimi oldu. Ziyarət halımı tamam dəyişdi. Erkəndən gedib məqbərədə oturur, qəza namazı qılır, dua edir və ziyarətnamə oxuyurduq. Bəzən məqbərədən çıxıb hotelə qayıdır, amma yarıyolda peşman olub yenidən məqbərəyə gedirdik.

Bir gün məqbərədə oturub gözümlü zərihə dikmişdim. Birdən-birə “la ilahə illəllah” deyən bir dəstə adam içəri girdi. Qollarının üzərində bir neçə tabut yavaş-yavaş irəliləyirdi. Camaat tabutlara gül və güləb atırdılar. Soruşanda öyrəndim ki, məşhədli şəhidlərdir və bu gün dəfn olunacaqlar. Necə oldusa, Səmədi xatırladım və gözlərim yaşardı. Uşaqları qayınanama tapşırıb tabutların

ardınca qaçdım. Səmədin üzü gözlərim önündən getmirdi. Lakin nə qədər edirdimsə, onun üçün dua edə bilmirdim. Sözü yadıma düşdü, belə deyirdi: “İlahi! mənə adam elə!” Bunu deməyə ürəyim gəlmədi. Mənim fikrimcə, Səməddə heç bir eyib yox idi. Bir kənardə dayanıb camaatın qolları üstündə hərəkət edən tabutlara baxdım. O səhnənin qəribə qəm-qüssəsi mənə dəyişirdi. Şəhidlərin təvafı bitənə qədər orada dayandım. Birdən zərihin ətrafı boşaldı. O vaxta qədər əlim zərihə çatmamışdı, indi isə bir addımlığımda idim. Əllərimi zərihə qıfıllayıb ağlaya-ağlaya dedim: “Ya İmam Rza! Ürəyimdən nə keçdiyini bilirsən. Allahdan istə, məsləhət bildiyini qarşıma çıxarsın!” Nə etdimsə, Səməd üçün dua etmək dilimə gəlmədi. Birdən yüngülləşdiyimi hiss etdim. Sanki heç bir kədərim yox idi. Ətrafımda adam çoxalmışdı və xanımlar mənə çox sıxırdılar. Özümü birtəhər adamların içərisindən çıxardım. Gülab ətri məqbərəni doldurmuşdu. Gəlib uşaqları qayınanamdan aldım və məqbərədən çıxdıq.

İmam Rza bazarına getdik. Birdən-birə qərara gəldik ki, bütün alış-verişlərimizi edək və hədiyyələrimizi alağ. Süməyyə qucağımızda əziyyət versə də, bütün istədiklərimizi alıb hotelə döndük.

Üçüncü gün məqbərədən təzə qayıtmışdıq və nahar yeyirdik. Bu zaman karvanımıza rəhbərlik edən qadınların biri stolumuza yaxınlaşıb dedi: “Xanım Məhəmmədi, siz Həmədana bizdən tez qayıtmalısınız”.

Mənə həyəcan bürüdü, başım gicəlləndi, özümü itirdim. Səmədi və uşaqları düşündüm. Soruşdum ki, nə olub, nəyə bir hadisə baş verib?

Pis danışdığımı və qorxutduğunu başa düşən qadın üzr istəməyə başladı. Həqiqətən, şok içində idim. Dilim

topuq vura-vura soruşdum: “Anama nəşə olub? Uşaqların başına bir iş gəlib? Bəlkə ərim...”

Qadın əlimi tutub dedi: “Yox, xanım Məhəmmədi, heç nə olmayıb. Elə Hacı ağa özü zəng vurmuşdu. Dedi ki, bu həftə Məkkəyə gedəcək. Xahiş etdi ki, siz tez qayıdasınız və o, işlərini görə bilsin”.

Qadın stolun üstündəki dolçadan mənə su süzdü. Suyu içəndən sonra bir az özümə gəldim.

Ertəsi gün təyyarə ilə Tehrana qayıtdıq. Hava limanında yeni bir peykan bizi gözləyirdi. O zaman peykan ən yaxşı maşınlardan idi. Çox hörmətlə maşına mindik və Həmədana getdik. Küçənin başına çatanda qapımızın önünün yuyulub təmizləndiyini gördüm. Səməd qapının önündə dayanmışdı, Xədicə və Məsumə də yanında idilər. Bizi qarşıladi, çantaları maşından götürdü və uşaqları qucağına aldı. Həyəti yumuş, balkonun yerinə xalça sərmışdi. Bağçanı suvarmışdı, güllərin ətri həyətdə dolmuşdu. Balkonun bir tərəfinə samovar qoymuşdu. Bizə çay süzdü, şirniyyat və meyvə gətirdi. Məni görüb sevinmiş uşaqlar qucağında oturdular. Səməd mənimlə anasının arasında oturdu və qulağıma dedi: “Deyirlər ki, qadın bəladır. Allah heç bir evi bəlasız qoymasın!”

Səmədin işləri düşündüyümüzdən də tez düzəldi və Məkkəyə getdi. Gedəndə ağlayıb deyirdim: “İnsafsız! Heç olmasa, ora gedəndə məni özünlə apar!”

Dedi: “Qəm eləmə, sən də gedərsən. Sanki bir yerdə olmaq bizim qismətimiz deyil”.

Gedib-gəlməsi qırx gün çəkdi. Gəlib qonaqlıqlarını verənə qədər də on gün ötdü. Günlər ötdükcə səbri tükənir və deyirdi: “Artıq dəli oluram. Əlli gündür

uşaqlardan xəbərsizəm. Bilmirəm hansı vəziyyətdədirlər. Gərək tez gedim”.

Nəhayət, getdi. Bilirdim ki, belə tez gözləməməliyəm. Hər 45 gündən bir gəlir, bir-iki gün yanımızda qalıb qayıdırdı. Yay ötdü. Payız da gəlib-getdi. Sonuncu dəfə məzuniyyətə gələndə dedim: “Səməd, bu dəfə yanında olmalısən. Sən demiş, bu, sonuncudur”. Söz verdi.

Hamiləliyimin son ayı idi, hələ gəlməmişdi. Uşaqların şam yeməyini verdim, yeyib yatdılar. Nədənsə məni yuxu tutmurdu. Qonşumuz xanım Darabigilə getdim. Onunla çox yaxın idik. Onun da əri cəbhədə idi, rahat şəkildə get-gəl edirdik. Çox vaxt ya o bizdə idi, ya da mən onlarda. Təsadüfən, həmin axşam qonağı vardı, baldızı gəlmişdi. Birdən xanım Darabi dedi: “Məncə, bu axşam uşağın dünyaya gələcək. Halın yaxşıdır?”

Dedim: “Yaxşıyam. Hələ xəbər yoxdur”.

Dedi: “İstəyirsən birgə xəstəxanaya gedək?”

Gülüb dedim: “Yox, bu dəfə Səməd gəlməsə, uşaq dünyaya gəlməyəcək”.

Saat on ikidə evimizə döndüm. Öz-özümə dedim: “Birdən xanım Darabi doğru deyər və uşaq bu axşam dünyaya gələr!”

Buna görə də, elə gecə ikən evi təmizlədim, uşağın paltarlarını və əşyalarını hazır qoydum, sonra yatmağa getdim. Lakin yuxu tutmadı. Bir qədər yerimdə fırlanandan sonra qapı döyüldü. Sevindim, dedim ki, mütləq Səməddir. Amma Səməddə açar vardı. Gedib qapını açdım. Xanım Darabi idi. Dedi: “Təcili yardım maşınının səsini eşitdim, elə bildim ağrın tutub”.

Dedim: “Yox, hələlik xəbər yoxdur”.

Xanım Darabi dedi: “Həyəcanlıyam. Bu axşam yanında qalacağam”.

Hələ yarım saat ötməmiş doğrudan da ağrının başladığını hiss etdim. Bir saat sonra halım daha pisləşdi. Xanım Darabi gedib baldızını yuxudan oyatdı, gətirib uşaqların yanında qoydu. Bir maşın çağırırdı və mənə xəstəxanaya apardı. Müayinə edən kimi doğuş otağına göndərdilər və bir-iki saatdan sonra uşaq dünyaya gəldi.

Ertəsi gün səhər qonşular xəstəxanaya gəlib mənə evə apardılar. Biri otağı təmizləyirdi, biri uşaqlara baxırdı, biri xörək bişirirdi, bir neçəsi də mənə qulluq edirdi. Xanım Darabi Şinanı və Hacı ağamı gətirməyə adam yolladı. Axşamüstü Hacı ağa tək gəldi. Mənə yataqda görüb narahat oldu, öz türk dilimizcə dedi: “Atasının əziz qızı! Niyə belə qərrib haldasan?! Atasının əzizi! Sən ki adamsız deyildin!”

Sonra gəlib yanımda oturdu, soyuq alnımı öpüb dedi: “Niyə demədin ki, uşağın dünyaya gəlib. Dedilər xəstəsən, Şinanın da halı yaxşı deyildi, gələ bilmədi”.

Həmin gecə atam, ailəsi ilə Həmədədə yaşayan qayınım ağa Şəmsullahgilə getdi, onun yoldaşını bizə gətirdi. Sonra Şinanı gətirməyə adam yolladı və özü də evin alış-veriş işlərini gördü.

Bir həftə ötürdü. Şinanın halı yaxşı deyildi, mənə kömək edə bilmirdi. Başımın üstə oturub əlindən bir iş gəlmədiyi üçün özünə qarğış edirdi. Hacı ağam bu vəziyyəti görüb Şinanı Qayışa göndərdi. Bacılarım da iki-üç gün qalıb evlərinə qayıtdılar. Yalnız ağa Şəmsullahın yoldaşı yanımda qaldı. Qonşuların biri gəlib dedi: “Hacı ağanız zəng vurub, sizinlə işi var”.

Ağa Şəmsullahın yoldaşı Məsumənin köməyiylə ayağa qalxıb isti paltar geyindim və çadramı başıma atdım. Əlimdən tutdu və qonşumuzun evinə gətdik.

Telefonun dəstəyini götürəndə nəfəsim gəlmirdi. Səməd dedi: “Qədəm can, sənsən?”

Dedim: “Salam”.

Səsimi eşidib həmişəki kimi halımı soruşmağa başladı. Uşağın dünyaya gəlib-gəlmədiyini öyrənmək istəyirdi. Deyəsən, yanında kimsə var idi və utanırdı. Buna görə də, dayanmadan deyirdi: “Sən yaxşısan? Sağlamsan? Halın yaxşıdır?”

Qonşu arvada və Məsuməyə görə mən ondan da pis utanır və uşağın dünyaya gəldiyini deyə bilmirdim. Ona cavab verirdim: “Mənim halım yaxşıdır. Sən necəsən? Salamathlıqdır?”

Məsumə işarə ilə bildirdi ki, uşağın dünyaya gəldiyini söyləyim.

Qonşudan utanırdım. Artıq bezmiş Məsumə dəstəyi götürüb salamlaşandan sonra dedi: “Hacı ağa! Muştuluq ver, uşaq dünyaya gəldi. Qədəm azad oldu”.

Səməd o qədər sevinirdi ki, uşağın oğlan və ya qız olduğunu soruşmağı unutdu. Dedi ki, özümü sabaha çatdıracağam.

Ertəsi gün səhərdən gözüm qapıda idi. Bir taqqıltı gələn kimi yerimdən qalxıb deyirdim ki, Səməddir. Səməd isə nəinki o gün gəlmədi, iki həftə ötdü, amma ondan xəbər çıxmadı. Hamı getmişdi, tək-tənha qalmışdım; beş uşaq, çoxlu iş, alış-veriş, bişir-düşür, təmizlik və s. Xanım Darabi mənə vaxtı-vaxtında kömək edən yeganə şəxs idi. Lakin o da əri ilə məşğul idi. Əri yenicə yaralanmışdı. Yazıq səhər tezdən gəlib bir qədər mənə kömək edir, sonra da öz işlərinin ardınca gedirdi. Hərdən də uşaqların yanında qalırdı və mən alış-verişə gedirdim.

Bir gün səhər xanım Darabi həmişəki kimi köməyə gəlmişdi. Uşaqlarla məşğul idim. Gəlib yanımda oturdu və bir az dərdləşdi. Əri möhkəm yaralanmışdı. Bir tərəfdən də onlara çoxlu qonaq gəlirdi. Tək-tənha qalıb əldən düşmüşdü.

Başımız söhbətə qarışmışdı. Birdən qapı açıldı və qardaşım içəri girdi. Mən və xanım Darabi qorxumuzdan diksindik. Qardaşım evdə özgə qadının olduğunu görüb bayıra çıxdı. Ayağa qalxıb qapıya getdim. Səmədlə qardaşım pillələrin aşağısında dayanmışdılar. Xanım Darabi bizim səsimizi eşidib otaqdan çıxdı və getdi.

Qardaşım gülüb dedi: “Hacı, bizim günümüzə bax, elə bilirdik ki, bunlara çox çətin keçir. Bunlar kefdədirlər. Yarım saatdır qapının arxasında yıq, başları söhbətə elə qarışıb ki, heç nə eşitmirlər”.

Səməd dedi: “Doğru deyir. Nədənsə açar qapını açmırdı. Çox döydük, nəhayət, qapını açdıq”.

Otağa girən kimi Səməd beşiyə tərəf getdi, uşağı götürüb dedi: “Salam. Xanımsan, yoxsa ağa? Mən atanam. Məni tanıyırsan? Mərifətsiz ata deyirlər ha, o mənəm”.

Sonra mənə baxdı, göz vurub dedi: “Qədəm can, bağışla. Həmişəki kimi vədəxilaf, mərifətsiz və sən nə desən...”

Yalnız güldüm. Qardaşımın yanında heç nə deyə bilməzdim.

Qardaşıma baxıb dedi: “Bacına tapşır ki məni yola versin”.

Qardaşım zarafata dedi: “Onunla dalaşma, yazıqdır”.

Uşaqlar Səmədi görüb həmişəki kimi dövrəyə almışdılar. Uşaqları öpüb başlarını tumarladığı halda dedi: “Adını nə qoydunuz?”

Dedim: “Zəhra”. Beşinci övladının qız olduğunu o zaman anladı. Dedi: “Nə yaxşı addır! Ya Zəhra!”

On yeddinci fəsil

1986-cı il ağır il oldu. İyirmi dörd yaşında beş uşaq anası idim. Təkbaşına bütün işlərimin öhdəsindən gələ bilmirdim. Müharibədə də vəziyyət böhranlı idi. Səməd həmişə əməliyyatda idi. Xədicə ikinci sinfə gedirdi, Məsumə birinciyə. Uşaqların məktəbinə görə Qayışa az gedirdim. Şinanın xəstəliyinə görə də atam bizə baş çəkə bilmirdi. Bacılarımın başı öz həyatlarına və uşaqlarına bərk qarışmışdı. Qardaşlarım Səmədin qardaşları kimi müharibədə idilər. Çox vaxt səhər yuxudan oyanandan gecə saat 10-11-ə qədər ayaq üstə olurdum. Buna görə də, həmişə hövsələsiz, taqətsiz və yorğun idim.

Həmin ilin sonlarında Kərbəla-4 əməliyyatı başlandı. Qardaşlarımdan eşitmişdim ki, Səməd bu əməliyyatlarda komandirlik edir. Heç bir əməliyyat üçün bu qədər həyəcanlanmamışdım. Səhər yuxudan oyanandan otaqların arasında var-gəl edirdim. Bəzən əlimdə təsbeh saatlarla səccadə üzərində dua edirdim. Taxçanın üzərindəki radio da səhərdən axşama qədər açıq idi və əməliyyat xəbərlərini verirdi.

Bir neçə gün idi qayınam bizə gəlmişdi. O da mənim kimi təşviş içində idi. Səhərdən axşama qədər ağzının sözü ya Səməd idi, ya Səttar.

Bir gün axşamüstü ikimiz narahat və səbirsiz halda otaqda oturmuşduq. Birdən qapı döyüldü. Uşaqlar qaçıb qapını açdılar. Ağa Şəmsullah idi. Cəbhədən gəlmişdi, amma çox narahat idi. Fikirləşdim ki, Səmədə nəşə olub. Qayınam ağlayıb yalvarırdı: “Əgər bir şey olubsa, bizə də de”.

Ağa Şəmsullah gizləncə mənə işarə etdi ki, mətbəxə keçim. Çay hazırlamaq bəhanəsilə mətbəxə girdim, o da

arxamca gəldi. Qayınanamın eşitməyəcəyi halda sakitcə dedi: “Qədəm xanım, gör nə deyirəm. Nə qışqırmaq, nə çığırmaq, nə də səs-küy! Ehtiyatlı ol ki, anam bilməsin”.

Əl-ayaqlarım buzlamışdı, bütün bədənım əsirdi. Soyuducuya söykərib yavaşca dedim: “Ya həzrət Abbas! Səmədə nəyə olub?”

Ağa Şəmsullah kövrəlmiş və qızarmışdı. Sakitcə dedi: “Səttar şəhid olub”. Mətbəx başıma hərləndi. Əlimi başıma qoydum. Nə deyəcəyimi bilmirdim. Dodağımı dişlədim. Yalnız soruşa bildim: “Nə vaxt?”

Ağa Şəmsullah gözlərinin yaşını silib dedi: “Sən Allah, elə et, anam bilməsin”.

Sonra dedi: “Bir neçə gündür. Gərək anamı bir yolla Qayışa aparaq”.

Sonra mətbəxdən çıxdı. Nə edəcəyimi bilmirdim. Çay hazırladığımı bəhanə edib bacardığım qədər mətbəxdə qaldım və ağladım. Nə qədər çalışdımsa, özümü saxlaya bilmirdim. Ağa Şəmsullah məni çağırırdı. Kranın altında üzümü yudum və çadramla qurutdum. Bir neçə stəkan çay süzüb otağa keçdim. Ağa Şəmsullah qayınanamın yanında oturub televizora baxırdı. Məni görə kimisi dedi: “Qayışa getmək istəyirəm. Dost-tanışlarıma baş çəkəcəyəm. Siz gəlmirsiniz?”

Bunun plan olduğunu bilirdim. Buna görə də, tez dedim: “Nə yaxşı! Çoxdandır Hacı ağama baş çəkmək istəyirəm, Şina üçün də çox darıxmışam. Xüsusən də infarkt keçirəndən sonra çox dözümsüz olub. Deyirlər ki, ürəyi bizi çox istəyir. Gedib bir-iki gün qalıb qayıdaram”.

Sonra tez-tez uşaqların paltarlarını toplamağa başladım, çantamı hazırladım. Bir dəst qara paltar da götürüb dedim ki, mən hazırım.

Maşında və bütün yolboyu Siddiqəni düşünürdüm. Gözlərinə necə baxacağımı bilmirdim. Uşaqlarına yazığım gəlirdi. Bir tərəfdən də qayınanamın yanında heç nə edə bilmirdim. Bu qəm-kədəri içimə töküb boğulmağa qalırdım.

Qayısa çatanda vəziyyətin həmişəki kimi olmadığını gördüm. Sanki bizdən başqa hamı xəbər tutmuşdu. Qapı və divarlara qara parça vurmuşdular. Yazıq qayınanam bunları görüb həyəcanlanır və dayanmadan soruşurdu: “Nə olub? Uşaqlara nəşə olub?”

Qayınanamilin evlərinin önünə çatanda ürəyim üzüldü. Qapı açıq idi və kişilər qara geyimdə gəzirdilər. Zavallı qayınanam artıq nəşə baş verdiyinə əmin oldu. Ona ürək-dirək verib deyirdim: “Bir şey olmayıb. Bəlkə qohumlardan kimsə vəfat edib”.

Həyətə girəndə çoxdandır bizi gözləyən Siddiqə önümüə qaçdı. Özünü qucağıma atıb ağlamağa başladı. Zar-zar ağlayıb deyirdi: “Qədəm can, indi mən Süməyyə və Leylanı necə böyüdəcəyəm?!”

Süməyyənin iki yaşı var idi; mənim Süməyyəmlə həmyaşdı idi. Bizim yanımızda dayanıb heyrət içində anasına baxırdı. Leylanın altı ayı yenicə tamam olmuşdu. Artıq məsələnin nədən ibarət olduğunu anlayan qayınanam qapının yanında özündən getdi. Bir az sonra sanki bütün kənd xəbər tutdu. Həyətə iynə atsaydın, yerə düşməzdi. Qadınlar qayınanama başsağlığı verir, onunla birgə ağlayır və onu sakitləşdirməyə çalışırdılar. Ertəsi gün günortaya yaxın həyətdə bir neçə uşaq qışqırdı: “Ağa Səməd gəldi! Ağa Səməd gəldi!”

Ev qonaqla dolu idi. Həyətə qaçdıq. Səməd gəlmişdi, amma hansı vəziyyətdə! Arıqlayıb zəifləmiş, saçı qarışmış, üzü qaralmışdı və çox yorğun görünürdü.

Siddiqənin yanında Səmədlə salamlaşmağa və ya yaxınlaşıb nəsə deməyə ürəyim gəlmədi. Özümü adamların arxasında gizlətdim. Çadramı üzümə çəkib ağlayırdım.

Siddiqə ağlayıb yalvarır və deyirdi: “Ağa Səməd, Səttar hanı?! Ağa Səməd, qardaşın hanı?!”

Səməd bağçanın yanında oturub əllərini üzünə qoydu. Sanki taqəti çəkilmişdi. Bərkdən ağlayırdı. Ona ürəyim yandı.

Siddiqə çığırıb yalvarırdı: “Ağa Səməd, məgər sən Səttarın komandiri deyildin?! Mən uşaqlara nə cavab verim?! Deyirlər ki, əmimiz niyə atamızdan muğayət olmayıb?!”

Həyətdə dayanmış adamlar Siddiqənin sözlərinə ağlayırdılar. Siddiqə uşaqlarını çağırıb dedi: “Süməyyə! Leyla! Gəlin, Səməd əmi gəlib, atanızı gətirib”.

Səmədə yazığım gəldi. Bilirdim ki, bu sözlərə və bu qədər qəm-qüssəyə dözümü yoxdur. Dözə bilməyib otağa qaçdım və ucadan ağlamağa başladım. Səməd üçün narahat idim, ona ürəyim yanırırdı. Siddiqənin uşaqlarına görə kədərlənirdim. Siddiqəyə də yazığım gəlirdi. Səməd çox yalqız qalmışdı. Həyətdən camaatın ağlamaq səsi gəlirdi. Pəncərədən baxdım. Səməd hələ bağçanın yanında oturmuşdu. Gedib yanında oturmaq və ona ürək-dirək vermək istəyirdim. Bilirdim ki, Səməd həmişəkəndən də tənhadır. Heç kim Səmədi fikirləşmirdi. Bir yerdə qərar tuta bilmirdim. Yenidən həyətdə düşdüm. Qayınanam Səmədin qarşısında oturmuşdu, başını onun dizlərinin üstünə qoyub ağlaya-ağlaya soruşurdu: “Səməd can, məgər mən qardaşını sənə tapşırمامışdım?!”

Səməd başını aşağı salıb ağlayırdı. Kişilər yaxınlaşıb Səmədin qolundan tutdular və kişi məclisi qurulmuş

otağa apardılar. Yaxınlaşıb qayınanamı, baldızımı və Siddiqəni otağa aparmağa kömək etdim.

Danışıqlardan başa düşdüm ki, Səttarın cəsədi düşmən tərəfdə qalıb. Səməd cəsədi götürə bildiyi halda gətirməmişdi.

Qayınanam buna görə narahat idi və dayanmadan ağlayıb deyirdi: “Səməd, oğlumu niyə gətirmədin?”

Gecə ev boşalanda Səməd qadınlar tərəfə bizim yanımıza gəldi. Anasının yanında oturdu, əlini öpüb dedi: “Ana can, mənə bağışla. Mən Səttarını götürə bilərdim, amma gətirmədim. Çünki Səttardan başqa qardaşlarımın da cəsədləri yerdə qalmışdı. Onlar da analarının oğullarıdır. Onların da bacı-qardaşları var. Əgər onları qoyub Səttarı gətirsəydim, sabah qiyamət günü şəhid analarına nə cavab verərdim?! Əgər Səttarı gətirsəydim, qiyamət günü şəhidlərin bacı və qardaşlarına nə cavab verərdim?!” Danışib ağlayırdı. O zaman Səmədin paltarının arxasının qanlı olduğunu gördüm. İşarə ilə baldızıma bildirdim ki, Səməd yaralanıb.

Səməd yaralanmışdı, amma heç kimin bunu bilməsini istəmirdi. Gedib paltarını dəyişdi. Bacısı dedi: “Çiyini sarıqla bağlanıb. Deyəsən, yarası dərinidir və qanaxması var”. Buna baxmayaraq, bir yerdə qərar tuta bilmirdi. O, Səttarın yasının yaxşı keçməsi üçün əlindən gələni etdi.

Üçüncü gün idi. Bu bir neçə gündə hətta bir dəfə də Səmədlə danışa bilməmişdim. Üzləşmişdik, amma Siddiqədən utanırdım, onun və uşaqlarının qəlbi sınmasın deyə Səmədin ətrafında görünməməyə çalışırdım. Uşaqları bacılarım aparmışdılar. Qorxurdum ki, Səməd uşaqlarını qucağına götürüb əzizləyər, Siddiqənin uşaqları da bunu görüb kədərlənərlər.

Üçüncü gün axşam baldızımın qızı gəlib dedi: “Səməd dayının səninlə işi var”.

Sanki ilk dəfə idi onunla görüşə gedirdim. Nəfəsim gəlmirdi, ürəyim bərk döyünürdü. Elə bilirdim indi sinəmdən qopacaq. Həyətdə dayanmışdı. Salam verəndə başımı aşağı saldım. Halımı soruşub dedi: “Necəsən? Uşaqlar haradadırlar?”

Dedim: “Yaxşıyam. Uşaqlar bacımgildədirlər. Sənin halın necədir?”

Başımı qaldırıb dedi: “Allaha şükür”.

Daha heç nə demədim. Nədən utandığımı bilmirdim. Özümü günahkar hiss edirdim. Öz-özümə deyirdim: “Səttar şəhid olub və Siddiqə matəmdədir. Mən necə ərimin yanında dayana və bu qədər gözün önündə onunla danışa bilərəm?!” Səməd də başqa heç nə demədi. Kişilərin oturduğu otağa gedirdi, geriyyə dönüb dedi: “Şam yeməyindən sonra gedək uşaqları görək. Onlara darıxmışam”.

Şam yeməyindən sonra məni çağırdı. Siddiqə duymadan hazırlaşıb həyətdə çıxdım, oradan da gizlicə küçəyə qaçdım.

Arxamca gəlib dedi: “Niyə qaçırsan?”

Dedim: “Siddiqənin məni səninlə görməsini istəmirəm”.

Dərin köks ötürüb yavaşca dedi: “Ay Səttar, ay Səttar! Belimizi sındırdın, vallah!”

Qəhər içində dedim: “Məgər özün demirdin ki, şəhadət üçün ləyaqət lazımdır?! Deməli, Səttar da əməllərinin mükafatını aldı. Xoş halına!” Səməd başını yelləyib dedi: “Doğru deyirsən. Zahirde ağlayıram, amma ürəyim sakitdir. Düşünürəm ki, Səttarın yeri yaxşı və rahatdır. Mən gərək öz halıma ağlayım”. İçdən

qovrulurdum. Siddiqənin uşaqlarına çox ürəyim yanırıdı, lakin Səmədin qəm-kədərini azaltmaq istəyirdim. Dedim: “Xoş halına! Kaş bizə də şəfaət etsin!”

Bacım gilə çatanda uşaqlar Səmədi görən kimi yenə dövrəyə aldılar. Mehdi Səmədin qucağından düşmək istəmirdi, Süməyyə də naz edirdi. Xədicə və Məsumə onun başından və əlindən öpürdülər. Uşaqlara və Səmədə baxıb ağlayırdım. Səməd məni görüb ürəyimi oxudu və dedi: “Kaş Səttarın Süməyyəsinə də gətirəydik! Məsum körpə çox kədərli dir”.

Dedim: “Hə, maşallah, hər şeyi başa düşür. Mənim Leyladan çox ona ürəyim yanır. Leyla hələ çox kiçikdir, bəlkə atasını düz əməlli tanımır”.

Səməd birdən uşaqları yerə qoydu. Ayağa qalxıb dedi: “Süməyyəni bir müddətə özünlə Həmədana apar. Bəlkə belə az kədərlənər”.

Ertəsi gün Həmədana getdik. Səməd deyirdi ki, bir neçə günlüyə Sepahda işim var. Mən də tək qalmasın deyə uşaqları hazırladım, Səttarın Süməyyəsinə də apardıq.

Yolda uşaqların səsi maşını başına almışdı. Oynayıb gülürdülər. Səttarın Süməyyəsi də uşaqlarla oynayırdı.

Dedim: “Nə yaxşı ki, bu uşağı gətirdik”.

Qəmli mehribanlıqla Süməyyəyə baxdı və heç nə demədi.

Dedim: “Sən necə şəhid olduğunəu gördün?”

Gözləri qızardı. Sükanı tutub yola baxa-baxa dedi: “Öz yanımda şəhid oldu, gözlərim önündə. Onu gətirə bilərdim...”

Təskinlik vermək məqsədilə əlimi çiyinə vurub dedim: “Yaran yaxşılaşıb”.

Layeqd halda dedi: “Ciddi bir şey deyildi”.

Əlimlə yarasını möhkəm sıxdım. Qışqırdı. Zarafata dedim: “İndi də bir şey yoxdur”.

Özünü də gülmək tutdu. Dedi: “Bu da bir yadigardır. Ay Kərbəla-4!”

Dedim: “Bacın dedi ki, yanmış bir gəminin içində bir həftə qalmısan”.

Dönüb təəccüblə mənə baxdı və dedi: “Bir həftə?! Yox, əşi. Çox az, iki sutka”.

Dedim ki, mənə danış. Bir ah çəkib dedi: “Nə deyim?!”

Dedim: “Necə oldu ki, gəminin içində qaldın?”

Dedi: “Səttar şəhid edilmişdi, düşmən əməliyyatdan xəbər tutmuşdu. Biz məğlub olurduq və geri çəkilməli idik. Uşaqların çoxu İraq tərəfdə şəhid olmuş və ya yaralanmışdılar. Düşmən o qədər güclü atəş açırdı ki, əlimizdən bir şey gəlmirdi. Sağ qalana dedim ki, qayıdın. Son anın nə qədər ağır olduğunu bilmirsiniz; uşaqlarla vidalaşmaq, Səttarla vidalaşmaq”.

Bir anlığa başını sükanın üzərinə qoydu. Qışqırdım: “Nə edirsən?! Ehtiyatlı ol!”

Tez başını götürdü. Dedi: “Qərribə gecə idi. Ərvənd çayı tamam yatmışdı. Həmid Hüseynzadə ilə ikimiz qayıtmalı idik. Dizə qədər palçıqın içində idik. Birdən gözüme palçığa batmış yanıq bir gəmi sataşdı. İraqlılar bizi görmüşdülər və əllərinə keçən hər bir silahla bizə doğru atəş açırdılar. Top mərmiləri gəmini dəlik-deşik etmişdi. Dəlidlərin birindən özümüzü içəri atdıq. Səhərə yaxın idi. Ağır gecə keçirmiş, səhərə qədər gözüümüzü yummamışdıq. Özümüzə bir yer tapıb düşmənin gözündən uzaq bir qədər yatdıq. Əsla taqətimiz qalmamışdı”.

Dedim: “Deməli, ananla mənim nıgaranlığımız əbəs deyilmiş. Bizim həyəcanlarımız başlayan vaxt Səttar şəhid olmuşdu və sən yaralanmışdın”.

Sanki bu dünyada deyildi, sözlərimi eşitmirdi. Hətta uşaqların səs-küyü və nadincliyi də diqqətini yayındırmırdı. Bir-birinin ardınca xatirələrini yada salıb danışdı.

- Dekabrın 25-dən gəmidə ac-susuz idik. Uşaqlara birtəhər xəbər vermək üçün gecəni gözləyirdik. Gecə vaxtı maykamı çıxarıb öz uşaqlarımıza tərəf yellədim. Təsadüfən, planım baş tutdu, bizimkilər məni gördülər. Bizi xilas etməyə bir qrup gəldi, amma düşmənin atəşi və suyun axını gəmiyə yaxınlaşmalarına icazə vermədi.

Üzünü mənə tutub dedi: “Hüseyn Badamini tanıyırsan?”

Dedim ki, hə, necə məgər?!

Dedi: “Bizə görə səsucaldanı çayın qırağına üzü bizə sarı qoyub Sabah duasını oxuyurdu. “Ya Səttar əl-uyub” (Ey eyibləri örtən) hissəsinə çatanda “Səttar” sözünü üç-dörd dəfə təkrarladı. Demək istəyirdi ki, Səttar, sənə dair planımız var. Bir dəfə də öz dilimizcə, türkcə çox aydın şəkildə dedi ki, gözlə, axşam sizi xilas etmək üçün suya girəcəyik”.

Gülüb əlavə etdi: “İraqlıların səsucaldana qarşı inadları tutmuşdu. Öz canın üçün, Qədəm, bəlkə iki min raket atandan sonra onu vurdular”.

Dedim: “Bəs necə xilas oldunuz?”

Dedi: “Dekabrın 27-i, gecə idi. Şirazın Əl-Məhdi diviziyasının uşaqları suya girdilər. Çevik və peşəkar uşaqlar idilər. Gəmiyə yaxınlaşb məharətlə bizi xilas etdilər”.

Yenidən gülüb dedi: “Uşaqlar bizi suyun bu tərəfinə keçirəndən sonra iraqlılar atəş açmağa başladılar. Biz quruda idik, onlar isə gəmini vururdular”.

Bir az sonra əlini cibinə saldı, gedəndə köynəyinin cibinə qoyduğum kiçik Quranı çıxarıb öpdü və dedi: “Bunu yadigar saxla”.

Quran deşilmiş və qana bulaşmışdı. Təəccüblə soruşdum: “Niyə belə olub?”

Dedi: “Bu Quran olmasaydı, indi mən də Səttarın yanında idim. Bilirəm ki, nə idisə, bu Quranın əzəməti idi. Güllə ürəyimin yanından girib çiyimdən çıxdı. İnanırsan?!”

Quranı öpüb dedim: “İlahi, şükür! İlahi, Sənə min şükür!”

Gözaltı mənə baxıb gülümsədi. Sonra sakit oldu və Həmədana qədər heç nə demədi. Mənsə dayanmadan Quranı öpüb Allaha şükür edirdim.

Həmədana çatanda bizi qapının önündə salıb getdi və axşama qədər qayıtmadı. Uşaqlar şamlarını yeyib yatmaq istəyəndə gəldi. Bir neçə qarğıdalı və peçenyə almışdı. Uşaqların ortasında oturdu. Onlarla oynayır və ağızlarına bir-bir şirin qarğıdalı verirdi. Rəftarına təəccüblənmişdim. Sanki səhərki və dünənki Səməd deyildi. Əxlaqı və rəftarı tamam dəyişmişdi. Səttarın Süməyyəsinə qıdıqlayıb öpürdü, gülə-gülə onunla oynayır.

Ertəsi gün səhər Qayışa getdik. Axşamüstü dedi: “Qədəm, cəbhəyə getmək istəyirəm. Həmədana birgə qayıdaq?”

Dedim: “Cəbhəyə gedirsənsə, məni neyləyirsən? Bir neçə gün Sıddiqənin yanında qalıb qayıdaram”.

Dedi: “Yox, sən gəlsən, anam şübhələnməz, amma tək getsəm, cəbhəyə getdiyimi bilər. Yazıqdır, qəlbi sınıb”.

Həmin gün axşamüstü yenidən Həmədana qayıtdıq. Bu dəfə də Səttarın Süməyyəsinə özümüzlə apardıq. Ertəsi gün səhər tezdən yuxudan oyanıb namazını qıldı və dedi: “Qədəm, mən gedirəm. Uşaqlardan muğayat ol. Səttarın Süməyyəsinə yaxşı bax, darıxmağa qoyma. Nə qədər istəsə, qoy qalsın”.

Dedim: “Nə vaxt qayıdacaqsan?”

Dedi: “Bu dəfə çox tez”.

Növbəti həftənin sonunda qayıdıb dedi: “Bir-iki həftə sizinlə qalmağa gəlmişəm”.

Birinci gecə səsə yuxudan oyandım. Gördüm ki, Səməd yoxdur. Nigaran qaldım. Qalxıb dəhlizə çıxdım. Orada da yox idi. Sığınacağıın işığı yanırdı. Gördüm ki, Səməd orada səccadəsinin üzərində oturub nəsə yazır.

Dedim: “Səməd, sən buradasan?!”

Diksindi. Kağızı qatlayıb Quranın arasına qoydu.

- Gecənin bu vaxtı burada nə edirsən?

- Gəl otur, sənənlə işim var.

Qarşısında oturdum. Sığınacaq soyuq idi. Dedim ki, bura soyuqdur.

- Eybi yoxdur. Vacib işim var.

Sonra əlini Quranın üzərinə qoyub dedi: “Vəsiyyətnaməmi yazmışam. Quranın arasındadır”.

Narahat oldum.

- Gecənin yarısı səs-küy salıb məni yuxudan oyatmışan ki, bunu deyəsən?!

- Qulaq as, Qədəm, incitmə.

- Xeyirli sözlər danış.

Güldü.

- Allaha and olsun, xeyirlidir. Bundan xeyirlisi yoxdur!

Qurani götürüb öpdü və dedi: “Bu, dinin əmridir, müsəlman vəsiyyətini yazmalıdır. Sizin üçün hər şeyi yazmışam. Məndən sonra haqqınızın tapdanmasını istəmirəm. Mal-mülküm yoxdur, lakin bu olanların da yarısı sənindir, yarısı uşaqların. Vəsiyyət etmişəm ki, məni burada dəfn edəsiniz. Məndən sonra da Həmədanda qalın, uşaqlara yaxşıdır. Əgər məndən sonra Səttarın cəsədi tapılsa, onu da yanımda dəfn edərsiz”.

Kövrəlib dedim: “Allah o günü göstərməsin! İnşallah, mən səndən tez ölərəm”.

Gülüb dedi: “Bir də çalış bundan sonra mənə Səttar de - - Hacı Səttar. Şəhadətimdən sonra heç kim məni Səməd adı ilə tanımayacaq. İndidən məşq elə ki, sonra əziyyət çəkməyəsən”.

Pasportda adı Səttar idi, qardaşı Səttarın adı isə Səməd. Lakin hamı onları əksinə çağırırdı. Səməd deyirdi: “Cəbhədə və ya iş yerində kimsə məni Səməd çağıranda düşünürəm ki, ya səhv edib, ya da qardaşımla işi var”. O, gülüb zarafata deyirdi: “Bizim atamızdan nə işlər çıxır!”

Ayağa qalxıb inadla dedim: “Mənim yuxum gəlir. Gecən xeyrə qalsın, Hacı Səməd ağa!”

Üşüyürdüm, yorğanın altına girdim. Soyuq bütün bədənimə işləmişdi, dişlərim bir-birinə dəyirdi. Bir tərəfdən də Səmədin sözlərindən narahat olmuşdum.

Ertəsi gün səhər hamımızdan tez yuxudan oyandı. Gedib təzə çörək və yerli pendir aldı. Səhər yeməyi hazırladı. Məsuməni və Xədicəni oyadıb yeməklərini

verdi və məktəbə apardı. Qayıdanda mən axşamdan qalan qabları yuyurdum. Süməyyə, Zəhra və Mehdi hələ yuxuda idilər. Gəlib mənə kömək etdi, sığınacaqdakı bir neçə sement kisəsini gətirib pilləkənin altına qoydu. Sonra gedib damı yoxladı. Damdan enib hamama girdi. Məkkədən özünə qəşəng bir köynək almışdı; onu geyindi. Çox yaraşırdı.

Günorta Xədicəni və Məsuməni məktəbdən gətirdi. Mən xörək bişirənə qədər onların dərsləri ilə maraqlandı. Dedi: “Uşaqlar, naharınızı yeyin, bir az istirahət edin, axşamüstü ata ilə bazara gedəcəksiniz”.

Uşaqlar sevindilər. Nahar yediyimiz zaman qapının zəngi çalındı. Uşaqlar qapını açdılar. Qayınatam idi. Haradansa Səmədin qayıtdığını öyrənmişdi.

Dedi: “Gəlmişəm ki, birgə cəbhəyə gedək. Səttarı axtarmaq istəyirəm”.

Səməd dedi: “Ata can, neçə dəfə demişəm, çayın o tərəfində yalnız sənin oğlunun və bizim qardaşımızın cəsədi qalmayıb. Çoxları qalıb. Gözləyirik ki, inşallah, əməliyyat olsun və Ərvəndin o tərəfinə keçib uşaqları gətirək”.

Atası israrla dedi: “Mən bilmirəm, necə olur-olsun, gedib uşağımın harada olduğunu görməliyəm. Gəlmirsənsə, de, tək gedim”.

Səməd bir mənə, bir də atasına baxıb dedi: “Ata can, sənin gəlməyinlə Səttar bu tərəfə keçməyəcək. Əgər gəlməyinlə nəyinsə dəyişəcəyini fikirləşirsənsə, ya Allah, qalx, elə indi gedək. Amma mən bilirəm ki, faydası yoxdur, boşuna yorulacaqsan”.

Atası narahat halda dedi: “Bəhanə gətirmə. Mən getmək istəyirəm. Əgər gəlmirsənsə, de, Şəmsullahla gedərəm”.

Səməd oturub çox səbirlə Səttarın cəsədinin hansı bölgədə qaldığını atasına başa saldı. Lakin atası qəbul etmədi ki etmədi. Səməd Şəmsullahın cəbhədə olduğunu bəhanə etdi. Atası dedi ki, tək gedərəm.

Səməd dedi: “Bilirəm ki, darıxırsan. Eybi yox. Əgər belə könlün xoş olarsa, sözüm yoxdur. Sabah səhər gedərik”.

Qayınatam daha heç nə demədi. Axşam ağa Şəmsullahgilə getdi. Dedi ki, uşaqlarına baş çəkmək istəyirəm.

Uşaqlar Səmədin onları bazara aparmadığını görüb narahat oldular. Səməd bir qədər onlarla oynadı və sonra dərsləri ilə məşğul oldu. Xədicəyə imla dedi, Məsuməyə tapşırıq verdi. Bir tərəfdə dayanıb ona baxırdım. Birdən məni gördü, gülüb dedi: “Qədəm, bu gün sənə nə olub?! Mənə gözüün dəyər. Get, üzərlik yandır”.

Dedim: “Həqiqətən, getmək istəyirsən?”

Dedi: “Tez qayıdacağam, iki-üç günə. Atam narahatdır, onu başa düş, matəmdədir. Onu Ərvəndin kənarına aparıb Səttarın şəhid olduğu yeri göstərəcəyəm və tez qayıdacağam”.

Zarafata dedim: “Bəli, tez qayıdacaqsan”.

Gülüb dedi: “Qədəm canı, tez qayıdacağam. İcazə almışam. Bəlkə iki-üç gün də çəkmədi. İndi Hacı ağana iki stəkan çay gətir, bu anların qədrini bil”.

On səkkizinci fəsil

Ertəsi gün səhər tezdən qayınatam gəldi. Səhər yeməyi hazırlayırdım. Dedi: “Gecə yuxuda Səttarı gördüm. Qanı qara idi. Dedim ki, Səttar can, halın necədir? Başımı çevirib dedi ki, mən Səmədəm. Öpmək üçün yaxınlaşdım, gözümdən itdi”.

Sonra ağlayıb dedi: “Uşağımdan ötrü darıxmışam. Yəqin düşmənin torpağında kafir Bəəs-çilərin yanında əzab çəkir. Bilmirəm məndən niyə incimişdi. Yəqin yeri yaxşı deyil”.

Səməd atasını narahatlıqdan çıxarmaq üçün gülüb zarafata dedi: “Yox, ata, təsadüfən, yeri çox yaxşıdır. Səttar indi özü üçün pərvaz edir. Məncə, narahatdır ki, niyə bizim adlarımızı belə qarışdırmırsız”.

Səmədə göz ağardııb dodağını dişlədim. Səməd sözünü dəyişib dedi: “Məndən inciyib ki, niyə adını götürmüşəm”.

Sonra üzünü mənə tutub dedi: “Hətta xanımım da məndən inciyib. Elə deyil, Qədəm xanım?”

Çiyrimi çəkdim.

Dedi: “Deyirəm ki, mənə Hacı Səttar deməyə alış, amma razılaşmır. Bir də gördün sabah-birigün gəlib dedilər ki, Hacı Səttar şəhid olub. Gərək biləsən ki, ərimi deyirlər. Daha deməyəsən ki, Səttar qayınımdır və çoxdan şəhid olub”.

Bunu deyib güldü. Bizi də güldürmək istəyirdi.

Qaşqabağımı saldı. Atası da ona tərs-tərs baxdı.

Səməd vəziyyəti görüb dedi: “Əslində, hamısı Ağacanın təqşiridir. Adlarımızın başına gör nə oyun açıb!”

Qayınatam həmin narahat görkəmində dedi: “Mən sizin başınıza heç bir oyun açmamışam. Əvvəldən sənin adın Səməd idi. Şəmsullahla Səttar dünyaya gələndə şəhərə gedib hamınıza bir yerdə kimlik almaq istədim. O vaxt hamı belə edirdi. Uşaqlarını məktəbə göndərməyənlər evləndirəndə onlara kimlik götürürdülər. Bu, qeydiyyat şöbəsinin günahıdır. Orada səhvən böyük qardaşın, yəni sənin adını Səttar yazdılar. Şəmsullahla Səttar əkiz idilər. Bilmirəm fikri harada idi, Şəmsullahın təvəllüdünü 1965, Səttarınkini isə 1958 yazdı. Adınızı məktəbə yazdıranda dedilər ki, ən böyük hansıdır? Səni göstərdik. Dedilər ki, bu, Səttardır, gərək birinci sinfə getsin, o birilərin də məktəbə yaşları düşür. Pasportlarınızı dəyişdirmək üçün oyan-buyana çox qaçdıq, amma alınmadı”.

Səməd gülümsəyib dedi: “Əvvəllərdə mənə çox çətin idi. Müəllim Səttar İbrahimi deyəndə durub üzünə baxırdım. Dostlarım və sinif yoldaşlarım da mənə Səməd deyirdilər. Bu duruma alışınca çox çəkdi”.

Səməd yenidən üzünü mənə tutub dedi: “Hər halda, xanım, Hacı ağana Hacı Səttar deməyə vərmiş el”.

Dedim: “Məgər Hacı ağa demədi ki, sən əvvəldən Səməd idin?!”

Səməd daha mövzunu davam etdirmədi və atasına dedi: “Ağa can, yaxşı olar ki, sən bir duş qəbul edəsən, əhvalına yaxşı təsir edər. Mənim də bir az işim var. Sən hamamdan çıxınca mən də hazırlaşaram”.

Qayınatam razılaşdı. Süfrə sərrib Xədicəni və Məsuməni yuxudan oyatdım. Səhər yeməklərini verəndə Səməd gəlib süfrədə yanımda oturdu.

- Qədəm!

Ona baxdım. Hövsələm yox idi. Özü də bilirdi ki, hər dəfə cəbhəyə gedəndə narahat və əsəbi oluram.

- Ürəyimdə bir sirr var, getməzdən öncə sənə deməliyəm”.

Təəccüblə ona baxdım. Bir çörək parçası ilə oynamağa başladı.

- Əməliyyat gecəsi Səttara demişdim ki, üçüncü bölüyə getsin. Birinci qayıq bizi çayın o tərəfinə daşımağa hazır idi. Adamlarımı saydım. Gördüm ki, bir nəfər artıqdır. Kimin artıq olduğunu nə qədər soruşsam da, heç kim cavab vermədi. Məcbur olub fənərlə bir-bir üzlərinə baxdım. Birdən Səttarı gördüm. Əsəbiləşib dedim: “Məgər demədim ki, üçüncü bölüyə gedəsən?!” Xahiş etməyə başladı. Kaş razılaşmayaydım! Necə oldusa, qəbul etdim və o da gəldi.

Həmin gecə çox əziyyətlə Ərvənd çayını keçdik. Güclü atəş altında və zülmətin içində düşmənin tikanlı məftillərini qırdıq. İnanmazsan, o az sayımızla düşmənin postunu alıb dalgıcları gözlədik. Lakin dalgıç batalyonu irəliləyə bilməmişdi. Biz yalnız qaldıq. Vəziyyət elə oldu ki, iraqılılarla üz-üzə dayanıb həmin silahlarımızla çox yaxın məsafədən vuruşmağa başladıq. Birdən Səttar məni səslədi. Gedib gördüm ki, ayağına güllə dəyib. Ayağımı çəfiyəmlə⁴ bağlayıb dedim ki, qardaş can, bizimkilər gələndə qədər tab gətir.

Silahlarımızla o qədər atəş açmışdıq ki, çox qızmışdı, əllərimiz yanırıdı.

⁴ Çəfiyə: kişilər üçün ərəb başörtüyü. Bəzi müsəlman ölkələrində işğalçı düşməne qarşı müqavimət simvoludur.

Əllərini açıb göstərdi. Yanıq izləri hələ qalmışdı. Qabaqca da görmüşdüm, amma nə o bir söz demişdi, nə də mən soruşmuşdum.

Dedi ki, mənə çay süz. Hamamdan suyun şırıltısı gəlirdi. Süməyyə, Zəhra və Mehdi yatmışdılar. Xədicə və Məsumə səhər yeməklərini yeyə-yeyə təəccüblə atalarına baxırdılar. Çayı yanına qoyub soruşdum ki, sonra nə oldu?

- İraqlılar dəstə-dəstə adam göndərirdilər. Biz bir neçə nəfər az silahla özümüzü müdafiə etməyə məcbur qaldıq. O vəziyyətdə və elə atəş altında yenidən Səttarın səsinə eşitdim. Yanına qaçıb gördüm ki, bu dəfə qolunu tutub. Ağır yaralanmışdı. Qolunu bağlayıb üzünü öpdüm və dedim: “Qardaş can, uşaqların çoxu yaralanıb. Möhkəm dayan”. Yenidən qayıtdım. Vəziyyət pis idi. Əsgərlərimiz bir-bir ya şəhid olurdular, ya əsir düşürdülər, ya da yaralanırdılar. Səttarın səsinə bir də eşidəndə qanın içində olduğunu gördüm. Ayağının yanına əl qumbarası düşmüşdü və bütün bədəni dəlik-deşik olmuşdu. Onu kürəyimə atıb iraqlıların beton səngərinə apardım. Dedim ki, döz, səni özümə qaytaracağam. Dərvişi adlı bir əsgər də yaralanmışdı. Onu da kürəyimdə həmin səngərə apardım. Səttarı kürəyimə atıb qaytarmaq istəyəndə Dərvişi dedi: “Hacı, məni tək qoyursan?! Sən Allah, məni də apar, məgər mən sənənin əsgərin deyiləm?!” Səttarı yerə qoyub Xeyrullah Dərvişiyə yaxınlaşdım. Onu kürəyimə götürəndə Səttar dedi ki, mərifətsiz, mən qardaşınam, birinci məni apar, mənim vəziyyətim daha pisdir. Çətin an idi, çox çətin. Nə edəcəyimi bilmirdim.

Səməd çayını şirinləşdirmədən başına çəkdi.

- Qədəm, iki yolayrıcında qalmışdım, nə edəcəyimi bilmirdim. Axırda qərara gəlib dedim ki, mən yalnız

birinizi apara bilərəm. Özünüz deyin, hansınızı aparım? Yenidən hər ikisi israr etməyə başladılar. Gedib Səttarın üzündən öpüb dedim: “Əlvida, qardaş, məni bağışla, demişdim ki, gəlmə”. O halda dedi ki, qızlarımdan muğayat ol. Soruşdum ki, bir şey istəyirsənmi? Dedi ki, susuzam. Ona su vermək üçün qumqumamı çıxardım, ancaq boş idi, bomboş.

Səməd bunu deyib stəkanı süfrəyə qoydu və dedi: “Qədəm can, məndən sonra bunu atama danışarsan. Bilirəm ki, indi eşitməyə taqəti yoxdur, amma həqiqəti bilməlidir”.

- Onda Səttar belə şəhid oldu?

- Yox. Onunla vidalaşandan sonra üzünü öpdüm. Bu vaxt iraclılar səngərin önündən bizə atəş açmağa başladılar. Mən onda çiynimdən yaralandım. Səngərdə bir dəlik vardı, oradan özümü bayıra atıb suya girdim. Uşaqlar deyirlər ki, Xeyrullah Dərvişi orada əsir düşdü, Səttara isə atəş açıb susuz halda şəhid etdilər.

Sonra qalxıb ayaq üstə dayandı. Dedim ki, gəl, səhər yeməyini ye. Dedi: “İştahım yoxdur. Mən şəhid olandan sonra bunları bir-bir ata-anama danışarsan. Əgər oğullarını qurtarmaqda səhlənkərləşməmişəm, halallıq istəyərsən”.

Sonra üzünü Xədicəyə və Məsuməyə tutub dedi: “Qızlarım, qalxın məktəbə gedək”.

Səməd uşaqları aparanda atası hamamdan çıxdı, səhər yeməyini yeyib hazırlaşmağa başladı. Qayıdandan sonra Səmədə dedim: “Əgər getmək istəyirsənsə, uşaqlar yatmışkən get. İndi oyanıb səni istəyəcəklər”.

Səməd çantasını hazırlayanda Mehdi oyandı, sonra da Süməyyə və Zəhra. Səməd uşaqlarla bir qədər oynadı, sonra sağollaşdı. Mehdi arxasınca qaçdı. Qapını o qədər

çırpıb ağladı ki, Səməd yenidən qayıtdı. Mehдини öpüb otağa apardı, oyuncaqlarını verdi. Başı qarışandan sonra ayağa qalxdı. Lakin bu dəfə Süməyyə onun arxasınca qaçdı. Qayınatam küçədə idi. Səməd dedi: “Get atama de, içəri gəlsin”.

Qayınatam qayıdıb pillələrin üstündə oturdu. Səbri tükənmişdi. Qanı qara idi, deyib Səmədi səsliyərdi. Səməd kətli gətirib dedi: “Az qala yadımdan çıxmışdı. Qədəm, bir neçə ədyal ver, bu pəncərələri tutum. Gecə çox soyuq idi. Həyəcan signalı zamanı səssizlik üçün də yaxşıdır”.

Süməyyə, Zəhra və Mehдинin başı oynamağa qarışmışdı. Sanki atalarının daha getməyəcəyinə əmin olmuşdular. Səməd uşaqların anlamayacağı tərzdə kətli aparmaq bəhanəsilə sağollaşib getdi.

Bir neçə dəqiqədən sonra yenidən qapı döyüldü. Fikirləşdim ki, bu gün Səmədə nə olub!

Qapını açıb soruşdum ki, nə olub? Dedi ki, açarlarımı yaddan çıxarmışam.

Gedib açarları gətirdim. Pilləkənin altında bir an tək qaldıq. Üzünü yaxınlaşdırıb alnımı öpdü və dedi: “Qədəm, haqqını halal et. Bu bir neçə ildə sənə ancaq əzab-əziyyət vermişəm”.

Nəsə demək istəyirdim ki, gördüm gedib. Pillələrin üstündə oturub fikrə getdim. Ürəyim sıxılırdı. Neft gətirmək bəhanəsilə həyəətə düşdüm. Neft yanacaq qabını götürdüm. Ağır idi. Zorla balkona gətirirdim. Hava da soyuq idi. Həyətdə qar buz bağlamışdı. Ayağımnda çəkələk vardı, soyuqdan əsirdim. Uşaqlar ədyalı kənara çəkib pəncərədən mənə baxırdılar. Ədyalın arxasından gözüüm Səmədin taxçanın üstündəki şəklinə düşdü. Vəsiyyətnaməsini qoyduğu Quranın yanında idi.

O, demişdi: “Uşaqların ürəyi məni istəyəndə bu şəkli göstərərsən”.

Hər dəfə şəklə baxanda pis olurdu; ürəyim sıxılırdı, nəfəsim çatmırdı və bütün dünyanın qəm-kədəri qəlbimə çökürdü. O şəkli görəndə beynimə min cür pis fikir gəlirdi. Yanacaq qabını yenidən götürüb otağa aparmaq istəyəndə ayağım sürüşdü və yerə yıxıldım.

Ağrıdan qıvrılırdım. Ayağım qabın altında qalmışdı. Birtəhər qabı kənara çəkdim. Ağrı iynə kimi iliyimə işləyirdi. Uşaqlar əllərini şüşəyə çırpırdılar. Ayağa qalxa bilmirdim. Həyətdə qarın üstündə oturmuşdum və ixtiyarsız olaraq, zar-zar ağlayırdım.

Baş barmağımın dırnağı qaralmışdı. Taqətim çəkilmişdi. Uşaqlar məni o halda görüb qorxudan ağlayırdılar. O anda yenidən gözüm şəklə düşdü. Uşaqların yanında ağlamaq istəmirdim. Dişimlə dodağımı möhkəm dişləyirdim ki, ağlamayım, qəlbimdə isə tufan idi: “Səməd! Səməd can! Bəs sən nə vaxt arvad-uşağının hayına gələcəksən?! Bəs sən nə vaxt bizim olacaqsan?!”

Dodaqlarının hərərəti hələ alnımda idi. Güc-bəla ilə yerimdən qalxıb evə girdim.

Uşaqlar ağlayırdılar. Onları heç cür sakitləşdirə bilmirdim. Bir tərəfdən də onlara ürəyim yanırdı. Çətinliklə ayağa qalxıb şəkli taxçadan götürdüm. Dedim: “Gəlin, uşaqlar. Baxın, ata sizə gülür”.

Uşaqlar sakitləşib şəklin ətrafında oturdular. Mehdi Səmədin şəklini öpdü. Süməyyə də yaxınlaşıb Mehdiyə baxdı və onun kimi şəkli öpdü. Zəhra çərçivəni nazlayıb şirin dili ilə “ata, ata” deyir, mənə baxıb bərkdən gülürdü. Uşaqların əllərinin və ağızlarının yeri çərçivəni ləkələyirdi.

Əlimlə gicgahımı tutub möhkəm sıxdım. Süməyyəyə dedim ki, anaya bir stəkan su gətir.

Suyu içib orada uşaqların yanında uzandım. Lakin qalxmalı idi. Uşaqlar nahar yeməyi istəyirdilər. Zəhranın əskilərini yumalı və səhər yeməyinin süfrəsini yığmalı idim.

Günortaya yaxın idi. Xədicə və Məsuməni məktəbdən gətirmək lazım idi. Qaba bir neçə naringi qoydum. Uşaqların başları naringinin qabığını soymağa qarışanda gizlicə ayağa qalxıb çadramı başıma atdım, axsaya-axsaya Xədicə və Məsuməni gətirməyə getdim.

On doqquzuncu fəsil

Mart ayı idi. Səməd iki-üç günə qayıdacağını demişdi, amma iyirmi gün idi gəlməmişdi. Heç qayınatam da gəlməmişdi. Darıxdırıcı axşam idi. Uşaqlar televizorda uşaq verilişinə baxırdılar. Bayırda hava bir az qızmışdı, qar yavaş-yavaş əriyirdi. Çoxları bayram təmizliyinə başlamışdılar, mənsə nə edirdimsə, əlim işə yatmırdı. Öz-özümə deyirdim: “Bugün-sabah Səməd gələr. O gələndə hövsələm olacaq. İkimiz evi tökər və uşaqlara bayram paltarı alarıq”. Bir gün öncə qardaşımın aldığı əmək yadına düşdü. Yenə məni həyəcan bürüdü: Niyə belə etdim?! Niyə novruz ərəfəsində qara əmək aldım?! Yazıq qardaşım dünən məni və uşaqları bazara aparıb bayram paltarı almaq istəyirdi. Mənsə razılaşmayıb dedim: “Səməd özü gəlib uşaqlara paltar alar”. Çox israr etdi. Axırda dedi: “Heç olmasa, gəl səninlə gedək, bir şey al. Axı mən sənə böyük qardaşınam!” İndi də kənddə adət belədir: Bayrama yaxın qardaşlar bacılarına bayram hədiyyəsi alırlar. Qəlbini qırmaq istəmədim. Lakin bilmirəm necə oldusa, o qədər rəngli və qəşəng paltarların içindən qara bir əmək götürdüm. Deyəsən, qardaşımın da xoşu gəlmədi və dedi: “Bacı can, necə istəyirsən, amma mənə, ürəkaçan bir rəngdə kofta, don və ya başqa bir şey götür”. Dedim ki, yox, bu, yaxşıdır.

Evə gələndə isə peşman oldum, dedim ki, kaş sözüne baxıb novruzqabağı qara əmək almazdım. Yenidən özümə təskinlik verib dedim ki, eybi yox, Səməd gələndə gedib dəyişdirərik, əvəzinə rəngli əmək və ya don alaram.

Uşaqlar televizora baxırdılar. Xədicə dərslərini oxuyurdu. O, dedi: “Ana, sən günorta çörək almağa

gedəndə Şəmsullah əmi gəldi. Şkafdan albomumuzu götürdü və atanın şəkillərinin birini özü ilə apardı”.

Narahat olub soruşdum: “Bəs niyə tez demədin?”

Xədicə başını aşağı salıb dedi: “Yadımdan çıxdı”.

Qanım qaraldı. Nə üçün ağa Şəmsullah bizə gəlib mənə demədən şkafdan Səmədin şəklini götürmüşdü? Bu fikirlərdə idim ki, səs gəldi. Uşaqlar sevincək ayağa qalxıb qapıya qaçdılar. Mehdi gülərək qışqırdı: “Ata! Atam gəldi...”

Özümü pilləkənə necə çatdırdığımı bilmədim. Gözlərimə inanmadım. Qayınatam qapını açıb içəri girmişdi. Qardaşım Əmin də yanında idi. Təəccüblə soruşdum: “Səməd də gəlib?”

Qayınatam bir az da qocalmışdı, üst-başı yaman gündə idi. Dilxor halda dedi: “Yox, özümüz gəldik. Səməd cəbhədə qaldı”.

Soruşdum: “Qapını necə açdınız? Axı sizdə açar yox idi!”

Qayınatam özünü itirib dedi: “Açar... Hə, qapı açıq idi”.

Dedim: “Yox, qapı açıq deyildi, mən əminəm. Axşamüstü gələndə özüm bağladım”.

Qayınatam narahat halda dedi: “Yəqin fikir verməmişən, uşaqlar bayıra çıxıb qapını açıq qoyublar”.

Əmin olsam da, söz güləşdirmək istəmədim. Soruşdum ki, bəs Səməd hanı?

Hövsələsiz halda dedi ki, cəbhədə.

Dedim: “Axı sizinlə qayıtmalı idi; özü də iki-üç günə”.

Dedi: “Cəbhəyə çatanda bir-birimizdən ayrıldıq. Səməd öz işlərinin ardınca getdi. Ondan xəbərim yoxdur. Mən Səttarı axtardım, amma tapmadım”.

Düşündüm ki, yəqin qayınatam Səttarı tapmadığına görə bu qədər narahatdır. İçəri dəvət etdim, amma ürəyimdə həyəcan vardı. Fikirləşdim ki, əgər doğru deyirsə, bəs niyə qardaşımın gəlib? Axə Əmin Qayışda idi! Bilirəm ki, Qayışda idi. Bəlkə bir hadisə baş verib?

Yenidən soruşdum: “Doğru deyirsiniz ki, Səməddən xəbəriniz yoxdur? Halı yaxşıdır?”

Qayınatam dilxor halda cavab verdi: “Dedim ki, xəbər yoxdur. Çox yorğunam, yataq hazırla, yatım”.

Təəccüblə soruşdum: “Yatmaq istəyirsiniz?! Hələ axşam indi düşüb. Qoyun şam yeməyi hazırlayım”.

Dedi: “Ac deyiləm. Çox yuxum gəlir. Bizə yataq hazırla, yataq”.

Uşaqlar dayılarının başına yığışmışdılar. Ondan Şinanın halını soruşdum. Düz-əməlli cavab vermədi. Öz-özümə dedim ki, birdən Şinanın başına bir iş gələr. Qardaşıma and verib dedim: “Hacı ağanın canına and verirəm, düzünü de, Şinaya nəyə olub?” Əmin də qayınatam kimi qanıqara idi. Dedi: “Allaha and olsun, heç nə olmayıb, halı yaxşıdır. İstəsən, sabah gedib gətirərəm”.

Daha heç nə demədim. Gedib qayınatama yataq hazırladım. O, yatmağa getdi, mən də uşaqları qardaşıma tapşırıb xanım Darabinin evinə yollandım. Hadisəni ona danışdı dedim: “İstəyirəm Sepaha zəng vurub Səmədin vəziyyətini öyrənim”.

Xanım Darabi həmişə könül xoşluğu ilə telefonu yanıma qoyub özü otaqdan çıxırdı ki, çəkinmədən danışım. Bu dəfə isə telefonun yanında oturub dedi: “Qoy mən yığım”.

Qarşısında oturdum. Dayanmadan nömrə yığıb kəsir və deyirdi: “Xətt məşğuldur, alınmır. Deyəsən, xətlər xarabdır”.

Yarım saat oturub nömrə yığmağına baxdım. Hiss etdim ki, fikri başqa yerdədir. Pıçılıtlı ilə öz-özünə danışır. Bir-iki nömrə yığan kimi kəsirdi. Dedim: “Əgər alınmırsa, gedim, sonra gələrəm. Uşaqlar qardaşımın yanındadırlar. Şamalarını verim qayıdaram”.

Evə döndüm. Qardaşım uşaqların yanında deyildi, o biri otaqda qayınatamın yanında idi. Yavaşca nəsə danışır. Məni gören kimi dayandılar.

Həyəcanım daha da artdı. Dedim: “Niyə yatmamısınız? Nəsə olub? Səni Səttarın ruhuna and verirəm, bir şey olubsa, mənə də de, çox həyəcanlıyam”.

Qayınatam yerində uzanıb dedi: “Yox, gəlin can, bir şey olmayıb. İki-üç kəlmə kişi söhbəti edirdik. Nə olmalıdır ki?! Bir şey olsaydı, mütləq deyərdik”.

Qonaq otağına qayıtdım. Şama bir şey hazırlamalı idim. Zəhra, Süməyyə və Mehdi bir yerdə oynayır, Xədicə və Məsumə də tapşırıqlarını yazırdılar.

Həyəcandan ölürdüm. Ürəyimdə güc qalmamışdı. Şamın xeyrindən keçib yenidən xanım Darabinin evinə getdim. Dedim: “Sən Allah, yoldaşına zəng vur və Səmədin halını soruş”.

Xanım Darabi dərhal cavab verdi: “Elə bir neçə dəqiqə öncə yoldaşımınla danışdım. Dedi ki, sizin Hacı ağanızın halı çox-çox yaxşıdır və bizim yanımızdadır”.

Sevincimdən uçmaq istəyirdim. Dedim: “Allah xeyirini versin! Sənə qurban olum! Onda zəhmət olmasa, yenidən yoldaşını yığ. Əgər Səməd getməyibsə, onunla danışım”.

Xanım Darabi əvvəlcə mızıldandı. Sonra yenidən özü telefonu götürdü və yenə nömrə yığıb kəsməyə başladı. Dedi: “Telefonu məşğuldur”.

Axırda da dedi: “Ay səni! Deyəsən, telefonlar kəsildi”.

Xanım Darabinin əlindən təngə gəldim. Sağollaşıb öz evimizə qayıtdım. Artıq daha çox şübhələnmişdim. Xanım Darabi həmişəki kimi deyildi. Sanki bir hadisə baş vermişdi və o da xəbərdar idi. Evə çatan kimi gördüm ki, qayınatamla qardaşım qonaq otağında oturub taxçadakı Quranı götürmüşlər və Səmədin vəsiyyətnaməsini oxuyurlar. Qayınatam məni görən kimi vəsiyyətnaməni qatlayıb Quranın arasına qoydu və dedi: “Yuxumuz gəlmirdi, gəldik ki, bir az Quran oxuyaq”.

Dodağımı dişlədim, bezib dilləndim: “Məndən nə gizlədirsiniz? Səmədin şəhid olmasını?” Quranı qayınatamdan alıb sinəmə qoydum və dedim: “Bilirəm ki, Səməd şəhid olub”.

Qayınatam mənə təəccüblə baxıb dedi: “Kim dedi?”

Birdən qardaşım ağlamağa başladı. Mən də ağladım. Quranı açıb vəsiyyətnaməni götürdüm, öpdüm və dedim: “Səməd can, uşaqların hələ kiçikdirlər, bu nə vaxtın getməsi idi?! Mərifətsiz, sağollaşmadan?! Yəni mən vidalaşmağa dəymədim?!”

Əlimi Quranın üstünə qoyub dedim: “İlahi! Səni bu Qurana and verirəm, hər şey yalan olsun! Səmədim yenidən qayıtsın! Ey Allah, Səmədimi qaytar!”

Qayınatam başını divara qoyub ağlayırdı. Çiyinləri titrəyirdi. Xədicə və Məsumə də, deyəsən, nə baş verdiyini anlamışdılar. Gəlib yanımda oturdular. Yazıqlar mənimlə bərabər ağlayırdılar. Süməyyə dizimin üstə oturub göz yaşlarını silirdi. Mehdi gözünü qırpmadan mənə baxırdı. Zəhra kövrəlmişdi.

Qayınatam hıçqırtılar arasında Səmədi və Səttarı çağırırdı. Mehдини qucağına götürüb öpdü və ona türkçə yanıqlı şeirlər oxudu. Amma birdən sakitləşib dedi: “Səməd vəsiyyətnaməsində yazıb ki, yoldaşıma deyin həzrət Zeynəb kimi yaşasın. Yazıb ki, məndən sonra evin kişisi Mehdidir”. Və yenidən ağlamağa başladı.

Qardaşım Səmədin şəklini taxçadan götürdü. Uşaqlar həmişəki kimi şəklə sarı qaçdılar; biri öpürdü, biri nazlayırdı, Zəhra şirin dili ilə “ata, ata” deyirdi.

Qardaşım əllərini göyə qaldırıb dedi: “İlahi! Bizə dözümlü ver! İlahi! Necə dözümlü?! İlahi! Bacım bu yetim uşaqları necə böyütsün?!”

Bir azdan qonşular bir-bir gəldilər. Ağlaya-ağlaya məni qucaqlayır, uşaqlarımı öpürdülər. Xanım Darabi gələndə daha bərkdən ağlamağa başladım. O, əllərini havada yelləyib əzadarlıq halı ilə deyirdi: “Ciyərimi yandırdın, Qədəm xanım! Sən və uşaqların mənə od vurdunuz, Qədəm xanım! Sənin kədərin məni kabab etdi, Qədəm xanım!”

Zar-zar ağlayırdım: “Sən uşaqlarımın yetim qaldığını hamıdan qabaq bilirdin”.

Xanım Darabi ağlaya-ağlaya əllərini və başını yelləyirdi. Yazığın nəfəsi gəlmirdi, özündən getmək üzrə idi.

Həmin gecə səhərə qədər yanıb-qovruldu. Uşaqlar yatan kimi başlarının üstə dayanıb bir-bir öpür və ağlayırdım. Yazıqlar mənim ağlamağıma yuxudan oyanırdılar.

O gecə ciyərim kabab oldu. Səhərə qədər ağladım və uşaqlarımın yalqızlığına göz yaş tökdüm.

Daxildən bir od parçası kimi idim, bədənəm isə buzlaşmışdı. Qonşular səhərə qədər başıma fırlanıb

mənimlə bərabər ağladılar. Zəhraya süd verə bilmirdim. Körpəm acından ağlayırdı. Qonşular Zəhranı və Süməyyəni apardılar.

Ertəsi gün səhər Qayışdan bir neçə mikroavtobus qohum və dost-tanış gəldi. Hamısının gözləri qızarmış və şişmişdi. Dostları gəlib dedilər ki, Səmədi Sepaha gətiriblər. Hazırlaşib onu görməyə getdik. Səmədimi böyük bir soyuduculu maşına qoymuşdular. Digər şəhidlərlə gəlmişdi. Maşının qapısını açdılar. Tabutlar üst-üstə yığılmışdı. Qayınım Teymur kənarında dayanmışdı. Dedim: “Səməd! Mənim Səmədimi gətirin. Çoxdandır bir-birimizi görmürük”. Ağa Teymur maşına çıxdı. Bir neçə nəfərin köməyi ilə bir neçə tabutu aşağı endirdi. Səməd də onların arasında idi. Ağa Teymur bir tabutu önümə qoyub dedi: “Səməddir”.

Hamı tabutun dövrəsinə yığışdı. Ürəyim istəyirdi ki, Şina da yanımda olsun və onun qucağında ağlayım. Son zamanlar halı yaxşı deyildi, evdən bayıra çıxa bilmirdi. Səmədin baş tərəfində mənə və uşaqlara yer qalmadı. Ayaq tərəfində oturub sakitcə ağladım və dedim: “Mənim səndən payım həmişə bu qədər olub; sonuncu adam, sonuncu baxış”.

Qayınatam və qayınanam dözümsüzlük edirdilər. Səttarın şəhidliyindən yalnız iki ay ötürdü. Bu, ikinci şəhidləri idi. Səmədin qardaşları tabutu götürüb ambulansın içinə qoydular. Ambulansa minmək istədim, qoymadılar. İsrarla Cənnət bağı məzarlığına qədər yanında oturmağıma icazə istədim. Onunla təkliddə danışmaq istəyirdim, qoymadılar. Məni zorla başqa bir maşına itələdilər. Ambulans yola düşdü, biz də arxasınca. Səməd qabaqda sürətlə gedirdi, biz arxasınca və yavaş-yavaş gedirdik. Hərdən geri qalıb onu itirirdik.

Sürücünün kim olduğunu xatırlamıram. Ona dedim: “Sən Allah, sürətli sür. Qoyun bu son anda onu doyunca görüm”.

Sürücü ambulansı itirdi. Son anda da bir-birimizdən ayrı düşdük. Darıxırdım. Bir dünya deyilməmiş sözüm vardı. Doqquz ildən sonra ona ürək sözlərini demək istəyirdim. Ondən ayrı ikən necə darıxdığımı, gecə və gündüzlər ondan ötrü necə ağladığımı və sonunda ona necə aşiq olduğumu söyləmək istəyirdim.

Cənnət bağına çatanda qaçdım. Dedim ki, ona son sözlərini demək istəyirəm. Camaat məzarlığa toplaşmışdı. Mən çatanda tabut insanların qolları üzərində yola düşdü. Arxasınca qaçdım. Gördüm tabut irəliddə namazı gözləyir. Sırada dayandım. Namazdan sonra Səməd yenidən qollar üzərində hərəkətə başladı. Həmişə xalqın idi. Onu aparırdılar; qüslsüz-kəfənsiz, qəşəng yaşıl paltarında. Dedim ki, uşaqlarımı gətirin. Onlar məndən atalarını istəyəcəklər. Qoyun görsünlər ki, ataları getdi və daha qayıtmayacaq!

Ağlamaq və qışqırtı səsi Cənnət bağını başına almışdı. Tabutu yerə qoydular. Mənim Səmədim sakitcə tabutunda yatmışdı.

Yaxınlaşdım. Xədicəni və Məsuməni də özümlə apardım. Bu qədər dözümsüz olan mən birdən sakitləşdim. Qayınatamın sözü yadıma düşdü: “Səməd vəsiyyətnaməsində yazıb ki, yoldaşıma deyin məndən sonra həzrət Zeynəb kimi yaşasın!”

Yanında oturdum. Sol yanağına bir güllə dəymiş, saqqalı qana boyanmışdı. Qalan yerləri sapsağlam idi. Yaşıl pasdar geyimində sakitcə və rahat yatmışdı. Üzü hamamdan çıxıb ağ və göy xənəli köynəyini geyindiği gün kimi qəşəng və nurlu idi.

Gülürdü və ağ dişləri parlayırdı. Kaş heç kim olmayadı! Kaş ətrafımızda o ağlayan və qara geyinmiş izdiham olmayadı! Ürəyim istəyirdi ki, son görüşümüzün xatirəsi olaraq, əyilim alnından öpüm. Yavaşca ancaq “əlvida” deyə bildim. Başqa bir söz deməyə imkan yox idi. Bir neçə nəfər gəlib Səmədimi apardı; aşıq olduğum Səmədi. Onu məndən ayıraraq apardılar. Ləhəd daşını qoyub üzərinə torpaq tökəndə birdən buz kimi soyudum, dünəndən qəlbimdə yanan od parçası söndü. Ayaqlarım keyidi, ürəyim dondu. Artıq məyus oldum. O qədər adam içində özümü tək-tənha hiss etdim; köməksiz, adamsız, yoldaşsız və həmnəfəssiz. Birdən-birə başqa bir dünyaya atıldığımı, arxa-dayaqsız bir dəstə yad adamın içində düşdüyümü hiss etdim. Bir zirvədən dərin bir dərəcəyə yuvarlanmaqdaydım.

Bir az sonra beş körpə uşaq ilə məzarının üstə oturmaşdım. Səmədin aşağıda, torpaq təpəsinin altında olduğuna inanmırdım. Çox çalışdım ki, bir qədər yanında oturum, amma qoymadılar, qolumdan tutub maşına mindirdilər.

Qayıdanda ev qonaqla dolu idi. Dostları Səmədlə xatirələrindən danışdılar. Heç kimi görmürdüm, heç bir səsi eşitmirdim. Mənim Səmədimin onların danışdığı adam olduğuna inanmırdım. Ürəyim istəyirdi ki, hamı tez getsin, ev boşalsın və mən uşaqlarla qalım; Mehdi qucaqlayım, Zəhranı öpüm, Xədicənin saçını hörüm, Məsuməni dizim üstə oturdum, Süməyyənin qulağına lay-lay oxuyum. Uşaqlarımı qoxulamaq istəyirdim. Onlardan Səmədin ətri gəlirdi. Hərəsinin üzündə Səməddən bir nişan vardı. Hamı getdi. Yalnız qaldıq. Üçyaşlı Mehdi evimizin kişisi oldu.

Amma yox, Səməd də vardı; hər an, hər dəqiqə. Mən onu görür, ətrini duyurdum.

Məkkədən gətirdiyi qəşəng köynəyini ütüləyib şkafdan asdım - öz paltarlarımızın yanından. Uşaqlar bayırdan gələndə atalarının paltarına əllərini çəkir, atalarının köynəyini qoxulayıb öpürdülər. Səmədin ətri həmişə bizim paltarlarımızda idi. Səməd həmişə bizimlə idi.

Uşaqlar onun səsinə eşidirdilər: “Dərs oxuyun! Bir-birinizlə mehriban olun! Ananızdan muğayət olun! Allahı yaddan çıxarmayın!”

Bəzən çox-çox yaxınlaşıb qulağıma deyirdi: “Qədəm, tez ol, uşaqları tez böyüt, yerbəyer elə. Cəld ol. Nə qədər uzadırsan?! Tez buradan getməliyik. Cəld ol. Təkcə səni gözləyirəm. Öz canına and olsun, Qədəm, bu dəfə cənnətə tək girməyəcəyəm. Tez ol. Çoxdandır burada oturub səni gözləyirəm. Bax, uşaqlar böyüyüblər. Əlini mənə ver. Uşaqlar öz yollarını öyrəniblər. Yaxınlaş. Əlini əlimə qoy. Tənhalıq yetər. Yolun qalanını birgə getməliyik...”

Mən, Hacı ağa və Şina. Bu, mənim Məşhədə birinci səfərim idi.

Bu, Səmədin mənə gətirdiyi  amadannn i in  yapıřdırdıđı řekildir. Yapıřqan lentlerini hələ də qoparmamıřam.

Mən, Səməd, Mehdi, Xədicə və Məsümə. Səməd şəkil
çəkdirməyi çox sevirdi. 1983

Mən, Mehdi, Xədicə və Məsumə Həmədanda aldığımız ilk və son evimizin həyatında. Səməd evi bəzəməyi çox sevirdi. Həyəti mərmə və raket başları ilə bəzəmişdi.

Səməd, Məsumə, Xədicə və mən. Sərpəl, 1984

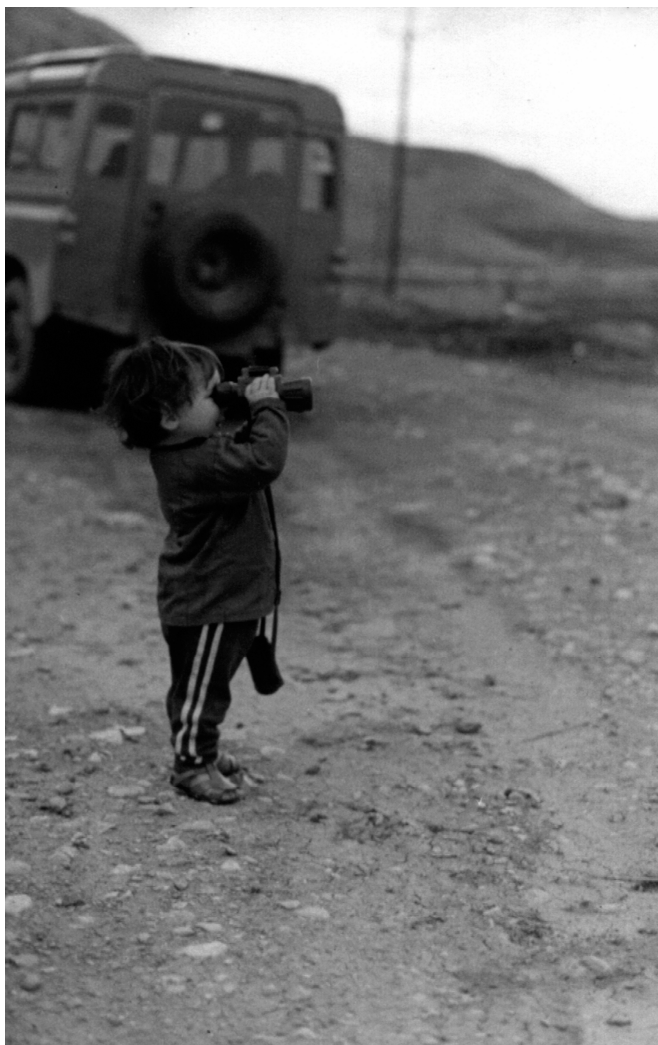
Xədicə yanımda dayanıb, Süməyyə isə qırxgünlükdür.
Sərpəl, 1984

Süməyyə, Xədicə, Mehdi, mən və Səməd ağa
Şəmsullahla birgə. Sərpol, 1984

Səməd, Mehdi və Xədicə. Sərpəl, 1984

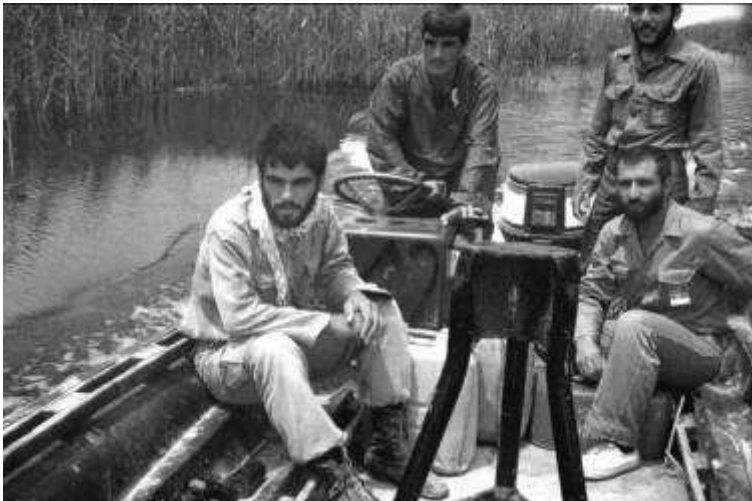
Səməd düşmən tərəfə baxmaq üçün durbini verdi.
Mehdi durbini alıb və heç kimə vermək istəmir. Sərpol,
1984

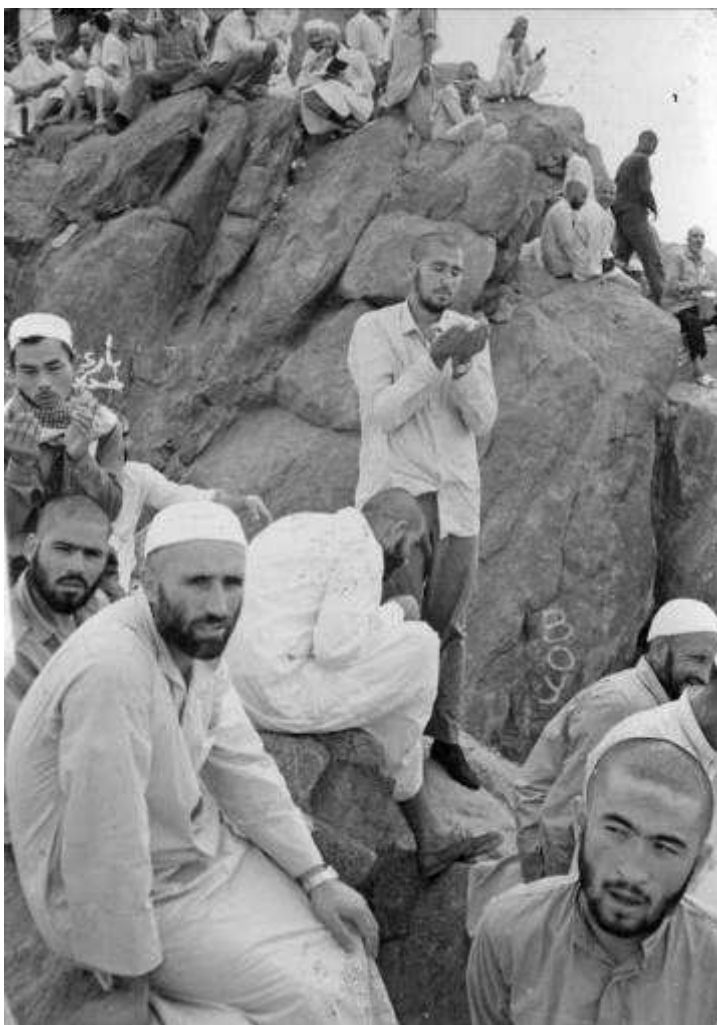
Sağdan: Şəhid Əsgəri, Səməd, 155-ci batalyonun komandiri Həmidrza Rəhbər və Şəhid Rza Rəhimi. Səməd o zaman batalyon komandirinin müavini idi. Məcnun adası, 1984

Cəbhədə ən pis və ən ağır şərait onun üçün ən şirin xatirə idi.

Səməd və qarşısında oturmuş Şəhid Məhəmməd Hatəmi. Məcnun adası, 1984.

Сәмәд һәддә, 1985

Səməd 155-ci həzrət  li  sg r batalyonunun d y   l ri arasınd , V lf cr-8 əməliyyatından öncə. Riqabiyy , 1986

Бöyük Рəһбәр шəһidlərin пак мəзарını ziyarət edərkən. Həмəдан, Шəһidlər гүлzarı мəзарлығы, 2004

Mən, Zəhra və Mehdi. Həmədanın Ekbatan bəndi.
Payız, 2008

Hacı Səttar İbrahiminin həyat yoldaşı Qədəmxeyir
Məhəmmədinin dəfn mərasimi, 2010

Gözümü uzaqlara dikmişəm ki, gələsən. Çünki bu yol
səninlə sona çatır!

Sağdan: Xədicə, Məsumə, Mehdi, Süməyyə və Zəhra İbrahimi, 2011